Уладзімір Арлоў

Уладзімір Арлоў

# Танцы над горадам

Проза апошніх гадоў

Логвінаў

Кнігу склалі новыя аповесці Уладзіміра Арлова, якім уласцівыя нетрадыцыйныя для беларускай літатартуры тэмы і сюжэты. Героі аповесці, што дала назву кнізе, — самнамбулы. Удзень яны незнаёмыя паміж сабой, а ўначы ўтвараюць своеасаблівае таемнае брацтва.

**ISBN 978-609-8213-08-9**

# ТАНЦЫ НАД ГОРАДАМ

*O déjà vu*
*у свеце гэтым цесным!*
*о тайніцы*
*ў фіранках ветрам гнаных...*

1

Гэтая гісторыя пачалася вельмі даўно, калі я быў яшчэ неўміручы. Зрэшты, як і ўсе навокал: сябры, бацькі, настаўнікі. Калі смерць існавала, то — недзе на іншай планеце.

2

Успамін надзвычай выразны і вострыя — шматколерны, з жывымі гукамі і пахамі.

Я прачынаюся — нібыта выныраю з утульнай зялёнае глыбіні — і не магу ўцяміць, чаму я, цалкам апрануты, сяджу на лавачцы ў нашым двары. Навокал цёплая травеньская ноч і — неверагодная цішыня, што пахне зацвілым белым бэзам. Мама трасе мяне за плечы, ейныя вусны варушацца, ды я нічога не чую, усё адбываецца, як у нямым кіно. І раптам, быццам з вушэй выліваецца вада, пакрысе вярта-

ецца слых. У зарасніку бэзу шамаціць ветрык, здалёк азываецца цягнік…

У цішыню ўрываецца мамін голас. *Сынок, Уладзя, куды ты сабраўся*? — скрозь слёзы паўтарае мама. Яна ўжо не трасе мяне, а гладзіць па галаве. Мама ў сваім улюбёным бэзавым швэдры. Побач у сіняй начной піжаме — тата.

Мяне вядуць за руку дадому. Я сам распранаюся і кладуся ў ложак. Тата перацягвае з бацькоўскае спальні раскладны зялёны фатэль, на якім сцеле сабе пасцель мама. Яна больш не плача і не пытаецца, куды я сабраўся, але, каб і пыталася, гэта не мела б ніякага сэнсу. Я нікуды не збіраўся і ані не разумею, як выйшаў з кватэры і апынуўся на лавачцы. Аднак мне зусім нястрашна. Начное здарэнне нагадвае казку з зачараванымі героямі, што могуць знячэўку заснуць і расплюшчыць вочы праз цэлы год або легчы ў ложак у беднай хаціне, каб ачуцца раніцой у каралеўскім палацы.

Хтосьці ўва мне не пагаджаецца: верыць у казкі шасцікласніку пазнавата. Пад падушкаю ляжаць амаль дачытаныя «Марсіянскія хронікі» Рэя Брэдберы, і я ўсцешана параўноўваю сябе з таямнічым хлопчыкам, які ўначы стукаецца ў дзверы зямных каланістаў.

У вокны просіцца світанак. Півач старадаўняга насценнага гадзінніка адлічвае апошнія хвіліны перад пятай гадзінаю. Нават не адлічвае, а асцярожна адразае іх двума круглымі лёзамі ад невідочнай крышталёвай прасторы часу, і яны, хвілінычц, падаюць на

паркет з ціхуткім, меладычным і шматзначным звонам, што здольны пачуць адно я.

### 3

Назаўтра прыгоды працягваліся.

Усяго праз некалькі дзён травень дзівосным чынам пераходзіў у бясконцыя пакуль летнія вакацыі, і мне ўкрай трэба было паспець выправіць чацвёрку па гісторыі — справа гонару, бо мама, праўда ў іншай школе, выкладала менавіта гэты прадмет. Тата ўсё разумеў, але забраў мяне з урокаў, і мы на яго службовай пракурорскай «Волзе» паехалі да «спецыяліста». Калі машына не спынілася каля дзіцячай паліклінікі, а павярнула да будынка са старасвецкай чырвонае цэглы, дзе на Верхнім замку месціўся «дарослы» шпіталь, я проста ўспеніўся самапавагаю і нагадаў самому сабе кубак, у які мама налівала мне на сняданак гарачае малако.

Мама чакала пры белых дзвярах з габрэйскім прозвішчам на блакітнай таблічцы. Бацькі непахісна верылі, што найлепшыя дактары, прынамсі ў нашым горадзе, — габрэі.

«Спецыяліст» запрасіў спачатку аднаго мяне. Ён застаўся ў памяці найперш акулярамі і чамусьці зусім не нагадваў вясёлых, чарнявых і рудых суседзяў-габрэяў з таго раёна прыватнай забудовы, адкуль мы нядаўна пераехалі ў чатырохпавярховы дом, збудаваны пасля вайны палоннымі немцамі. Дом з высокімі столямі і такімі ж высокімі цяжкімі дзвярыма,

з парадным уваходам і шырокімі лесвіцамі ды прасторнымі кватэрнымі пляцоўкамі, дзе цудоўна гулялася ў хованкі і можна было цэлы вечар удала ратавацца ад «вадзілы» — гаротніка, якому выпала доля з завязанымі вачыма паляваць на астатніх.

Гаворка пра хованкі зайшла невыпадкова: доктар цікавіўся маімі ўлюбёнымі гульнямі і, пачуўшы пра хованкі, адразу страпянуўся і ўзяўся штосьці занатоўваць. Яму карцела даведацца, у які час мы гуляем, ці ёсць сярод нас дзяўчаткі і ці даспадобы мне быць тым самым «вадзілам» з завязанымі вачыма. Гулялі мы пераважна ўвечары, дзяўчатак хапала, а соўгацца па пад'ездзе з растапыранымі рукамі і прыслухоўвацца да нечага стоенага дыхання, каб маланкаю кінуцца ў той бок, мне ніколі не падабалася. Пра ўсё гэта я сумленна і паведаміў доктару. Таго мой адказ відавочна расчараваў, і, пашкрабаўшы пальцам скронь, ён вырашыў высветліць, ці часта мне сняцца сны і ці добра я памятаю прыснёнае.

Гэты допыт хутка надакучыў, і я вырашыў шыфравацца, адказваючы як мага карацей. Пагатоў, размова скіроўвалася на рэчы, якія належалі да таямніц. Нават сябру Артуру, ці папросту Арціку, з трынаццатай кватэры я не прызнаваўся, што кружляю ў сне вакол вежаў Сафійскага сабора, а бывае, наадварот, спускаюся вельмі нізка і разам з чайкамі імкліва пралятаю над дзвінскаю плынню. Аднойчы мне пашанцавала выхапіць з вады акунька, якога я, аднак, не праглынуў, а выпусціў назад у родную стыхію, прычым, прачнуўшыся, так

і не ўзгадаў, як злавіў рыбку — птушынай дзюбаю або чалавечай рукой.

Доктар пачуў, што ягоны пацыент бачыць сны надзіва рэдка і нічога з іх не памятае. А мо ўсё ж нешта ўзгадаецца, бо тое вельмі важна? Добра, сказаў я і на хаду прыдумаў, што ездзіў у сне на жырафе, а потым, ператварыўшыся ў мядзведзя, зрабіў засаду ў малінніку, каб дачакацца, пакуль дзяўчаткі назбіраюць поўныя кошыкі.

Гаспадар кабінета прыўзняў акуляры і, уважліва гледзячы мне ў вочы, папрасіў працягваць. І тут я, сам не ведаю чаму, мусіць, патрапіўшы пад гіпноз ягонага позірку, прызнаўся, што бачыў у сне аднакласніцу Сіму. *І як яна табе снілася?* — унікліва запытаў доктар. *Голай*, — шчыра адказаў я. Доктар заззяў і падняў угору ўказальны палец. Здалося, тое самае зрабілі і два барадатыя партрэты на сценах. *А іншыя голыя... дзяўчаткі табе сняцца?* У мяне бліснула здагадка: ён хацеў запытацца і пра дарослых жанчын, аднак чамусьці не ўдакладніў, і я з чыстым сумленнем мог прамаўчаць пра сон, дзе гуляў у футбол з голай настаўніцай біялогіі.

Акуляры цікавіла таксама, якія кнігі я люблю чытаць. Адказ быў імгненна гатовы: падручнікі для сёмага класа. Доктар зноў утаропіўся ў мае вочы. Што я чытаў учора перад сном? Гэтым разам з гіпнозам у яго не атрымалася. Падручнік па геаграфіі, абвясціў я, увайшоўшы ў змову з Рэем Брэдберы.

Назваўшы мяне «маладым чалавекам», доктар папрасіў пачакаць у калідоры і запусціў

у кабінет бацькоў. Мама няшчыльна зачыніла дзверы — і, як пішуць у кніжках, я адразу ператварыўся ў слых.

Пачуць удалося вобмаль. Спярша ў маміным выкананні я выслухаў добра знаёмую гісторыю. Я-маленькі не баяўся цемры, смела заходзіў у цёмны пакой, зачыняўся і доўга глядзеў на неба. З’явіўшыся пасля астранамічных назіранняў перад бацькамі, я — бо толькі нядаўна загаварыў — быў лаканічным: *Ула і месяц!* Калі месяца не было, справаздача мела два варыянты: *Ула і зоркі!* або — *Ула і неба!*

Потым я разабраў, што доктар пацікавіўся, ці не хварэю я на нейкую хваробу на літару «э». *Крый Божа! Крый Божа!* — спалохана адгукнулася мама. Яны размаўлялі даволі доўга, і да майго слыху данеслася некалькі разоў паўторанае слова — *перарасце*. Было зразумела, каго яно датычыла, але перарастаць самога сябе чамусьці не хацелася.

## 4

Візіт у «дарослы» шпіталь меў два наступствы: па-першае, перад сном мяне пачалі карміць блакітнай саладкаваю пігулкай, а па-другое, адбыліся перастаноўкі ў нашай трохпакаёўцы на другім паверсе. Раней я спаў у пакоі, дзверы ў які вялі адразу з вітальні. Цяпер мой ложак перавандраваў у спальню да бацькоў, дзе можна было апынуцца, пакінуўшы за сабой так званую «залу» з канапай, двума фатэлямі

ды чорна-белым тэлевізарам, бо каляровыя ў гэтых шыротах тады проста не сустракаліся. У выніку пертурбацыяў «зала» сталася адначасова і бацькоўскай спальняй.

Такім чынам, я быў узяты пад пільны нагляд, але на перастаноўках перамены не скончыліся. Вакно ў маёй новай рэзідэнцыі адчынялася ўсяго на далонь, а далей яму перашкаджалі дзве заглушкі з прышрубаваных да рамы старых дзвярных ручак. Трэцяя заглушка блакавала фортку. *Гэта камера?* — спакойна, як і належала ў такім выпадку сыну пракурора, запытаўся я. Тата паклаў мне руку на голаў: *Пра такую камеру мараць усе на свеце злачынцы.* Гэта рэкамендацыя доктара дзеля маёй бяспекі. І — зусім ненадоўга. Я амаль дарослы і павінен зразумець.

І сапраўды, каб зразумець, што адбываецца, я пражыў ужо дастаткова. Рэч не ў міжволі падслуханай мамінай тэлефоннай размове: *...у нашым родзе не было... калі не дапаможа, доктар прапануе гіпноз... не ведаю з вёскай...* Апанаваны самымі супярэчлівымі пачуццямі, я не сумняваўся, што апынуўся ў ліку лунацікаў.

З вядомага мне раней вынікала, што ў поўню лунацікі выходзяць на дахі і любяць ісці па самым краі. Артурава бабуля расказвала нам, як вельмі даўно, за царскім часам, лунацік перайшоў па парэнчах мост цераз Дзвіну. *Ты ўсё пераблытала,* — сказаў Арцік, — *не лунацік, а акрабат, і не Дзвіну, а — Ніягарскі вадаспад у Амерыцы.* Мы зарагаталі, а бабуля пакрыўдзілася. Чамусьці выглядала,

што такія неймаверныя падзеі насамрэч могуць адбывацца адно дзесьці за акіянам, а не ў ціхім прыдзвінскім горадзе, дзе толькі летась з'явіўся першы святлафор.

## 5

Аднаўляючы ў памяці сваё абуджэнне на лавачцы пад бэзам, я, хоць забіце, не мог узгадаць, каб на небе была поўня або наогул месяц. З урокаў прыродазнаўства ў чацвёртым класе я засвоіў, што калі серп зямнога спадарожніка выглядае як літара «С» — месяц сыходзіць, або, іншымі словамі, знаходзіцца ў апошняй квадры, а калі, правёўшы ад адной «дзюбкі» да другой простую лінію і працягнуўшы яе ўніз, вы атрымаеце літару «Р» — месяц расце. Што ж дзеялася ў тую ноч? І тут, як казалі ў нас у двары, хтосьці даў мне шчаўбана: каляндар! На кухні вісеў адрыўны каляндар, які, апрача ўсяго іншага, паведамляў і квадры месяца!

На шчасце, мама не зрывала з календара лісткі, бо пры канцы года выбірала надрукаваныя на адгортах кулінарныя рэцэпты, і я без праблем знайшоў дзень з «бэзавай» ноччу. Чорны кружок у правым ніжнім куце старонкі неабвержна сведчыў, што месяц на неба тады не выходзіў, значыць, быў западозраны цалкам беспадстаўна. Хоць, магчыма, і не зусім, бо ён усё ж быў прысутны сярод зорак, але — павярнуўшыся да Зямлі неасветленым бокам.

Лісток ніякіх карысных парадаў не ўтрымліваў, а таму я без згрызотаў сумлення адарваў яго і схаваў у шуфлядку стала, пры якім рабіў хатнія заданні, — праўдзівей, не стала, а засцеленай салатавым абрусікам мамінай нажной швачнай машынкі *Veritas*, якая ўслед за ложкам пераехала ў маю новую спальню. У той самай шуфлядцы таіўся мой дзённік, не школьны, а асабісты — пачаты з Новага года агульны сшытак у смарагдавай вокладцы. Акурат дзякуючы гэтаму дзённіку, які я давёў да восені, мне і ўдаецца цяпер узнаўляць некаторыя падзеі ды нюансы.

Напрыклад, паход у бібліятэку.

## 6

Патрэбны цяжкі жоўты том «Дзіцячай энцыклапедыі» называўся «Чалавек». Такіх сур'ёзных кніг у школьнай бібліятэцы дадому не выдавалі, аднак мне як заслужанаму чытачу зрабілі да заўтрашняй раніцы выключэнне.

Уладкаваўшыся за швачнай машынкай і разпораз націскаючы ад хвалявання на шырокі понаж, я высветліў: артыкула пра лунацізм у кнізе няма, але не паспеў засмуціцца, бо раздзел, прысвечаны сну, разгарнуўся акурат на малюнку, які ўмомант заваражыў.

Па гзымсе старадаўняга трохпавярховага будынка на чорным тле ночы спакойна ішоў мужчына ў паліто і цыліндры, а ўнізе, на вузкай брукаванцы, панаваў пярэпалах: пасажыры двух экіпажаў разам з мінакамі, закінуўшы

галовы, у жаху сачылі за лунацікам. Пра тое, што гэта быў менавіта ён, сведчыў подпіс: *лунацік не ўсведамляе небяспекі і таму не адчувае страху перад вышынёй*.

На той жа старонцы я праглынуў некалькі дзясяткаў радкоў, якія апавядалі, што лунацізм — рэдкае парушэнне сну, калі чалавек, не прачынаючыся, устае з пасцелі, блукае па доме або падымаецца на дах і дэманструе неверагодны спрыт у рухах.

Пасля гэтага ён вяртаецца ў ложак і ўранні нічога не памятае. Насуперак пашыранаму меркаванню, таямнічы ўплыў месяца тут ні пры чым, бо лунацікі выходзяць на прагулянкі і ў бязмесяцавыя ночы, і падчас дзённага сну, а таму ў навуцы апісаная з’ява называецца самнамбулізмам. Энцыклапедыя раіла ні ў якім разе не палохаць лунаціка, не будзіць яго, а пастарацца асцярожна адвесці назад у ложак. Бацькі таго відавочна не ведалі, але доктар іх, пэўна, ужо адукаваў.

Я адарваўся ад кнігі і перавёў дыханне. За вакном апусціўся вечар, і на небе заззяла зорка Венера. Заставалася даведацца, што начныя блуканні залежаць ад успышак узбуджэння ў асобных частках заснулага мозгу і могуць быць прыкметаю развіцця эпілепсіі. Вось тая хвароба на «э», пра якую пытаўся доктар!

Што такое эпілепсія, наш клас добра ведаў дзякуючы рыжаму Яшу, якога гэтая хвароба схапіла сёлета на кантрольнай па алгебры. Уявіць сябе на ягоным месцы мне не хацелася, а таму я з велізарнай палёгкаю прачытаў: самнамбулізм паддаецца лекаванню! Успамін

пра Яшаў прыпадак не даваў спакою, і на дадатак да блакітных пігулак я на хаду вынайшаў новы сродак лекавання: перад сном буду прывязваць вяровачкай левую руку да білца ложка.

На сон я пачытаў і пра летаргію. Знакаміты расейскі фізіёлаг Паўлаў назіраў хворага, што праспаў дваццаць гадоў. На малюнку дзяўчына, якую везлі на катафалку ў труне, уздымала ейнае вечка, разганяючы пахавальную працэсію. Энцыклапедыя суцяшала, што сучасная навука такія выпадкі выключае. Яшчэ больш супакоіла і нават развесяліла фраза з артыкула пра сны: чалавек усю ноч праспаў, а ўранні распавядае, як хадзіў на паляванне з людзьмі свайго племені. Хацелася б мне прысніць маё племя.

7

Між тым чацвёрка па гісторыі была выпраўлена, і, прагрукатаўшы навальніцаю, прыйшоў чэрвень. Такой парой мяне штогод адпраўлялі на лета ў бабуліну вёску. Але дзень прамінаў за днём, а я па-ранейшаму глытаў нанач блакітную пігулку, прывязваўся да ложка вяровачкай і засынаў з новай кніжкаю фантастыкі.

Там, на далёкай планеце, расло дзівоснае дрэва, вяршаліна якога гублялася ў захмар'і. Прыхадні з Зямлі, узброеныя магутнымі піламі, уздымаліся па дрэве-волаце, каб спілоўваць галіны, здабываючы каштоўную

драўніну. Аднак іхняя дзейнасць не заставалася беспакаранай. Дрэва баранілі тубылкі-дрыяды. Мне снілася, што мы з Артурам далучыліся да іх і жылі ў дуплах на вышыні кіламетра. Там, у густой лістоце, мы чакалі чарговага зямляніна, каб бязлітасна скінуць яго разам з крукамі, вяроўкамі ды піламі ў зялёную бездань. Зрэшты, на такі выпадак шкоднікі мелі парашуты.

Падзяліцца сном ужо не было з кім: мой паплечнік з'ехаў з бацькамі на мора. Заставаўся дзённік, які захаваў звесткі, што назаўтра пасля нашай гераічнай абароны ад зямлянаў тата абвясціў: курс прапісаных мне пігулак сканчваецца, і ў пятніцу ягоны кіроўца адвязе мяне ў вёску.

Дарогаю, апавядае дзённік, я згадваў, як некалі, малы, быў перакананы, што — калі пры канцы жніўня ад'язджаў назад у горад — жыццё ў вёсцы замірала: бабуля і цётка з маімі стрыечнымі сястрычкамі застывалі пры вясніцах, тое самае адбывалася з каровамі на пашы пры лесе, да новага лета заціхалі і гракі на старой бярэзіне. Усё спынялася, пакуль маё новае з'яўленне пры канцы вясны зноў не запускала таемны механізм усеагульнага руху. Як даўно тое дзеялася! Я быў на парозе дарослага жыцця і лекаваўся ад цалкам дарослай хваробы — уваччу стаяў чалавек у цыліндры, што імкліва крочыў па даху.

Мама сказала, гэтым летам давядзецца выконваць пэўныя правілы: спаць буду, дзе і раней, у другім пакоі бабулінай хаты, а вось начаваць на свежым сене ў адрыне будзе за-

баронена, і зразумела — чаму. Мама вырашыла развіць думку ў жартоўным кірунку: я магу сесці ўначы на станцыі ў цягнік і апынуцца, напрыклад, у Адэсе. І што ім з татам тады рабіць? Перспектыва выйсці з цягніка ў Адэсе выглядала зваблівай, ды я, намацваючы ў кішэні сваю начную вяровачку, пагадзіўся: лепей усё ж выправіцца туды разам з бацькамі, што было абяцана пасля сёмага класа.

Ад'язджаючы ў нядзелю, мама дала наказ: абавязкова піць сырадой, прычым не толькі па раніцах, але ў абед і ўвечары. У вайну яна хварэла на запаленне лёгкіх і, паводле яе глыбокага пераканання, засталася жыць выключна дзякуючы сырадою, бо кароўку ўдавалася хаваць і ад немцаў, і ад партызанаў. Вера ў цудадзейныя ўласцівасці малака не пакідала маму ніколі. *Свежае паветра і малако. Вернешся здаровенькі.*

Мама не памылілася. Вяровачка мяне ні разу не разбудзіла. Я вярнуўся ў свой пакой справа ад вітальні, і вокны ў ім ужо адчыняліся наросцеж.

## 8

Ад тых прыгодаў прамінула цэлыя чатыры зімы і тры леты.

Вясна апошняга школьнага года засталася ў памяці ранняй і ласкаваю. Я пачуваўся зусім самастойным: па-даросламу, як у нас тады казалі, сустракаўся з прыгажуняю Лорай з паралельнага класа, рыхтаваўся да вы-

пускных экзаменаў і збіраўся стаць студэнтам гістарычнага факультэта ў сталіцы.

Лора жыла з маці, якая часта працавала ў начную змену. У такія дні я вяртаўся дадому пад раніцу, асцярожна адмыкаў дзверы і шчасліва выцягваўся на ложку пад выразанымі з польскіх часопісаў партрэтамі Джона Ленана і Міка Джагера. Мае неверагодна адчувальныя, як нядаўна высветлілася, смочкі нават ад дотыку прасціны зноў запальвалі жаданне, інтымна дамаўляючыся з якім я і правальваўся ў кароткі сон.

Фігурыстая, з воблакам медных валасоў і агатавымі вачыма, Лора сталася і каханкаю, і сяброўкай. У другой іпастасі яна замяніла Артура, што пасля восьмага класа паступіў у мараходку і прыслаў на памяць пра дзіцячае сяброўства дзве паштоўкі з балтыйскімі краявідамі, якія разам з іншымі рэліквіямі знайшлі сабе месца ў шуфлядцы маёй роднай швачнай машынкі, як і раней засцеленай салатавым настольнікам.

Неяк увечары я вырашыў зрабіць у гэтай маленькай кунсткамеры рэвізію. Апрача Арцікавых мараходных паштовак, пакруціў у руках колькі старадаўніх манет, потым старую блешню са шпуляй лёскі ды свой першы гадзіннік, што даўно стаміўся вымяраць час. Цёпла адгукнулася ў душы важкая ад пяску бляшанка з-пад гуталіну, з якой я паспяхова гуляў на асфальце ў «класікі».

У глыбіні вузкай шуфлядкі сумаваў альбом з маркамі, а пад ім зелянеў агульны сшытак майго даўняга дзённіка.

Сэрца злёгку падскочыла: няўжо гэта я выводзіў такія роўныя радкі з круглявымі літарамі, не падкрэсліваючы, як цяпер, «ш» і не пішучы друкаванае «т»? Вока выхоплівала фрагменты па-дзіцячы наіўных сказаў з акуратна выпраўленымі зверху памылкамі. Мільганула думка пагартаць знойдзены помнік пісьменства разам з Лораю, але там сустракаліся імёны іншых дзяўчатак…

Сярод старонак вытыркалася закладка — пажоўклы лісток календара, што прымусіў кроў пабегчы па жылах хутчэй. «*Учора тата і мама вадзілі мяне да "спецыяліста". Магчыма, я — лунацік. Ды мне не страшна, таму што я смелы і люблю фантастыку*». Цёплымі хвалямі бэзавага паху вярталася мінулае. Маміны слёзы і тата ў піжаме на начным двары… Узняты ўгору палец доктара… Вакно ў маім пакойчыку, куды можна было прасунуць адно руку… Вяровачка, якой прывязваўся да ложка… Я міжволі ўсміхнуўся: шкада, што ўсё скончылася, так і не разгарнуўшыся ў сюжэт з прагулянкамі па дахах, знаёмствамі з тамтэйшымі катамі й коткамі, пярэпалахам начных мінакоў…

Але сюжэт толькі пачынаў закручвацца.

## 9

У няпісанай гарадской тапаніміі тая спаруда над Дзвіной мела дзве назвы: Гатэль і База. Сваёй загадкавасцю і *метафізікай* — улюбёнае слоўца нашага настаўніка астраноміі — мне

значна больш падабаўся Гатэль. Гатэль, дзе ніхто не жыве… Тут было разгарненне для фантазіі.

Некалі ў тым будынку меліся адкрыць спартовую базу з гатэлем для весляроў і яхтсменаў. З тае прычыны спаруда сапраўды нагадвала карабель: супроць рачной плыні быў павернуты ветразь з арматуры і цёмнага, амаль чорнага шкла, пад якім намагаўся трымацца на плаву бетонны галіён з палубамі-паверхамі. Мы з Арцікам спрабавалі называць гэты «карабель» Лятучым Галандцам, ды пастанавілі адмовіцца ад рамантычнага наймення. Лятучай лёгкасці там і не начавала: цяжкі шасціпавярховы бетонны кубік меў яшчэ і нізкую груvасткую карму. Будоўлю закінулі гады чатыры таму. Ветразь зеўраў шматлікімі квадратамі з выбітым — ці то звонку, ці то знутры — шклом, а зашкліць вокны самому Гатэлю так і не паспелі.

Калісьці там адбылася жахлівая падзея: загінулі хлопец і дзяўчына. Адны лічылі, што яны выпадкова сарваліся з высачыні, другія — што скончылі жыццё самагубствам, трэція сцвярджалі, нібыта з гатэльнага даху іх хтосьці скінуў. Следства, казаў тата, скончылася нічым. Што б тады ні здарылася, але ўдзень Гатэль, які чакаў лепшых часін за пакінутым будаўнікамі высокім плотам, нязменна выклікаў у душы лёгкую трывогу, што, праўда, не палохала, а, наадварот, вабіла. Мы з Артурам некалькі разоў даследавалі тыя мясціны, і кожная такая выправа пакідала адчуванне дотыку да таямніцы.

Вакол пацямнелага ад дажджоў дашчанага плота буяў бур'ян і гусцелі астраўкі вербалозу. Утравелая дарога падводзіла да забітай крыжнакрыж брамы і, ператварыўшыся ў сцежку, паварочвала направа. Сцежка пакрысе рабілася больш зарослай, аднак знаходзіла сілы абабегчы ўсю згароду і, амаль зніцеўшы, вярнуцца да брамы. Калі, абдзіраючы рукі і ногі, мы пералазілі плот з боку ракі, то апыналіся ў тыле колішняй будаўнічай пляцоўкі, дзе ацалеў лапік поплава з высокай травой і дыванам красак — смолак, зязюльчыных слёзак, званочкаў, піжмы, белага і жоўтага донніку, мышынага гарошку… — за веданне ўсіх гэтых назваў я ўдзячны сваёй бабулі.

Вядома, у тых рызыкоўных вылазках мы з Арцікам спрабавалі патрапіць і ў сам Гатэль. Але ўсе пяць ягоных дзвярэй заўсёды стаялі замкнёныя, а з замочных адтулінаў тырчэла пакулле. Ніхто не ведаў, што магло чакаць за тымі дзвярыма, і надыходзіў момант, калі ўзнікала адчуванне, быццам нехта спрабуе адчыніць дзверы і з таго боку. Тады мы, не згаворваючыся, адступалі да плота і адно за ім адважваліся кінуць праз шчыліну позірк назад. Усе ўваходы па-ранейшаму былі зачыненыя, ды мы не сумняваліся: *з Гатэля за намі таксама хтосьці назірае.*

## 10

Я ведаў: гэта не сон, і абсалютна ўсё памятаў і разумеў, хоць усведамленне таго, што дзе-

ецца, прыходзіла з пэўным адставаннем, паступова праяўляючыся на экране свядомасці. Апынуўшыся на двары, я ўспамінаў, як ціхутка зачыняў дзверы і спускаўся па лесвіцы. Прамінуўшы арку і ступіўшы на вулічны ходнік, «бачыў», як пераходжу начны двор. Пакінуўшы за спінай даўно зачынены касцёл і павярнуўшы на закінутую дарогу да Гатэля, я запознена сустракаўся позіркам са святымі Пётрам і Паўлам, якія аздаблялі франтон, але не маглі нікога багаславіць, бо ў кожнага хтосьці рупліва адбіў рукі.

Сам паварот за мураванай касцельнай агароджаю «даганяў» мяне ўжо на закінутай дарозе, што ад часу нашых з Артурам адважных экспедыцый зарасла не толькі травою, а сямтам і хмызняком. Аднак прамежкі паміж маімі дзеяннямі ды іхняй «трансляцыяй» хутка скарачаліся. За плотам яны канчаткова знікалі, і я, можна сказаць, нарэшце супадаў з самім сабой.

Плот пераадольваўся там, дзе і калісьці, а падцягвацца і пералазіць цераз яго не было патрэбы: праз колькі крокаў ад выспы вербалозу, падобнай здалёк да велізарнага вожыка, шырокая дошка трымалася ўсяго на адным верхнім цвіку і лёгка адыходзіла ўбок. Адтуль ледзь прыкметная сцяжынка — дакладней, намёк на яе — наўпрост вяла да саміх непрыкметных гатэльных дзвярэй. Яны, як і астатнія, былі на замку, ды адчыняліся і зачыняліся звычайным цвіком з расплясканай галоўкай. Яго дастаткова было павольна павярнуць тры, а часам і два разы. Кожны меў уласны такі

ключ, прычым я не мог прыгадаць, ад каго і калі яго атрымаў.

Дзверы, найверагодней, павінны былі служыць чорным ходам, які праз дзясятак прыступак выводзіў у шырокую прастору першага паверха, дзе, відаць, меркавалася зрабіць рэстарацыю або канферэнц-залу. Два бетонныя маршы і сорак восем засыпаных бітым шклом і тынкам прыступак вялі на другі паверх. Потым лесвічныя пралёты рабіліся карацейшыя, і паміж паверхамі заставалася па трыццаць прыступак, што аўтаматычна адлічваліся ў паўзмроку. На кожным паверсе на два бакі разыходзіліся кароткія цёмныя калідоры з прахонамі для дзвярэй гатэльных нумароў. Аднаго разу тарганулася жаданне прайсці па калідоры. Я зрабіў колькі крокаў, але прыцемак наперадзе адразу згусціўся, папярэджваючы, што мне туды не трэба.

Мне трэба было на шосты паверх, адкуль заставаліся апошнія прыступкі да выйсця ў зорнае неба.

## 11

Мы ішлі па адным і ніколі не сустракаліся, бо кожны меў свой маршрут, ды часам, ужо на закінутай дарозе да Гатэля, я мог знячэўку ўбачыць наперадзе невысокую, вузкаплечую і трохі нехлямяжую постаць Настаўніка, які рухаўся, здавалася, нейкімі рыўкамі — то павольна, то паскараючы крок. За ім, крыху воддаль, нязменна ішла Гімнастка. Маленькая,

танклявая, але налітая сілай, яна, наадварот, крочыла рытмічна і лёгка, так, быццам пад ступачкамі ў яе былі схаваныя спружынкі, што падкідвалі цела над зямлёй. Юная зорка спартыўнай гімнастыкі, як называла яе гарадская газета, вучылася ў восьмым класе суседняй школы. Я запамятаваў, дый не хацеў узгадваць ейнага імя, бо яно магло парушыць загадкавы баланс таго, што з намі адбывалася.

Наогул у тыя імгненні не думалася ні пра зорнасць Гімнасткі, ні пра нехлямяжасць Настаўніка. Мяне апаноўвала невыказная радасць: я — не самотны, мы ідзем, мы — разам, мы падымемся па прыступках і выйдзем на дах, дзе сустрэнем астатніх. Магчыма, азірнуўшыся, я мог бы ўбачыць яшчэ кагосьці з нашага маленькага брацтва, аднак ніколі не рабіў гэтага: хапала і той радасці, што перадавала сваю вібрацыю кожнай часцінцы маёй істоты.

Мы збіраліся ў розным парадку, але Залацістая і Котка кожнага разу ўжо былі там. Яны ж і заставаліся апошнімі — нібыта жылі на даху або недзе ў нетрах Гатэля, хоць такая версія мне не надта падабалася. Залацістая зазвычай сядзела на краі люка, у які звісалі яе босыя ногі, а Котка вітала нас, збягаючы насустрач па прыступках да шостага паверха, затым паважна, быццам паказваючы дарогу, ішла наперадзе да лесвіцы ў неба, перад якою прасілася на рукі, каб цёплым вуркатлівым камячком аддана прытуліцца да грудзей. Найпазней з'яўлялася Кіяскёрка — як неўзабаве стала вядома, яна ішла з няблізкага Зарэчча.

З прыходам кожнага пачуццё еднасці мацнела. Заўсёды шчаслівыя адно ідыёты, але ж чалавеку выпадаюць шчаслівыя хвіліны, гадзіны, дні. Той час на даху ўкрай поўніўся шчасцем.

Чакаючы, пакуль усе будуць у зборы, Гімнастка, здаралася, успамінала, што яна — гімнастка: выходзіла на сярэдзіну даха ды, палохаючы ластавак, якія гэтаксама лічылі дах сваім, пачынала круціць сальта за сальтам, лёгка пералятаючы вентыляцыйныя калодзежы і часам відочна пакідаючы межы нашага прастакутніка, ды ў апошні момант паспяваючы згрупавацца і мякка прызямліцца на самюткі край. Чамусьці ні я, ні, думаю, ніхто іншы не адчуваў страху за яе, толькі Котка пасля такіх рызыкоўных вылетаў падыходзіла і церлася аб ногі з рэльефнымі цяглiцамі — можа, дзякуючы за пабачаную віхуру скачкоў, а можа — за тое, што Гімнастка вырашыла застацца тут, з намі.

## 12

Цяпер ведаю, я не проста належаў да меншасці, якая, абуджаючыся, памятае свае дзеянні, але і сярод меншасці быў анамаліяй, бо выразна бачыў ці, прынамсі, меў перакананне: мне на яве дадзена бачыць усё адбытае. Поўнай упэўненасці ў мяне няма, бо па дарозе дадому зноў пачыналіся затрымкі ва ўспрыманні рэчаіснасці, і тое, як я адмыкаў дзверы і рабіў з вітальні тры крокі да свайго

пакоя, праяўлялася ў свядомасці ўжо тады, калі я нацягваў на сябе коўдру.

Аднак існавалі і невытлумачальныя прагалы. Напрыклад, немагчыма ўспомніць, як пераадольвалася адлегласць ад пляцоўкі паміж чацвёртым і пятым паверхамі Гатэля і пляцоўкаю шостага. Наяўнасць паміж гэтымі пляцоўкамі трох маршаў і сарака пяці прыступак я сцвярджаю ўсяго паводле аналогіі.

З памяці амаль сцерлася і тое, у што мы былі апранутыя. Амаль — бо здалёк усё ж свеціцца нечы «чмяліны», у чорную і залацістую палоскі, швэдрык, пад якім нагадваюць пра сябе жаночыя грудзі.

Затое аблічча кожнага з нашага брацтва — перада мною, усё роўна як гэта адбывалася ўчора, хоць яны, аблічча, і падсвечаныя праз далечыню гадоў маім сённяшнім успрыманнем.

Настаўнік не можа пахваліцца ростам, але ўвесь якісьці светлы, і таму выдае вышэйшым. Малады і адкрыты, нязменна чыста выгалены і крыху здзіўлены твар. На лоб спадае густая пасма ячменных валасоў, ды ёй не ўдаецца схаваць вялікай радзімай плямы, што нечым падобная да зоркі. Вочы за акулярамі ў тонкай аправе глыбокія і сур’ёзныя і разам з тым — безабаронныя.

Смуглявая, каравокая Гімнастка з тонкай таліяй і кароткай каштанавай касой. У яе ўсё невялікае і зграбнае — вушкі, задзірлівы нос, пальчыкі на выштукаваных руках, бездакорныя ступачкі...

У Залацістай не толькі кучаравыя валасы гэтага колеру, ейнае цела — марэлевае і злёгку

свеціцца. Потым звяртаеш увагу на месяцападобны твар з зялёнымі вачыма пад доўгімі, як крылцы матылька, вейкамі. Яна трымае правае плячо крыху вышэй за левае, ногі не зусім дасканалыя, але затое — неверагодна прыгожыя рукі з доўгімі пальцамі і раптоўна тонкімі запясцямі. Уся гэтая вонкавая несуладнасць выглядае па-асабліваму гарманічна. (Тады я не ведаў, аднак адчуваў, што «прыгажосць» не ёсць прыгажосцю, а недасканаласць можа быць прыкметаю якраз дасканаласці.) Аблічча Залацістай цудоўна дапаўняе няўлоўнасць яе гадоў: ёй можна даць дваццаць пяць, а праз хвіліну — удвая болей. Яна проста не мае ўзросту.

Кіяскёрка — самая рослая з нас, ці не на паўгалавы вышэйшая, чым я, з навальнічнаю хмараю чорных, з сінім адлівам валасоў і вузкім авалам твару, які цяжка назваць прывабным, ды сітуацыю ратуюць вялікія вочы, што — у залежнасці ад асвятлення — мяняюць колер ад аксамітава-чорных да валошкавых і раз-пораз успыхваюць бурштынавымі агеньчыкамі. Яе доўгія стройныя ногі пераходзяць у высокія клубы і адначасова нібыта дасягаюць і спакуслівых грудзей, трымаючы іх на жывой зваблівай кансолі. Я, зрэшты, як і сёння, не адмыслоўца ў вызначэнні жаночага веку, але Кіяскёрка здаецца ўдвая старэйшай за мяне.

Не магу нічога сказаць пра галасы, бо мы ніколі не размаўлялі: нам ставала моўкнасці, кожны, як і я сам, відаць, кіраваўся тут унутранай забаронаю, парушыўшы якую мы рызыкавалі б разбурыць нашае брацтва. Праз

гэта я не ведаў і імёнаў, апрача імя і голасу Настаўніка — вам ужо вядома, ён выкладаў у нас астраномію і любіў уштукаваць у расповед пра сузор'і і планеты сваю ўлюбёную *метафізіку*. Але я быў пэўны: у яго ёсць іншае імя.

І — Котка.

Яна не належала да экзатычнай пароды — звычайная трохколерная рыска, аднак з неверагодна доўгім хвастом, што, закінуты на спінку, даставаў да вушак. Я не памыляюся, бо там, на лесвіцы, браў нашую сяброўку на рукі, і далей мы падымаліся разам. Яна пакусвала мяне за мезенец левай рукі, а правай я пагладжваў яе па асабліва чуйным падчарэўцы. Там у Коткі з правага боку была круглая ружовая плямка без поўсці, усё роўна як хтосьці прыклаў на міг распаленую жалезную пячатку. Ад маіх ласак Котка шчасліва вуркатала, але, калі пальцы краналіся плямкі, мая трапяткая ноша здрыганалася і амаль па-чалавечы ўскрыквала.

Котка была адзінай, хто падаваў голас. У астатнім яна ўспрымалася намі як роўня, хоць не мела ключа ад уваходных дзвярэй. Ды хто ведае...

13

Калі не лічыць Залацістай і Коткі, мы прыходзілі ў абутку, але танчылі басанож, і крыты рубероідам з бітумнымі швамі дах дзяліўся з намі назапашанай за дзень цеплынёю.

Канона не існавала, і ўсё адбывалася па-рознаму. Часам мы ўтваралі кола вакол Коткі, ды тая не заставалася на месцы, рухаючыся па ўласнай складанай траекторыі. Котка ніколі не блыталася пад нагамі, яна трымала дыстанцыю і таксама танчыла.

Мы пачыналі разам з музыкай. Спярша ў паветры тонка-тонка звінела невідочная страла, і з гэтым гукам дзесьці ўзлятала рука дырыжора. Музыка была нячутнай вуху, аднак запаўняла сабой усю прастору і цалкам брала ў сваю ўладу. Мелодыі нябесных сфераў… Вызначэнне мне не надта даспадобы, але лепшага знайсці не ўдалося. У маім уяўленні для нас гучалі санаты: імклівыя алегра, задуменна-павольныя андантэ, імпэтныя кантрастныя скерца…

Наш танец немагчыма дакладна апісаць, бо кожны аддаваўся яму па-свойму, ды існавала і тое, што яднала: тут не было старэйшых і малодшых, галоўных і тых, хто мусіў слухацца. Усе — роўныя, і гэта давала непараўнанае пачуццё лёгкасці і свабоды.

Спачатку мы рухаліся маленькім колам у адзін бок, потым, не згаворваючыся, паварочвалі ў іншы. Кола то пашыралася, то, наадварот, сціскалася так, што мы судакраналіся плячыма і рукамі. Кожны такі дотык быў неверагодна прыемны, нагадваючы адчуванне, калі я, малы, кранаў ручкаю маму. Праз нейкі час надыходзіла імгненне, калі мяне і — упэўнены — усіх астатніх працінала пачуццё вусцішнай самоты. Тады мы без усякае каманды бралі адно аднаго за рукі і Котка зноў выходзіла ў сярэдзіну.

Раз і назаўсёды зацверджанага парадку ў коле не існавала, мы мяняліся месцамі, і таму я памятаю рукі ўсіх танцораў. Маленькая і цёплая рука Гімнасткі здзіўляла моцнымі кароткімі пальчыкамі, якія я мог асцярожна перабіраць, адчуваючы, як яны адгукаюцца лёгкім паколваннем нябачных іголачак. Здаралася, мае ногі сустракаліся з ейнымі такімі ж маленькімі цёплымі ступакамі. Рукі Настаўніка таксама былі цёплыя і моцныя, аднак вялікія ды шурпатыя, а яшчэ — знаёмыя з дзённага жыцця, бо ён, спаткаўшы вучня ў школе або нават у горадзе, штораз вітаўся за руку. Залацістая мела рукі надзіва далікатныя і амаль няўлоўныя, з ядвабнымі падушачкамі на пальцах, вакол якіх віхурыўся ветрык. Кіяскёрка ўражвала шорсткімі рукамі з мазалямі: відаць, не толькі гандлявала газетамі і часопісамі, але, думалася мне, часам садзіла памідоры і кветкі. Ейныя выцягнутыя далоні з доўгімі пальцамі неслі камфортны халадок і любілі злёгку сціскаць чужую руку, прынамсі маю, ад чаго па ўсім целе разлівалася хуткая гарачыня. Тое самае дзеялася, калі ногі сутыкаліся з сухімі лодачкамі яе ступакоў.

Потым мы абдымаліся за плечы, ствараючы зусім шчыльнае кола, у якім кожны чуў дыханне ўсіх іншых. Вузкія плечы Настаўніка сцвярджалі сябе дужасцю. Гімнастка, здавалася, заўсёды гатовая выслізнуць з-пад твае рукі, ды ніколі не рабіла гэтага. У Кіяскёркі плечы чымсьці нагадвалі ейныя рукі, а ў Залацістай здзіўлялі дзьмухаўцовай эфірнасцю. У такія хвіліны Котка вандравала з пляча на плячо,

часам асцярожна выпускаючы кіпцікі, што, як выглядае, замяняла для яе нашыя абдымкі.

Расціскаць абдымкі ніколі не хацелася, але законы танца былі вышэйшымі. Набліжалася хвіля, у якую мы — без чыйго-небудзь знаку — не спыняючы руху, зноў браліся за рукі і заплюшчвалі вочы. Першы раз уявілася, што такое жаданне наведала адно мяне, ды, употай стрэліўшы позіркам па баках, я пераканаўся: павекі апушчаныя ва ўсіх.

Так мы рухаліся даволі доўга, і гэта была самая небяспечная частка танца, бо дах меў невялікую плошчу. Аднак, калі кола набліжалася да краю, Котка падавала нягучны сігнал, і ўсе на міг заміралі. Аднойчы Настаўніка аддзяляў ад бездані вузкі раўчук бляшанага вадасцёку. Іншым разам адна ножка Гімнасткі ўжо марна намацвала цвёрдую паверхню. Ніякага пярэпалаху не ўзнікала, і мы пачыналі танчыць, пакрысе аддаляючыся ад магчымасці палёту.

І нарэшце ў бязгучным суладдзі танца надыходзіў момант, калі мы адпускалі рукі і ўскідвалі іх у неба, туды, адкуль на нас глядзелі зоркі.

## 14

Яшчэ працягваліся ўрокі, і ў школьным калідоры я сутыкнуўся з Настаўнікам, што на выцягнутай руцэ нёс разгорнутую мапу зорнага неба. Сэрца шалёна закалацілася, але Настаўнік аказаўся проста настаўнікам

астраноміі. Перакінуўшы зорны небасхіл у левую руку, ён, паводле завядзёнкі, праваю павітаўся са мной і рушыў далей. Няўжо гэта не ягоная рука ляжала ў маёй два дні таму? Няўжо гэта не мы пад ціхі посвіст ластаўчыных крылаў уздымалі твары да зорнага сяйва?..

Блакітны шапік, дзе працавала Кіяскёрка, месціўся пад старымі ліпамі каля кінатэатра. У дзявятым класе, у перыяд захаплення спортам, па аўторкавых раніцах я бегаў сюды, каб купіць футбольны тыднёвік, і атрымліваў газету з будзённай ветліваю ўсмешкай з-за шкла. Цяпер, убачыўшы там знаёмы авал твару ў абладзе чорных валасоў, я некалькі разоў прайшоўся вакол кінатэатра і ўрэшце наважыўся павітацца і спытаць тэлепраграму. Рука з доўгімі пальцамі працягнула газету і адлічыла рэшту. У вачах — гэтым разам яны здаліся зялёнымі — не адбілася ні радасці пазнавання, ні іскрынкі цікавасці — нічога.

Злева ад вакенца шапіка вісела таблічка з імёнамі і прозвішчамі Кіяскёркі і ейнай напарніцы. Нескладана было высветліць, якое належыць нашай танцорцы, ды таго хацелася найменш. Я не сумняваўся: напісанае тут імя служыць ёй толькі ўдзень.

## 15

У суботу, гуляючы з Лорай па парку, я ўбачыў на лавачцы каля каруселяў Гімнастку, якая засяроджана ласавалася шакаладным пламбірам. Гімнастка безуважна слізганула па мне ва-

чыма, нібы не яна, а хтосьці іншы пракруціў у пазамінулую ноч на даху цэлы каскад складаных сальта. Заставалася сустрэцца з Залацістай і Коткаю, але, не выключана, яны ў горадзе ніколі і не з'яўляліся. Я ўжо казаў, што сёння ведаю пра сваю прыналежнасць да меншасці, якая ўсё памятае. Тады ж падавалася, быццам адрозна ад астатніх з нашага начнога брацтва я проста яшчэ не навучыўся трымацца так, як яны, каб таямніца заставалася непарушнай.

Але ў тыя дні ў мяне ўжо з'явілася іншае імя. Яно прыйшло аднаго разу ў танцы, калі мы абняліся за плечы. Імя пачулася невядома адкуль, і ад неспадзяванкі я спыніўся. Ды кола не магло чакаць, і праз мірг вока я зноў аддаўся ягонаму рытму: новаму імю, якое на розныя лады гучала ўва мне, не запярэчыўў ніводны куточак маёй істоты. Такое імя мог мець, магчыма, і марсіянскі хлопчык, што стукаўся ўначы да зямных перасяленцаў.

Мяне звалі — *Эф*.

Лора, у якой было ўсяго адно імя, душою юнай жанчыны, відаць, адчувала, што са мною нешта адбываецца. Я аддаляўся, пакуль не адчуваючы ніякай віны, бо Лора заставалася маёй адзінай. Мы не падазравалі, як хутка ўсё зменіцца.

## 16

Аднае начы, мяняючыся месцамі ў коле, я абавязкова апынаўся ў танцы побач з Кіяскёркай,

і, калі мы ўсе браліся за рукі, мая рука нецярпліва чакала ейных доўгіх шорсткіх пальцаў з затоеным паміж імі халадком.

Па дарозе дадому я раптам уцяміў, што за касцёлам павярнуў не направа, а налева... Кіяскёрка ішла крокаў за дваццаць наперадзе, і ўслед за ёю я ступіў на бязлюдны стары мост цераз Дзвіну. Падымаўся туман, і мост плыў разам з намі над нябачнай унізе ракой.

На самім мосце туману не было, але, спусціўшыся на тым беразе за маёй правадніччкаю па драўляных прыступках на насыпе, я разгубіўся: наваколле паглынала густая малочная субстанцыя. У наступную хвіліну на дапамогу прыйшла рука, якая ўсцешыла нечаканай грубавата-шорсткай цеплынёй.

Мы ішлі даволі доўга, вуліца пачала падымацца, а туман — адступаць, адкрываючы вачам зарэчны раён з прыватнаю забудовай, садамі і гародамі, дзе жыхары трымалі кароў, а перад Новым годам у дварах смалілі кабанчыкаў. Кіяскёрка выпусціла маю руку і, паказваючы дарогу, зноў ішла за пару дзясяткаў крокаў ад мяне. Яна спынілася пры жалезнай брамцы, за якой у засені маладой травеньскай лістоты стаяла залітая месяцавым святлом мураванка. Брамка засталася адчыненай, і праз дзесяць удараў сэрца я ступіў на брукаваную сцежку.

У цесным калідоры гаспадыня раскрыліла мне абдымкі. Як і ў танцах на даху, у спальні з двума вокнамі і доўгім вузкім ложкам мы маўчалі, ды ўзахапы размаўлялі й спявалі рукі, целы, яе грудзі, большыя, чым здаваліся

пад адзеннем, смоль ейных валасоў, калі яна апыналася зверху. Тонкую мелодыю вялі і знянацку жарыя, а не чорныя кудзеркі над улоннем.

На белай процілеглай сцяне вісела карціна з незвычайным краявідам — у небе над начной ракою плылі, люструючыся ў вадзяной роўнядзі, адразу дзве налітыя залатым сокам поўні. Трэцяя поўня, пакуль не такая спелая і дасканалая, але найярчэйшая, зазірала ў бліжэйшае да нас вакно. Усе поўні неўпрыкмет увайшлі ў наш рытм і пачалі мяняцца месцамі: тая, за вакном, перавандроўвала на карціну, каб дадаць у пакоі святла, а залатыя, што адбіваліся ў рацэ, зазіралі ў вокны — кожная ў сваё...

Назаўтра ўсё паўтарылася: туман, брамка, вузкі ложак, поўні, што далучаліся да танца нястомных целаў. У нейкі момант дзверы спальні бязгучна адчыніліся і на парозе ўзнікла жаночая постаць. У мігатлівым прыцемку яе немагчыма было разгледзець, і штосьці знаёмае мне, пэўна, толькі прымроілася. Жанчына некалькі імгненняў глядзела на нас, скрыжаваўшы на грудзях рукі, і гэтаксама, без гуку і шолаху, растала за дзвярыма. Наш танец не перапыняўся: Кіяскёрка танчыла спінаю да ўваходу і магла ўбачыць прывідную візітантку адно ў маіх вачах, але я папрасіў іх маўчаць.

З той начы памятаю і высокія тонкія шкляніцы, адкуль мы пілі адзіны напой — ваду, у якой грала, пералівалася і танчыла, намагаючыся перадаць нам свае тайніцы, месяцавае святло.

## 17

Напачатку ўяўлялася: ночы не ўплываюць на дзённае жыццё, бо дзве гэтыя рэальнасці — паралельныя і не перасякаюцца. Я памыляўся.

Спаткаўшыся праз два дні з Лораю, я пацярпеў жорсткую мужчынскую паразу. Лорыны намаганні натхніць мяне толькі пагаршалі становішча. Яна пайшла на тое, каб аголенай станчыць імправізаваны эратычны танец, пасля чаго мой сорам стаўся адно больш пякучым. Нечакана Лора, праявіўшы жаночую мудрасць — чым, трэба сказаць, моцна ўразіла, — абвясціла, што, маўляў, з кожным хоць раз, але такое абавязкова здараецца.

Мая мужчынская існасць прагнула рэваншу, і па дарозе дадому я адмыслова прайшоў каля кінатэатра. Працавала якраз Кіяскёрка. *Ці застаўся ў вас «Футбол»?* — таймуючы сэрца, запытаўся я. *«Футбол» па аўторках,* — дзяжурна адказала яна, падняўшы фіялетавыя вочы. Я змусіў сябе не адвесці позірку. *Што яшчэ? — Скажыце, а вы жывяце ў Зарэччы?* Ейныя вочы імгненна сталіся гуллівымі: *Малады чалавек, вы, здаецца, хочаце пазнаёміцца са мной бліжэй?* Адвагі хапіла на тое, каб выціснуць з сябе: *Хачу.* Кіяскёрка крыху падумала. *Тады можаш правесці мяне заўтра ўвечары дадому. Прыходзь а восьмай,* — весела прапанавала яна. *Заўтра ўвечары не магу,* — у раптоўнай паніцы адказаў я. *Ну як сабе хочаце…* — Яна зноў перайшла на «вы», а голас набыў адценне паблажлівасці.

Я доўга не мог супакоіцца, хоць адчуваў, што зрабіў абсалютна правільна. Яе раніцы,

дні і вечары пасля восьмай няхай належаць каму заўгодна, але ночы, калі мы танчым, будуць толькі маімі.

## 18

Пачаліся выпускныя школьныя экзамены. Дні стаялі ветраныя, з дажджамі ды халоднымі начамі, і я засынаў і прачынаўся, не выходзячы з пакоя. Маці ўхваліла мае паводзіны: маўляў, цяпер на першым месцы адзнакі, а Лора — пачакае.

За дзень да апошняга экзамена вярнулася пагода. Радасць ува мне злівалася з хваляваннем. Мы ніколі не танчылі ў непагадзь, аднак і пагодлівы дзень не абавязкова азначаў, што ўначы Котка кінецца да мяне па прыступках, ускочыць на рукі і я пачую тахканне маленькага сэрца.

Але ноч рыхтавала свае падарункі.

Гладзячы Котку, мае пальцы ўпершыню адчулі: яе круглая выпаленая плямка зарастае густым пушком. У адказ на дотыкі ў тым месцы Котка не ўздрыгвала, а ўдзячна муркала.

Праз дзясятак прыступак чакала новая неспадзяванка. Хтосьці шчодра раскідаў па рубероідзе сцяблiны маладога аеру. Чорнае палатно даху маляўніча спярэшчвалі зялёныя мазкі, і гэтая карціна цешыла не толькі вока: у паветры струменіў вытанчаны святочны водар. Я памятаў яго з дзяцінства, калі ў мамінай вёсцы перад Сёмухай прыцярушвалі аерам падлогу. Праўда, там аерны пах змешваўся

з іншымі пахамі сялянскае хаты, тут жа ў паветры непадзельна ўладарыў адзін ён.

Кожны з нас радаваўся нечаканцы пасвойму. Залацістая аздобіла стрэлкай аеру кучаравую фрызуру. Кіяскёрка змайстравала сабе зялёныя, з ружовымі квадрацікамі ад карэньчыкаў каралі. Котка ўзяла аеравую шабельку ў зубы і не выпускала яе ні рухаючыся па коле, ні танцуючы пасярод яго, што выглядала асабліва святочна.

Аер, безумоўна, служыў знакам, які нам прапаноўвалася разгадаць або, наадварот, не імкнуцца зазірнуць у таямніцу, а проста чакаць яе разгадкі, атрымліваючы асалоду ад водару, які падчас танца рабіўся мацнейшым, бо нашыя босыя ногі міжволі расціскалі сакавітыя духмяныя сцябліны.

Іншым знакам, адрасаваным аднаму мне, сталася тое, што я ніводнага разу не адчуў у руцэ ядвабных падушачак Залацістай. Звыклы ў кожным танцы сустракацца з рукамі ўсіх танцораў, я — калі мы мяняліся ў руху месцамі — спрабаваў апынуцца побач з Залацістай, аднак усе манеўры сканчаліся безвынікова. Стоячы ў фінале з узнятымі ў неба рукамі, я падумаў: такое несупадзенне пярэчыць самой тэорыі імавернасці, вядома, калі яна тут дзейнічае.

Гэта было не астатняе парушэнне заўсёднай хады начных падзеяў.

Як зазвычай, мы разыходзіліся ў розным парадку, але апошнімі нязменна заставаліся Котка і Залацістая. Першым рушыў да адкінутых дзверцаў люка Настаўнік, за ім, як

заўсёды, нырнула туды Гімнастка і, крыху памарудзіўшы, спусцілася Кіяскёрка. Надышла мая чарга, ды каля люка стаяла з Коткаю на руках Залацістая. Значыць, сёння апошнім адыходзіў я. Абвёўшы вачыма чорна-зялёны дах, я ўдыхнуў на развітанне аерны водар.

## 19

Раней я адзначаў дзіўную з'яву: пры пад'ёме на дах пяты паверх кудысьці знікаў: з пляцоўкі паміж чацвёртым і пятым паверхамі ты адразу трапляў на шосты і ўжо чакаў, як насустрач выбяжыць і папросіцца на рукі Котка. Я ніколі не мог узгадаць, як пераадольваў гэтыя сорак пяць — або ў дадзеным выпадку зусім іншую колькасць — прыступак, нават не паспяваў чарговы раз здзівіцца, як таямнічы ліфт вокамгнення пераносіў мяне на шосты паверх і пакідаў перад кароткай лесвічкаю на дах. Тое самае, але ў адваротным парадку, адбывалася па дарозе назад.

Аднойчы мне прыснілася, што Гатэль, важка зыбаючыся, ідзе начной ракою пад цёмным ветразем, а я ўглядаюся ў начны незварушлівы карабель са стромага берага, лічачы ягоныя палубы. Іх шэсць, і пацеркі каютных вокнаў не палохаюць цемрай, а прытульна свецяцца на ўсіх шасці, у тым ліку, зразумела, і на пятай. Але тое адбывалася ў сне, а на яве выглядала якраз наадварот: і ўдзень, і ўначы на ўсіх шасці лініях паверхаў цягнуліся цёмныя ланцужкі незашклёных вокнаў. Такім чынам,

паміж чацвёртым і шостым паверхамі існаваў яшчэ адзін, аднак таямнічае поле, якое яго вартавала, дазваляла толькі маланкава пераадолець гэтую прастору, не даючы дазволу хоць на хвілю там затрымацца.

Вось жа, застаўшыся апошнім у тую «аеравую» ноч на даху, я набраў поўныя лёгкія духмянага паветра, ступіў на першую прыступку лесвіцы і — прачнуўся ў сваім ложку.

## 20

Мама трымала нада мною будзільнік, што падымаў на апошні экзамен. *Зусім вы з тваёй Лорай з рэек з'ехалі,* — прамовіла мама, і я спрасонку рэкнуў: *Пры чым тут Лора?* Дапіваючы ранішняе малако, я не ўспомніў анічога, апрача звыклага хрумсту шкла пад нагамі і знаёмага вядра з немаведама калі скамянелай рошчынай на шостым паверсе.

Усё вярнулася праз сем халодных дажджлівых дзён, у такі самы хмурны мокры вечар. Ужо застаўся ў мінулым выпускны школьны баль, на якім Лора павіншавала мяне з залатым медалём, але падкрэслена вальсавала з аднакласнікам. Месяц таму я вар'яцеў бы ад рэўнасці, трымцеў бы ад жарсці, уяўляючы Лору пад тонкай блакітнаю сукенкай, а цяпер ціха радаваўся такому развіццю падзеяў.

Назаўтра пасля выпускной вечарыны я затэлефанаваў Лоры з прапановаю сустрэцца. Можа, ніколі мы не кахаліся так доўга і апантана, аднак у шаленстве целаў зеленаватай

яшчаркаю праслізгвала адчужанасць. Калі мы знясілена выцягнуліся на ложку, Лора раптам паднялася і вымкнула музыку. *Ты не мой. Ідзі. Проста хацела з табой развітацца*.

Я ішоў пад дажджом, не раскрываючы парасона. Прамок да ніткі, ды не адчуваў холаду. Зняў чаравікі і басанож плюхаў па лужах. Каля перапоўненага фантана на плошчы зачэрпнуў у чаравікі вады і зрабіў сабе душ. Напалохаўшы бацькоў, я пераапрануўся ў сухое, напіўся гарачага малака і пайшоў да сябе ў пакой. Вецер шпурнуў у вакно жменю буйных кропляў, па шыбах пабеглі тонкія ступеньчыкі, і скрозь іх я ўбачыў усё, што пачалося пасля вядра з застылай рошчынай.

## 21

Мы з Залацістай плылі ў чыстай вадзе колеру каменю хрызапразу з майго цяперашняга пярсцёнка. Нават не плылі, а луналі па-над густым падводным лесам, вяршаліны якога казыталі нам ногі, ды не заміналі рухацца лёгка й імкліва. А можа, гэта было не багавінне, што цягнулася з глыбіні, а рыбы, якія мільгалі пад намі ў насычанай сонцам прытульнай прасторы. Возера прыняло нас аголенымі, адно на безыменным пальцы левай рукі ў Залацістай паблісквай шырокі срэбны пярсцёнак з зялёным каменем. Гэта надавала заплыву адценне ўрачыстасці, і мне хацелася, каб возера запомніла абрысы нашых целаў, запісала звесткі пра нас у свае хронікі — на донных

камянях, на карэнні прыбярэжных дрэваў, выбеленым вадою, што мела сваю жывую плыўкую памяць і магла зноўку паклікаць нас у зменлівы хрызапразавы сусвет.

Раз-пораз мы адначасова давалі нырца і, трымаючыся за рукі, праплывалі колькі дзясяткаў метраў пад вадой. Тады доўгія валасы маёй спадарожніцы пачыналі нагадваць расчасаныя плынню «русалчыны косы», якія з дзяцінства заўсёды заварожвалі мяне, толькі гэтыя косы былі не смарагдавыя, а залатыя, кранутыя грабянцом сонечных промняў.

Вада здзіўляла свежасцю й смакам. Яе хацелася пакаштаваць, і мы не ленаваліся рабіць маленькія асцярожныя глыткі. Серабрыстай платвіцаю бліснула думка: у мінулым або пазамінулым жыцці мы абое былі рыбамі і хвіліны, што перажываюцца зараз, — гэта сустрэча двух нашых ранейшых увасабленняў.

Блізкі ўжо бераг аздаблялі лапікі трыснягу і вясёлыя выспачкі аеру. Мы кіраваліся да пазначанай радком хвояў касы, якая вабіла паскам пясчанае водмелі. Там навісала над вадою, адкідваючы на яе доўгі цень, высокая грацыёзная вольха, што валадарыла над раскошна ўтравелым берагам. Целы наструньваліся, трымцелі ад прагі схавацца ў высокай мяккай траве, даверыцца засені вольхі й выправіцца ў іншае плаванне.

Там, на беразе, яно атрымалася неверагодна імклівым, але асалода ад гэтага анічога не страціла. Рукі, ногі, вусны, яе ўлонне дзіўным

чынам былі адначасна халаднаватымі й гарачымі. Мы ператварыліся ў рабоў адно аднаго і — уладароў цэлага свету. Потым я нібыта памёр і вярнуўся назад — дарослым і спустошаным, сцішаным і шчаслівым. Я пачуў і ўбачыў, як наваколле жыве сваім адвечным парадкам. Па руцэ бегла порсткая рудая мурашка. Гушкаліся на травінках сапфіравыя і бурштынавыя стрыблі. У гушчары жаласна пішчала злоўленая вужакай лясная мышка.

Цела ў Залацістай было проста абсыпанае радзімкамі розных колераў і адценняў ад антрацыту да алівіну — цэлая галактыка. Але я не паспеў пачаць яе вывучэнне, бо Залацістая з уладнай пяшчотаю перавярнула мяне са спіны на жывот. Яе дыханне ставала ўсё бліжэйшым, яго цёплая змейка бегла па маіх плячах, і ў нейкі момант я адчуў на мокрай макаўцы пяшчотныя вусны. Знайшоўшы патрэбную кропку, Залацістая пачала хуткахутка дзьмуць туды гарачым струмком паветра. Цела зрабілася бязважкім і не маім, што, аднак, не палохала, а захапляла.

Вагомасць і моц вярнуліся целу — разам з усведамленнем яго сваім уласным — ужо тады, як мы зноў плылі поруч. Але нешта зыначылася. З пальца ў Залацістай знік пярсцёнак з зялёным каменем. Я не мог сказаць ёй пра гэта, бо мы і тут маўчалі, ды мая спадарожніца хуткім рухам левай рукі дала зразумець, што ведае пра страту. Я адно не мог даўмецца: шкадуе яна або не?

І замест адказу ўва мне ціха прагучала: *Маё імя — Эфа.*

## 22

Праміне шмат гадоў, і я апынуся, відаць, у самым прыгожым і загадкавым сне свайго жыцця, у сне, шчодра наладаваным сімваламі, алюзіямі й дагэтуль не раскрытымі знакамі.

Пачынаўся сон досыць будзённа і нават з прысмакам анекдатычнасці. Перад адпраўленнем экскурсійнага аўтобуса я пабег у прыбіральню. Зрэшты, завязка атрымалася ўсё ж не зусім звычайнай: аўтобус стаяў пасярод выпаленай камяністай пустэльні, над якой у зіхоткім мроіве плыло бязлітаснае паўднёвае сонца.

Усе кабінкі ў прыбіральні былі крыж-накрыж заклееныя ліпучкай, а намаляваныя на іх стрэлкі паказвалі ўправа на адзіныя чыстыя ад ліпучкі дзверы, за якімі адкрыўся душны калідор кудысьці ўніз. Ісці па ім не хацелася, але іншага выйсця я не меў, бо назад дзверы не адчыніліся. Сотавая сувязь знікла, і, скарыўшыся з тым, што адстану ад сваіх, я рушыў наперад.

Неўзабаве калідор прывёў у падземны горад-лабірынт, а магчыма, нават у цэлую краіну, з нескончонымі вуліцамі-анфіладамі. Сярод іх часам узнікалі пляцы з фантанамі й фінікавымі пальмамі, ад якіх разыходзіліся промні новых вуліц і завулкаў. Некалькі суседніх вуліц насяляў нейкі адзін народ. Найчасцей — габрэі, аб чым сведчылі меноры, шасціканцовыя зоркі і пісьмёны на сценах і нізкай столі. У адных анфіладах жылі светласкурыя ашкеназі, між якіх, мне зда-

лося, я двойчы пазнаў аднакласнікаў, што з'ехалі з бацькамі на зямлю продкаў. Іншыя вуліцы належалі смуглым сэфардам або цёмнатварым кучаравым юдэям-абісінцам. Ад іх адгаліноўваліся ўладанні мараканскіх габрэяў, а за імі ляжаў анклаў марыскаў. З тых кварталаў я зноў трапляў у габрэйскія, ужо адрозніваючы сімволіку і мовы. Хутка прыйшло разуменне: паміж нашай экскурсіяй і тым часам, у якім жыў падземны горад, пралеглі стагоддзі: нават друкаваныя кнігі траляліся тут вельмі рэдка, а ўбачаная недзе на падваконні мікрахвалёўка падалася аптычным падманам.

Мясцовыя жыхары сустракалі мяне ў горшым разе абыякава-спакойна, а найчасцей — прыязна, аднак тыя, каго я спрабаваў распытаць пра дарогу назад, аніколі не збіраліся дапамагчы, прапаноўваючы наўзамен пачостку або начлег. Вандруючы па лабірынце не адзін дзень, я, відаць, паспеў пакаштаваць усе тамтэйшыя прысмакі: свежыя буйныя фінікі, тэйгелах, размаітыя перапечкі і праснакі з мёдам, разынкамі, цынамонам. Адну ноч я спаў на ложку з белымі і халаднаватымі льнянымі прасцінамі, другую — на тонкай бруднай посцілцы, кінутай на каменную падлогу. Трэцяе начы ў багатую спачывальню гаспадыня прывяла юную нявольніцу ў вянку з белых лілеяў.

Між тым азарт падарожніка хутка запаветрыў, і на змену яму прыйшло вусцішнае падазрэнне, што выцяла як пярун: я асуджаны! Асуджаны да канца дзён блукаць у чужым часе,

пад небам, што ўяўляе сабой не больш як столь, дзе ніколі не шэпчуцца зоркі і не ўзыходзіць здзіўлены месяц, а дзень надыходзіць тады, калі паводле нечага загаду паўсюль загараюцца вымкнутыя нанач свяцільні. Здагадка была нясцерпна-пякучай, і я закрычаў і пабег. Я бег бясконца доўга і, калі знясілеў, убачыў: вуліца заканчваецца глінабітным тупіком. У роспачы я заваліўся на дол і заскавытаў, як бадзяжны сабака.

Наступныя дні я то ішоў, то бег і, адмаўляючыся ад запрашэнняў заначаваць, спаў на голай зямлі. Я згубіў лік дням і заўважыў, што трапляю ў тыя ж месцы, а значыць, рухаюся па коле. Аднаго разу яшчэ раз заўважыў знаёмую мікрахвалёўку, і гэта толькі дадало адчаю. Ад нечалавечай, жывёльнае стомы цела выдавала мёртвым. Агеньчык надзеі патух, і замест яго прыйшла выратавальная думка — назбіраць за пазуху цяжкіх камянёў і спыніць пакуты, кінуўшыся ў глыбокі фантан-вадаліў на падземным пляцы.

Калі груз, што мусіў стаць маёй вечнай кітвагаю, быў амаль сабраны і камяні драпалі запаленую скуру пад кашуляй, павуціна вуліц вывела да вадаліву з высокімі мармуровымі краямі-пялёсткамі. На самым далёкім пялёстку гэтае кветкі, звесіўшы ногі ў ваду, сядзела жанчына, з якою я недзе сустракаўся... з якою я... танчыў!

*Эфа!* — моўчкі паклікаў я, і яна адвяла ад маціцовай гульні вадзяных струменяў месяцападобны твар...

## 23

Нашыя абдымкі доўжыліся пяць удыхаў і выдыхаў мёртвага падземнага паветра. *Трэба спяшацца, праз гадзіну будзе позна,* — моўчкі паведаміла яна, загадаўшы паўтараць ейныя дзеянні. *Але спачатку — камяні.*

Высыпаўшы з-за пазухі свой груз, я выклаў з меншых камянёў першую літару яе імя, пасля чаго ўслед за ягонай уладальніцай сарваў з пальмы і кінуў у рот два фінікі. Мы сінхронна нырнулі і доўга плылі пад вадою, колер якой праходзіў усе адценні — ад маціцы да амаль чорнага малахіту. Лёгкія ўжо не вытрымлівалі, і мы нарэшце апынуліся на паверхні хуткай падземнай ракі. Плынь падхапіла нас, але адпачынак выпаў нядоўгі: Эфа загадала зноў даваць нырца.

Я плыў, згадваючы хрызапразавае возера, і маліўся, каб гэтая рака адразу ж і назаўсёды сцёрла нашыя целы са сваёй змрочнай прыцемнай памяці, і калі мы зноўку напоўнілі грудзі паветрам, у небе мігцелі зоркі і ўзыходзіў над краем прыазёрнага лесу малады месяц.

Мы кахаліся там, дзе і ўпершыню, пад вольхаю, і, стаіўшыся ў траве, нас вартавалі лагодныя сытыя вужы, якія раз-пораз прыўздымалі галовы з залатымі «акулярамі». Аб тым, што адбывалася нядаўна, нагадвалі адно фінікавыя костачкі, якія знайшліся за шчакой. Я так і прачнуўся — з выразным фінікавым смакам у роце.

24

Танцы працягваліся ўвесь павольны аксамітавы ліпень. Пасля іх я то апынаўся на вузкім ложку Кіяскёркі, то плаваў з Залацістаю Эфай, што так і не знайшла пярсцёнка, а мо і не шукала яго, здзейсніўшы з возерам таемныя заручыны. Загадку таго чаргавання я разгадваю дагэтуль. Можа, тады мне паказваліся два бакі, дзве розныя іпастасі кахання? Ці — самога жыцця?..

Але ў жніўні пачыналіся ўступныя экзамены ва ўніверсітэт, і я паехаў у сталіцу. Добра памятаю: у апошнюю ноч мы былі з Эфай, і цёплая змейка яе дыхання зноў бегла па плячах, зусім не пакідаючы адчування, што пасля кароткага ад'езду ўсё гэта скончыцца.

25

Праз два тыдні я вярнуўся пераможцам, ды радасць, што спявала ўва мне, чакала іншага, апроч размоваў з бацькамі і знаёмымі, выйсця. Кожны вечар, разнасцежыўшы вакно, я ўкладваўся ў ложак, які ўпершыню здаўся цесным, і хутка засынаў, каб сярод ночы расчаравана прачнуцца на пакамечанай прасціне і злёгку вільготнай падушцы. Гэта ўспрымалася як трагедыя: хтосьці скраў самае дарагое, што я меў у свае сямнаццаць гадоў. Цяпер я думаю: у тыя два астатнія жнівеньскія тыдні нічога не змянілася, проста я чамусьці, за нейкую правіну, страціў здольнасць памятаць.

Птушыныя чароды адляталі ў вырай, а жнівень на срэбных павуцінках адплываў у процілеглым кірунку, насустрач восені. І аднойчы мамін адрыўны каляндар засведчыў: увечары я пакажу праваднiку начнога цягніка плацкартны квіток у сталіцу.

## 26

У першую ж нядзелю я, здзівіўшы супрацоўніцу ўніверсітэцкай бібліятэкі, замовіў усё, што мела дачыненне да самнамбулізму, не ўтрымаўшыся пры гэтым — дзеля дэжавю — ад чытанага некалі тома дзіцячай энцыклапедыі.

Навука лічыла прагулянкі ў сне хваравітым станам, калі паводзіны толькі выглядаюць адэкватнымі. Насамрэч самнамбул дзейнічае абсалютна немэтанакіравана або, заўважце, у адпаведнасці са сваім сном. З дзіўным пачуццём я чытаў, што вочы ў самнамбулаў звычайна расплюшчаныя і яны, уявіце сабе, здольныя абыходзіць перашкоды і нават рабіць складаныя ўчынкі. Аднак такія іхнія манеўры ўсё ж не ёсць свядомымі і большасцю пры абуджэнні не ўспамінаюцца.

Калі верыць вучоным, лунацікі могуць выпадаць з вокнаў, прымаючы іх за дзверы. Прычым самнамбулы бываюць агрэсіўныя, і тады не пазайздросціш тым, хто спрабуе ім дапамагчы ці трапляецца на шляху. Ну а падарожнічаюць лунацікі нядоўга, не больш за гадзіну, і пры гэтым ходзяць не ўсе, некаторыя — сядзяць або стаяць.

Увязвацца ў завочныя спрэчкі з высакалобымі адмыслоўцамі мне не хацелася.

Як выявілася, самнамбулаў прыблізна два адсоткі. У дзяцей такое адхіленне ад нормы сустракаецца досыць часта, ды з гадамі ў большасці выпадкаў мінаецца. У дарослых яно вымагае сур'ёзнай увагі, бо прычынамі могуць быць стрэс, трывога, а часам — эпілепсія. І — адзінота, падумаў я ў тралейбусе, калі на прыпынку зайшла жанчына, здалёк падобная да Залацістай.

## 27

У першую студэнцкую восень я прыехаў у родны горад разам з «бабіным летам». Аўтобус прыйшоў надвячоркам у суботу, і я ледзьве дачакаўся вечара. У маім пакоі нічога не змянілася, адно побач з партрэтамі Ленана і Джагера мама пачапіла на суровай ільняной нітцы мой прасвідраваны дзеля гэтага ў знаёмага ювеліра школьны медаль і ўзятае ў рамку паштовае паведамленне пра залічэнне ва ўніверсітэт.

Ноч не падаравала нічога, апрача моцнага сну. Снядана аказаўся да болю знаёмы ад школьных гадоў: збітыя яйкі і гарачае малако з печывам, хоць у сталіцы я паспеў прызвычаіцца да кавы. Бацькі пачулі, што я хачу хутчэй пабачыцца з аднакласнікамі. Ключ ад Гатэля чакаў на салатавым дне шуфлядкі швачнай машынкі, якая, магчыма, крыху сумавала па мне.

Ішла дзясятая гадзіна раніцы, у нядзелю горад яшчэ драмаў. У святога Пётры на касцёле адбілі ў дадатак і ногі, але і ён, і святы Павел, відавочна, пазналі мяне і зразумелі, куды я так рана кіруюся.

Цёмны ветразь з прабоінамі, як і сам бетонны карабель, сустрэлі звычайным, хоць і не надта звыклым удзень выглядам. На месцы быў і дашчаны плот. Раса на закінутай дарозе не збітая. Наогул не пакідала адчуванне, што трава на ёй ужо даўно нікім не прыгіналася. Шырокая дошка за вербалозам, якая трымалася на верхнім цвіку, нікуды не прапала і лёгка падалася ўбок. За плотам ацалела выспачка лета са святаяннікам, здрыжнічкамі і познімі рамонкамі з іхнімі выцвілымі «сонейкамі».

Цвік з расплясканай галоўкай лёгка зайшоў у замочную шчыліну, ды не захацеў паварочвацца. Замок замянілі. Я абышоў Гатэль вакол. Ключ не падыходзіў ні да воднай з астатніх чатырох дзвярэй. *Як у гэтым свеце ўсё крохка*, падумаў не я, а хтосьці іншы, больш сталы.

Вяртаючыся дамоў, я павярнуў да кінатэатра. Ужо даўно хадзілі чуткі, што яго зачыняць на рамонт, і вось цяпер будынак сапраўды абнеслі свежым фанерным плотам. Газетны шапік, дзе працавала Кіяскёрка, знік. Можна было, вядома, зайсці заўтра ў школу і пашукаць Настаўніка, каб хоць позіркам задаць пытанне, якое я пакуль не сфармуляваў у сабе. Можна было паспрабаваць знайсці Гімнастку. Не зрабіўшы ні першага, ні другога, я ўзяў квіток на начны цягнік.

Такім чынам я пакідаў сабе шанец.

28

Універсітэт, новыя сябры, бібліятэкі і тэатры надалі жыццю новую сістэму каардынат, дзе ранейшыя невідочныя ніці пакрысе рваліся і знікалі ў прасторы і часе.

Мама дакарала за рэдкія прыезды. Але, трэба прызнацца, пасля дзяцінства я не здолеў ці, можа, проста не паспеў зблізіцца з бацькамі. Ды толькі — хоць у гэтым не хацелася прызнавацца — галоўная прычына непрыездаў палягала ў іншым. Калі я і заяўляўся на дзень-два дадому, то таго, чаго так чакаў, не здаралася.

Бацька развітаўся з гэтым светам, як я быў яшчэ студэнтам. Мама — у памяць пра яе я заўсёды п’ю на сняданак гарачае малако — ненадоўга перажыла тату, хоць і паспела дачакацца і ўнукаў, і дзвюх маіх першых кніжак, і абароны дысертацыі на забароненую дзесяцігоддзямі тэму бясконцых войнаў Вялікага Княства з усходняй суседкай.

29

Не пакідаючы родных мясцін, мы жылі ўжо ў іншай краіне, што сталася здзяйсненнем колішніх самых смелых мрояў. Я выкладаў у роднай альма-матэр, шмат друкаваўся, вёў гістарычную тэлеперадачу, мяне пачыналі пазнаваць на вуліцы.

Касцёл у нашым горадзе, дзе я пасля мамінай смерці бываў адно ў камандзіроўках і на Дзяды, адрэстаўравалі і перадалі вернікам.

Да святых на франтоне вярнуліся рукі і ногі, а за касцельнай брамай з'явілася масянжовая Дзева Марыя.

Гатэль сапраўды стаўся трохзоркавым гатэлем «Ветразь» з базаю для падрыхтоўкі весляроў і яхтсменаў. Там, дзе гаспадарыў бур'ян і цвілі лугавыя краскі, разлеглася аўтастаянка. Усё гэта яшчэ больш аддаляла падзеі даўніх вясны і лета, што зрэдку нагадвалі пра сябе лёгкім, быццам блакітны дымок цыгарэты, успамінам з жыцця, якое нібыта і не было тваім.

Аднаго разу, атрымаўшы запрашэнне на канферэнцыю ў новым універсітэце, які адчынілі на прыдзвінскай вуліцы ў карпусах колішняй езуіцкай акадэміі, я злавіў сябе на думцы: хацеў бы спыніцца ў «Ветразі», прычым на пятым паверсе, каб нарэшце высветліць, што там знаходзіцца, і ўначы паспрабаваць падняцца на шосты і вышэй. Аднак якраз у дні канферэнцыі гатэль цалкам займалі ўдзельнікі міжнародных спаборніцтваў, і я, нечакана адчуўшы палёгку, адклаў свае планы на будучыню.

Між тым праз год мяне не запрасілі. Будучыня краіны зрабілася няпэўнай. У вялікай кампаніі калег я з белым білетам пазбавіўся працы. Некаторыя калегі з'ехалі — хто за акіян, хто бліжэй. Я застаўся і зарабляў на жыццё гістарычнымі кнігамі, што выходзілі ў ацалелых прыватных выдавецтвах або за мяжой.

Ды гэта ўжо іншыя сюжэты, тэмы для іншых расповедаў. Ёсць гісторыя краіны, гісторыя роду і сям'і, а ёсць твая асабістая гісторыя,

і перад вечнасцю нельга сказаць, што першая з гэтых гісторый, прынамсі для цябе самога, важнейшая за апошнюю. Гісторыя краіны, як і твайго роду, будзе доўжыцца і пасля цябе, а твая ўласная скончыцца са з'яўленнем даты, напісанай на помніку ўслед за працяжнікам. І найперш скончыцца гісторыя тваёй таямніцы.

Але лёсу было заўгодна, каб яна працягвалася, і за тое я да апошняга танца буду ўдзячны Паэту.

## 30

У мінулым Паэт быў маім добрым прыяцелем. Памятаю, калі ён вярнуўся з вайсковай службы, якую называў катаргай, мы сустрэліся ў агульнага сябра, і Паэт, цвярозы, як слязінка немаўляці, ноч навылёт чытаў нам вершы — улюбёныя і ўласныя. Ягоныя часта гучалі мацней: ім яшчэ не ставала дасканаласці, ды тое кампенсавалася магутнай энергетыкай і выразным пульсам паэтычнай стыхіі. Узрадаваны такім адкрыццём, пад раніцу я заснуў, але Паэт бесцырымонна раскатурхаў мяне і працягваў дэкламацыю.

Імкліва ўвайшоўшы ў літаратуру, ён збіраў на сваіх вечарынах паўнюткія залы. Да яго ў сябры набіваліся міністры. Ён мільгаў на дзяржаўных святах і дыпламатычных прыёмах. З яго малявалі партрэты, пра яго здымалі фільмы. Паэт быў таленавіты і непрадказаль-

ны ва ўсім. Ён умеў здзіўляцца і здзіўляць. Нeяк, яшчэ ў той краіне, дзе мы нарадзіліся, ён з крыкам «*Акупанты!*» лёг на сталічным праспекце перад калонай танкаў, што рыхтавалася да параду.

Паэта ведалі ўсе навакольныя жабракі, бо ён падаваў кожнаму, а аднаго, выдаючы за бацьку, кожнага дня карміў абедам у Доме літаратара. Ён працягваў заставацца кумірам сталічных жабракоў, пакуль сам вонкава не ператварыўся ў такую самую істоту. Паэта нельга было ўявіць без нецвярозых скандалаў. Ён пісаў, можа, па адным-два вершы ў год, але яны заўсёды нараджаліся на мяжы геніяльнасці, як той, пра начлег у вуллі пад крылом у пчалінае маткі…

Хадзілі чуткі, нібыта ён жыве разам з карузлікам, адстаўным цыркавым артыстам. Калі ў дзверы Паэтавай кватэры званілі, карузлік падстаўляў крэсла, каб дастаць да дзвярнога «вочка», і доўга вывучаў наведніка, ацэньваючы, што з візіту можна мець і ці не аб'явіўся нязваны госць з мэтаю самому нечым разжыцца.

Казалі, у галодныя чорныя дні Паэт супольна з кватарантам праштудыяваў пісьменніцкі даведнік з датамі нараджэння творцаў. Вынікам быццам бы стаўся складзены гэтым дуэтам гадавы каляндар, згодна з якім эскартаваны карузлікам Паэт пачаў у адпаведныя вечары заяўляцца да калег-літаратараў з віншаваннямі.

На шчасце, высветлілася, што такі каляндар сапраўды існаваў.

## 31

У адзін з позніх жнівеньскіх вечароў, а дакладней, у вечар таго дня, калі мама даўным-даўно ўпершыню пачула мой голас, я, паводле даўняе завядзёнкі, сядзеў пры пісьмовым стале. За вакном, у шатах старой ліпы раскашавала поўня: кунежылася ў яшчэ не кранутай золатам лістоце, вызірала з-за галінаў і зноў нібыта гулліва хавалася ў густой цёмна-зялёнай мярэжы.

Жонка і сыны паехалі ў адпачынак, і цішыня кватэры злівалася праз адчыненае вакно з цёплай вусцішшу нашага тады амаль загараднага зацішнага двара. Мае думкі выплывалі ў вакно насустрач поўні, а душа набрыньвала чаканнем. Відаць, кожнаму знаёмае такое адчуванне: вось зараз, няхай не праз імгненне, але не заўтра, а менавіта ў гэты прамежак часу, асаблівасць якога ты фізічна і метафізічна адчуваеш, павінна здарыцца штосьці важнае для цябе.

Пад вокнамі спынілася машына. Ляпнулі дзверы пад’езда — да кодавых замкоў і дамафонаў было яшчэ далекавата — і праз хвіліну нехта далікатна крануў зялёны гузік майго званка.

На парозе стаялі Паэт і карузлік. Паэт выглядаў прывідам самога сябе — прыцьмелыя вочы, рэдкія ўскудлачаныя валасы, трохдзённае шчаціннe на бледным твары, нясвежая кашуля, — аднак ён ствараў геніяльныя вершы, і астатняе было неістотным. Карузлік, наадварот, выдаваў франтам — ахайная фры-

зура, адпрасаваны брунатны гарнітурчык, пах добрай парфумы. Ён цырымонна пакланіўся: *Вы дазволіце разлічыцца з таксістам?* Я зразумеў: *Колькі?*

Пакуль карузлік спускаўся і вяртаўся, Паэт камечыў мяне ў абдымках. Ягоны кампаньён зухавата ляснуў абцасамі і заявіў, што далучаецца да віншаванняў. *Але дзе шумная застоліца, у якую шафу схаваліся вакханкі?* Я развёў рукамі. Нягледзячы на гэтую клаўнаду, не пакідала адчуванне важнасці пераживанага моманту.

Дзівосным чынам, як трусік з капелюша, у руках карузліка з нічога ўзнік мініяцюрны нататнік, якім па-гаспадарску завалодаў Паэт. Ён страпянуўся, зрабіўся сур'ёзным і, разгарнуўшы патрэбную старонaчку, абвясціў: *«Поўня»!*

Верш зайшоў у памяць адразу і назаўсёды застаўся ў ёй:

*Жыве над кронай дрэва поўня,*
*начуе ў кроне дрэва птах,*
*ўглядаюцца сляпыя корні*
*ў зямную існасць па начах:*

*вось птах азваўся, як дзіцёнак,*
*вось знічка цемру апякла —*
*нібы з рукі упаў пярсцёнак,*
*калі забылася рука.*

*Жыве над кронай дрэва поўня,*
*святлом уросшы у зямлю —*
*там, дзе яна пусціла корні,*
*і я зямную мудрасць п'ю.*

*Брава! Брава!* — галёкаў, падскокваючы ледзь не на вышыню свайго росту, карузлік, а я, не зводзячы вачэй з поўні, што канчаткова вылузалася з ліпавых галінаў, прыгаломшана маўчаў. Цяжка было зразумець, ці то Паэт звярнуў увагу на сённяшні небасхіл і падрыхтаваў выступ дома, ці напісаў верш ужо ў таксоўцы пад дыктоўку натхнення, ці то яшчэ раней неспасцігальным чынам дакрануўся да маёй таямніцы… Аднак верш прагучаў і зрушыў з месца каменьчык, які пагражаў ператварыцца ў лавіну. *Ганарар для маэстра!* — абвясціў наступны нумар карузлік і, зірнуўшы на гадзіннік, будзённа ўдакладніў: — *Пасля поўначы прымаем натурай.*

Мае запасы выявіліся надзвычай сціплымі: хлеб, кавалак вяндліны ды пляшка падараванага нямецкім калегам шнапсу. У лядоўні знайшлася і амаль поўная пластыкавая бутэлька кетчупу. Агульнымі намаганнямі стол сервіравалі вельмі хутка.

Паэт скруціў з кетчупу накрыўку і пачаў піць яго, робячы вялікія прагныя каўткі. Бутэлька хутка апусцела. Карузлік, што ўважліва сачыў за падзеямі, зноў закрычаў: *Брава*! Паэт узяўся запіваць кетчуп шнапсам. Калі ён адолеў палову пляшкі, карузлік элегантна перахапіў яе і перакуліў рэшту ў сябе.

Адмовіўшыся ад закускі, госці папрасілі адвесці іх на стаянку таксі. Карузлік не забыўся ветліва пацікавіцца, ці дазволю я ім і цяпер разлічыцца. Перад стаянкай ён узяў нас за рукі і, прарэзліва крыкнуўшы: *Грамадзяне, прапусцім з дзіцёнкам!* — бадзёра рушыў у пачатак чаргі.

## 32

Праз некалькі тыдняў Паэта знайшлі дома нежывым. Паводле адной з версіяў, ён страшэнна сумаваў па карузліку, які наняўся на кіназдымкі і некуды з'ехаў. Часам мне ўяўляецца, што Паэт не памёр, а, ператварыўшыся ў зусім маленечкага карузліка, ціха жыве там, у вуллі, дзе калісьці заначаваў, і трутні сапраўды казычуць яму пяткі.

## 33

Вяртаюся ў тую жнівеньскую ноч, якая спынілася над горадам, уважліва аглядаючы яго шырока расплюшчаным вокам поўні.

Ідучы ад стаянкі таксі, я адчуваў у душы тэктанічныя зрухі. Тое, што надзейна ўладкавалася на дне, змярцвела, абрасло ракавінкамі недаверу і амаль не згадвалася, а калі зрэдку і вярталася, то выдавала загадкавым сном далёкіх цёплых начэй, — усё гэта пасля візіту Паэта страпянулася й ажыло.

Мы — танчылі! Браліся за рукі, абдымаліся за плечы, заплюшчвалі вочы… І ноч пахла аерам. І дзве поўні мяняліся месцамі з той, што плыла над Зарэччам. І пярсцёнак… пярсцёнак з яблычна-зялёным хрызапразам ззяў на руцэ ў Залацістай, а потым заручыў яе з возерам…

Але — каб не пазбавіцца веры — востра патрабавалася нітачка, што злучыла б яго, былое, з рэальнасцю. Бо апроч успамінаў, якія

ўзялі душу ў аблогу, адкуль я ведаў адзінае выйсце, не было анічога: ні кавалачка тынку з лесвіцаў Гатэля, ні засохлае стрэлкі аеру, ні, пагатоў, здымка кагосьці з нас. Гімнастка не стала зоркаю дарослага спорту, фотапартрэт у гарадской газеце так і застаўся апафеозам яе славы, аднак і ён, партрэт, не захаваўся.

Думка пра здымкі не пакідала. Дзесьці ляжала выпускное фота нашага класа разам з выкладчыкамі. Я ліхаманкава гартаў стары альбом. Вось! Настаўнік быў сярод нас! Крыху здзіўлены твар. Акуляры ў тонкай аправе. Радзімая пляма на лбе не пакідала сумневаў. Я зноў зрабіўся вучнем, і таямнічы кінамеханік запусціў перада мною на белай сцяне каляровую хроніку.

Сканчваецца першы ўрок астраноміі, на дошцы вісяць мапы зорных паўкуляў, а Настаўнік, тады яшчэ настаўнік, абводзіць клас вачыма: *У каго сфармуляваліся пытанні?* Падымае руку Кінг, вядомы ўсёй школе аматар задаваць пытанні выкладчыкам. Кінг, які праславіўся, пацікавіўшыся ў настаўніцы анатоміі, калі пачнуцца практычныя заняткі па размнажэнні чалавека. Кінг адважна пытаецца ў «астранома», ці не метэарыт выпадкова чмокнуў яго ў лоб. І, спалохаўшыся сваёй смеласці, а мо таленавіта ўдаючы спалох, прабачліва дадае: *Ну, такі маленькі-маленькі метэарыцік.*

*Зорка,* — адказвае настаўнік, дакрануўшыся да радзімай плямы, і, магчыма, не аднаму мне падаецца: яму на лоб напраўду калісьці ўпала і крыху расплылася ад «чмоку» кропля зор-

нага атраманту. Пакуль мы спрабуем асэнсаваць пачутае, астраном нечакана працягвае: *Таму ў мяне іншая форма душы.* Я выразна чую ягоныя словы, але цяпер думаю, што яны былі прамоўленыя моўчкі.

## 34

Гэта толькі здавалася, быццам старадаўні гадзіннік, што застаўся мне пасля мамінай смерці, звыкла адлічвае час. Насамрэч час павярнуў назад, а ў вызваленую прастору хлынулі ўспаміны, якія вымагалі ўдакладнення каардынат майго месцазнаходжання. Я асцярожна перавёў позірк на люстра цёмнага вакна, цалкам гатовы ўбачыць там сямнаццацігадовага юнака, але адтуль пазіраў усё ж я-сучасны, пра што найперш сведчыла барада. Ды навакольная цішыня відавочна перайначылася, і я зразумеў чаму: гадзіннік спыніўся на палове трэцяй.

## 35

З тыльнага боку нашага панэльнага пяціпаверховіка, у зарасніках глогу і жоўтай акацыі пачыналася пажарная лесвіца. Яе першую ржавую папярэчыну аддзяляла ад зямлі адлегласць, прыкладна роўная майму росту. Падскочыўшы, я ўхапіўся адразу за трэцюю папярэчку і, нечакана лёгка падцягнуўшыся, праз якія пару хвілін ступіў

на плоскі дах, неахайна заліты паўзверх рубероўду бітумам.

Дом стаяў тарцом да ракі, усцяж якой ішла асфальтаваная сцежка. На тым беразе цягнуліся цёмныя дамы вёскі, што пакуль паспяхова супрацьстаяла гарадскому наступу. Абмінуўшы слупкі вентыляцыйных калодзежаў і лясок тэлеантэнаў, я выйшаў якраз на бліжэйшую да набярэжнай частку даху. Нідзе такой парою не было ні душы, толькі вывадак качак плыў па рачной стужцы, кранутай няяркім святлом ужо нізкае поўні.

Сказаць, што сюды, на дах, гадамі не наведваліся людзі, я не мог. Дзве скрынкі з тонкіх дошчачак яўна не зваліліся з неба, а яшчэ адну хтосьці разабраў, каб запаліць тут цяпельца. Чужое багацце я аднёс бліжэй да антэнаў, і цяпер мне нічога не замінала. Заставалася зняць абутыя на босую нагу красоўкі.

Дах, як і там, далёка і даўно, захоўваў выразны водгук дзённае цеплыні, што дадавала ўпэўненасці. Мая істота мусіла ўспомніць, яе павінен быў «завесці» той непаўторны рытм, які нараджаўся з тонкім спевам нябачнай стралы і першымі акордамі музыкі. Аднак неба маўчала. Я пачаў рухацца па коле ў цішыні, спачатку нясмела, потым больш упэўнена, але нічога не адбывалася. Не даў ніякага выніку і рух з заплюшчанымі вачыма. З кожным новым колам я зняверваўся. Падзеі сённяшняга вечара і ночы падаваліся не больш чым чарадою забаўных выпадкаў, а мае дзеянні — самападманам. Як быццам пацвярджаючы тое, удалечыні пачуліся галасы.

Я стаяў басанож на халодным рубероўдзе і слухаў сэрца. Поўня схавалася, ветрык халадзіў твар, нагадваючы пра недалёкі досвітак. Па набярэжнай ішлі хлопец і дзяўчына. Яны ўбачылі мяне, бо пара спынілася і пачала перамаўляцца. Уваччу паўстаў малюнак з дзіцячай энцыклапедыі, дзе мінакі ў жаху глядзелі на самнамбула, што ішоў па вузкім гзымсе. У душы раптам прачнуўся хлапчук. Дорачы парачцы вострыя адчуванні, я наблізіўся да самага краю верхатуры і ўзняў рукі і твар у неба.

Спусціўшыся з даху, я пайшоў да ракі. Адмыў рукі ад іржы, апаласнуў твар, а потым доўга сядзеў пад ніцай вярбою на беразе. Над ракою плыў Паэтаў верш: *Жыве над кронай дрэва поўня…*

Бралася на досвітак. Але на развітанне тая ноч прыслала з глыбіняў маёй памяці радкі яшчэ аднаго паэта, з якім мы размінуліся ў часе:

*Мне вочы вярні, дай святла ім, замглёным,*
*апаленым поўняй, шалёным, зялёным…*

## 36

Удзень, шукаючы люк на дах, я абышоў у сваім доме ўсе пад’езды. Люк знайшоўся ў апошнім, але, як і чакалася, быў зачынены на цяжэзны свірнавы замок. Аднак змацаваныя ім дужкі аказаліся настолькі тонкімі, што адну ўдалося адолець простымі кусачкамі.

Каб захаваць чысціню эксперыменту, позна ўвечары я лёг у ложак і… праспаў да раніцы. Тое самае паўтаралася ноч пры ночы. Паслязаўтра вярталіся дзеці з жонкай, і кватэра, дзе атмасфера па-ранейшаму раз-пораз здавалася не такой, як звычайна, магла напоўніцца галасамі і набыць паўсядзённую якасць. Магчыма, я ўжо хацеў гэтага.

37

Я ўсвядоміў сябе на лесвіцы паміж чацвёртым і пятым паверхамі. Адрозна ад Гатэля, нічога невытлумачальнага тут не прычынілася, і люк выпусціў мяне з пятага паверха на бязлюдны дах. Чародка сонных ластавак неахвотна знялася з бліжэйшых антэнаў і адляцела далей.

Адно цяпер я заўважыў, што на нагах няма абутку. Дах ужо дыхаў восеньскім халадком, ды на другім коле ступакі сагрэліся і пакідалі руберойду цёплыя сляды. Ноч была зорнай, але бязмесяцавай, і зарэчная вёска адступіла ў цемрыва. Праз колькі колаў я апусціў павекі і даволі доўга, час ад часу мяняючы кірунак, рухаўся наўслеп. Потым, не спыняючыся, агледзеўся. Са стрэшак калодзежаў на чужаніцу ўражана і са шкадаваннем пазіралі ластаўкі. Але, наразаючы кола за колам, я не губляў надзеі. І тады, калі падступілася паняверка, паветра ледзь улоўна затрымцела і пачулася ціхуткая песня выпушчанай аднекуль стралы…

Цяпер я нарэшцe не проста рухаўся, а — танчыў і ў нейкую хвілю адчуў: трэба зноў замружыцца і развесці рукі. Дакладней, не адчуў — пра гэта паведамілі ластаўкі, што нагул пакінулі дах з лёгкім ветрыкам, які не знік разам з іхнім адлётам. Яшчэ тры колы, сказаў я сабе, яшчэ тры...

І тут — здзейснілася! Кончыкі пальцаў адчулі лёгкае пакольванне невідочных танюткіх іголачак. Ад разгубленасці, баючыся падману пачуццяў, я спачатку запаволіў тэмп, потым паскорыў яго, але іголачкі не знікалі, і ў маёй правай руцэ... У маёй правай руцэ з'явіліся кароткія, гладкія й цёплыя пальчыкі, што нельга было зблытаць ні з якімі іншымі. Я трошкі сціснуў іх, і яны выразна азваліся. Тым часам левая рука радасна страпянулася, сустрэўшы незабытую шурпатую і моцную руку Настаўніка. Я чакаў, каб аб ногі пацёрлася Котка, ды нашая чацвераногая танцорка не адгукалася.

Мы танчылі ўтраіх, затым я — так, як некалі даўно, на Гатэлі, калі мы мяняліся месцамі — па-ранейшаму з заплюшчанымі вачыма асцярожна вызваліў рукі, зрабіў крок наперад і развярнуўся. Мае раскрыленыя рукі чакалі дзвюх новых сустрэч, аднак дзівосы скончыліся. Нас заставалася трое: рука Настаўніка шурпаціла маю правую руку, а ручка Гімнасткі лашчыла левую.

Надышоў момант, у які музыка калісьці загадвала нам абняцца ў танцы за плечы, але я баяўся адпускаць іхнія рукі, каб не страціць тое вернутае адчуванне суладнасці, і мы

танчылі да пошуму ластаўчыных крылаў, які абвясціў, што ўсё сканчваецца. Спачатку прысутнасць дарагіх мне рук пачала слабець і ператварылася ў лёгкі эфірны дотык, які, у сваю чаргу, стаўся паколваннем у кончыках пальцаў. Не чакаючы, пакуль ён знікне, я спыніўся і ўзняў рукі ў неба.

## 38

Прачнуўшыся і згатаваўшы сабе заўсёдную чорную, быццам дзёгаць, кенійскую гарбату, якую можна піць толькі з малаком, я паспрабаваў асэнсаваць падзеі мінулае ночы.

Чаму нас танчыла ўсяго трое? Няўжо гэта азначае, што астатніх няма на свеце? Я не гатовы быў пагадзіцца, што няма нават Коткі, хоць ёй, паводле чалавечых мерак, і было б далёка за сто гадоў. Не хацелася думаць, колькі цяпер астатнім танцоркам з нашага брацтва, ды, выглядала, іхні век, калі не прычынілася чаго благога, не павінен быў скончыцца, і мы ўсе маглі б, як і даўней, дарыць адно аднаму непараўнальную ні з чым радасць. Радасць, якую нам дадзена адчуваць не таму, што мы яе заслужылі, а — дзеля таго, каб ведаць: на свеце існуе, апрача нечалавечай самоты, і ўсеабдымная чалавечая еднасць, няхай вас усяго пяцёра і Котка.

Усе — і Кіяскёрка, і Залацістая Эфа, і нават Котка — павінны вярнуцца, пагатоў я ўжо меў канал сувязі з часам, у які мы, прынамсі некаторыя з нас, яшчэ пачуваліся неўміручымі.

39

У наступнае лета мы пачалі танчыць на беразе вадасховішча, на даху закінутай будыніны, якая нечым нагадвала Гатэль. Вакол яе таксама цягнуўся плот, але адарваных дошак ён меў значна болей, чым ацалелых, і ў ліпені праз іх было відаць, як па той бок згароды малінавымі «шышкамі» зацвітае скрыпень.

Мы зноў дзялілі дах з ластаўкамі, і, калі не лічыць іх, некалькі гадоў нас, танцораў, так і заставалася трое. Пачуццё нейкай вінаватасці перад астатнімі трыма паспела загаіцца. Знікненне Эфы з Кіяскёркаю і Коткай так і засталося без тлумачэння. Бывала, уяўлялася, што там, у нашым горадзе, на адлегласці начнога цягніка, яны, як і мы, у тыя самыя ночы выходзяць на дах і танчаць, бяруць Котку на рукі і плечы, а калі гучыць фінал санаты, іх рукі ўзлятаюць да птушак і зор. І, магчыма, яны гэтаксама думаюць пра тое, што прычынілася з намі, і ўрэшце робяць выснову: усё надзіва проста: яны засталіся, а мы з’ехалі, але калі-небудзь вернемся…

А затым падзеі набылі нечаканае і страшнае развіццё.

40

Аднае начы мая рука сустрэла ў прасторы толькі руку Настаўніка. Другая, шукаючы Гімнастку, злучылася з яшчэ адной знаёмай шурпатай даланёю.

Праглядаючы назаўтра ў інтэрнэце навіны, я здрыгануўся ад загалоўка — «Апошні палёт гімнасткі». У спальным сталічным мікраараёне скончыла жыццё самагубствам выкладчыца фізкультуры, якая раней займалася спартыўнай гімнастыкай. Жанчына, распавядалі суседзі, уражвала дзівацтвамі: хтосьці бачыў яе ўначы на даху, хтосьці прыгадаў, як яна круціла там, на верхатуры, складаныя сальта. Фотаздымка на сайце не было, ды не заставалася сумневу: гаворка пра Гімнастку. Я бясконца пракручваў у памяці ейныя сальта над Гатэлем, калі Гімнастка вылятала за край чорнага квадрата, аднак неверагодным чынам, зрабіўшы ў паветры фантастычны разварот, лёгка апускалася на моцныя зграбныя ножкі, аб якія ўдзячна церлася Котка.

Верыць у самагубства пакутліва не хацелася. Колькі разоў я ездзіў на метро да яе дома, адрас якога знайшоў у стужцы навінаў, хадзіў навакольнымі сцежкамі, шукаў, але так і не знайшоў выйсця на дах. Амаль упэўнены, што тое самае рабіў і Настаўнік.

41

Настаўнік загінуў падчас восеньскага расстрэлу дэманстрацыі, што пасля выбараў павярнула з праспекта да прэзідэнцкага палаца. Ён трапіў у лік забітых снайперамі, якія стралялі па першых шэрагах. Вінтоўкі былі з глушыльнікамі, і напачатку ніхто не зразумеў, што адбываецца: людзі падаюць,

а стрэлаў не чуваць. Потым мы кінуліся бегчы, і ў цісканіне смерць сустрэлі яшчэ трое дэманстрантаў.

Замежныя тэлеканалы буйным планам паказалі твары ўсіх застрэленых снайперамі: дзесяці мужчынаў і трох дзяўчат-сяброўак. Памыліцца я не мог: светлы, крыху здзіўлены твар з сівізною, якая толькі падкрэслівала радзімую пляму ад пацалунка зоркі. Побач з ёю і ўвайшла куля.

Я выкадраваў і павялічыў ягонае аблічча з выпускнога школьнага здымка, і цяпер Настаўнік пазірае на мяне з кніжнай паліцы. Сталася так, што з-за фота выглядае карэньчык «Марсіянскіх хронік».

Мы з Настаўнікам ведаем: іншая форма душы не ратуе ад смерці, а, наадварот, прыцягвае яе.

## 42

Пасля той трагедыі здарыўся цуд — вярнулася Залацістая Эфа.

Ейная ядвабная, амаль няўлоўная рука легла ў маю ў першую ж цёплую травеньскую ноч. Рукі лашчыліся, нібы дзве страшэнна засумавалыя ад доўгага расстання істоты.

Яны не маглі нацешыцца адна адной і не хацелі развітвацца й тады, калі танец набліжаўся да канца, і мы пачыналі чуць, як ластаўкі стрыгуць паветра.

Шчасце доўжылася ўсяго тры ночы. Я зноўку застаўся адзін і доўга не мог пазбыцца ад-

чування ўсё меншай сваёй прыналежнасці да звыклага жыцця. Здаралася, я ўяўляў, што Эфа — у тым падземным горадзе-лабірынце, адкуль яна павінна ўратаваць іншага закінутага ў чужы час і чужую прастору вандроўніка, які блукае пад нізкай столлю бяззорнага неба. Можа, там некалі наканавана яшчэ раз апынуцца і мне — каб плысці поруч з Эфай і прачнуцца з фінікавым прысмакам, а мо нават і з костачкай за шчакой.

43

Мая таямніца дагэтуль са мною.

З надыходам траўня душа ўжо прадчувае набліжэнне начэй, калі мае босыя ногі адчуюць шурпатую, як рука Настаўніка, паверхню даха, і я аддамся рытму танца, і знаёмыя ластаўкі, а з імі і ўсе зямныя гукі, аціхнуць, і тады я заплюшчу вочы і раскіну рукі...

Я танчу ў промнях месяцавага святла, калі поўня ўрастае ў зямлю сваімі каранямі, і ў зорныя ночы, што сумуюць без месяца або адпачываюць ад яго. Танчу ў памяць пра юнацтва, пра нашае брацтва, якое будзе жыць, пакуль танчыць хоць адзін з нас.

Танчу ў памяць пра кожнага.

У памяць пра Настаўніка і ягоную іншую форму душы, што знайшла прытулак сярод зорак, адна з якіх калісьці пацалавала яго. У памяць пра Гімнастку, што робіць бясконцае сальта ў вечнасці. У памяць пра Кіяскёрку і яе дом з дзвюма поўнямі на карціне. У памяць

пра нашую ласкавую Котку і мае здагадкі, кім яна насамрэч была. У памяць пра Залацістую Эфу, ейны пярсцёнак і наструненых вужоў у высокай траве. У памяць пра надзею на вяртанне яе ядвабных падушачак, якія апякуць руку шчасцем.

І бываюць ночы, калі я напраўду адчуваю: кожны з іх таксама танчыць недзе ў недасяжнай прасторы з такімі ж думкамі й адчуваннямі, што і я, а потым замірае, ускінуўшы рукі.

І бываюць ночы, калі я прысвячаю свой танец усім тым, хто зараз танчыць на дахах у іншых гарадах гэтага і таго свету.

Я танчу ў памяць пра Паэта, які аднойчы прачытаў мне верш і даказаў: паэзія здольная ўплываць на жыццё. І ў памяць пра карузліка, нават калі ён жывы, хоць я чуў, што ён памёр ад тугі па Паэце.

Я танчу ў памяць пра сябе, бо прыйдзе ноч, калі я пачну пашыраць кола свайго танца, пакуль яно не кранецца бездані і дах зноў будзе паўнаўладна належаць толькі ластаўкам, якія пачнуць забываць чалавека, што калісьці без дазволу ступіў на іх тэрыторыю, хоць і з павагаю зняў абутак.

Магчыма, у тую ноч дах тонка запахне аерам, і ногі спачатку будуць асцярожна, каб не паслізнуцца, ступаць па ягоных свежых халаднаватых сцяблінах.

Магчыма...

Але пакуль... Пакуль — я танчу.

*25 жніўня 2015 г.*

# ЧОРНЫ ЧАЛАВЕК
# НА ЗЯЛЁНАЙ КАНАПЕ

1

Вы, пэўна ж, чулі выслоўе: *Habent sua fata libelli*, а ў перакладзе з лаціны — *Кнігі маюць свой лёс*... Яно належыць сучасніку Марка Аўрэлія, старажытнарымскаму граматыку Тэрэнцыяну Маўру і насамрэч мае ці то свядома — калі казаць пра саміх аўтараў кніг, — ці то проста, праз адвечную чалавечую ляноту, прызабыты і амаль згублены ў стагоддзях працяг: *адпаведна таму, як іх прымае чытач.*

2

Колькі гадоў таму я прыехаў у родны горад, каб нарэшце напісаць аповесць, якая нібыта даўно выспела і прасілася на волю, але класціся на паперу ў сталіцы — з самых розных, як уяўлялася, неістотных прычын кшталту позняй вясны, лёгкага абвастрэння піеланефрыту або дажджлівага чэрвеня — катэгарычна адмаўлялася. Калі ўжо тут прагучала метафара спеласці, можна сказаць, што яна, яшчэ не перакладзеная на словы аповесць, сапраўды нагадвала спакуслівы, залацістабокі, з румянцам яблык, якому,

тым не менш, хочацца даць трошкі часу, каб ён за пару пагодлівых дзён стаўся наліўным і паказаў бы ў глыбіні жывога светлага бурштыну цёмныя кропелькі зярнятак, дзе запісаныя таемныя сэнсы, датычныя і гэтага плода, і яблыні, і цэлага саду.

У выніку было вырашана — пагатоў на небе нарэшце трывала атабарылася сонца — скарыстацца ад'ездам сястры ў адпачынак і, як ужо не раз бывала,ператварыць у кабінет адзін з пакояў ейнай вялікай чатырохпакаёвай кватэры, што засталася нам у спадчыну ад бацькоў на трэцім паверсе пяціпавярховіка з зацішным зялёным дваром, спакой якога, праўда, цяпер парушала аўтапаркоўка каля суседняга гатэля.

Дом з аднаго боку стаіць блізка ад Дзвіны, а з другога — ад ляснога возера. Такім чынам, у перапынках паміж працай я мог не толькі выпраўляцца на бястлумную праходку, але і дасхочу плаваць, выбіраючы, залежна ад настрою, раку з моцнай пругкаю плынню ці азёрны спакой у атачэнні ялін і хвояў.

### 3

Першы ж дзень на самоце засведчыў, што інтуіцыя не падманула: увечары паўтузіна спісаных і скрэмзаных старонак легла са стала на падваконне. Тут трэба патлумачыць, што я здавён старамодна пішу пачатковы варыянт ад рукі асадкай і адно потым прысаджваюся да камп'ютара.

Мой светлы драўляны стол месціўся пры вакне ў таксама светлым сонечным пакоі, куды трапляеш з доўгага і прасторнага калідора, што адначасова служыць і вітальняй. Злева ад стала роўнядзь зеленаватай сцяны займаюць ясеневыя кніжныя шафы з некалькімі паліцамі нашых з сястрою дзіцячых кніг, што робіць пакой асабліва прытульным.

Калі сядаеш за стол, за спінай апынаецца зялёная велюравая канапа з трыма падушкамі. Туды, на канапу, падчас маіх прыездаў звычайна перасялялася сястра, саступаючы мне шырокі ложак у колішняй бацькоўскай спальні, што ў канцы калідора направа.

4

Тэрэнцыян Маўр, а разам з ім і вядомы афарызм засталіся ў гісторыі дзякуючы вершаванаму трактату «Пра літары, склады, і метры Гарацыя». Імя аўтара сведчыць пра паходжанне з рымскай правінцыі Маўрытаніі, абшар якой сённяшнія навукоўцы называюць краінамі Вялікага Магрыбу. Іначай кажучы, Тэрэнцыян быў цемнаскурым маўрам, або, па-нашаму, мурынам.

5

Кожны літаратар ведае: сумовіцца з аркушам паперы, што палохае цнатлівай нерушшу, або з маніторам камп’ютара, які асабіста

мяне напачатку злёгку жахае, бо, дзякуючы вочку відэакамеры, падаецца амаль жывой істотай, — занятак не з самых лёгкіх. Таму, сказаўшы, што працаваў з насалодаю і не зважаў на гадзіннік, я апынуўся б далекавата ад ісціны. Я не забыўся ні разагрэць пакінуты сястрой на першы выпадак абед, ні спусціцца да паштовай скрыні, ні — дзеля моцнай чорнай гарбаты з цытрынай, мёдам і тэленавінамі на канале *Euronews* — патануць тры разы ў сваім улюбёным скураным фатэлі ў гасцёўні.

Але тое, што адзін з калег называў неспадзяванкаю душы, а другі — больш квяціста і нясціпла — пошумам анёльскіх крылаў, усё ж здарылася.

Пасля гарбаты а пятай адчуванне часу неўпрыкмет знікла. Нягледзячы на цудоўнае надвор'е і падрыхтаваныя ручнік з плаўкамі, я забыўся і пра паход на Дзвіну або на возера, і пра вячэру, на якую сястра пакінула, відаць, з намёкам — маўляў, не размаўляй, а пішы, — вараны цялячы язык.

Не буду ідэалізаваць сябе: пра вячэру я ўспомніў. Адчувалася, што яшчэ здатны з разгону напісаць старонку-паўтары новага раздзела, якія ўжо бачыў перад сабой, прычым менавіта так — старонку і ладны хвост на наступнай, — ды абмежаваўся тым, што зрабіў накід з падкрэсленымі словамі-ключыкамі, якія заўтра мусілі адамкнуць цэлыя абзацы.

Прыстоіўшы каля кніжных шафаў, я з удзячнасцю правёў рукой па карэньчыках выданняў на трох верхніх паліцах, дзе заслужана адпа-

чывала чытанае-перачытанае ў дзяцінстве. Пальцы прайшліся па ружовых тамах Вальтэра Скота і блакітных Аляксандра Грына, затрымаліся на чорных, як і належыць, томіках Эдгара По…

У зборы твораў Фенімора Купера адной малахітавай кнігі не хапала: яе нахабна, ледзьве не на вачах, сцягнуў некалі, схаваўшы за пазуху, мой аднакласнік, апантаны гульнямі ў індзейцаў, сярод якіх ён зваўся братам Вялікае Вуха. Аднакласнік даўно жыў у Амерыцы і трымаў недзе на мяжы з Канадаю рэстаран. Магчыма, усміхнуўся я, такому лёсу паспрыяў якраз скрадзены том і куpeраўскія матывы гучаць у інтэр’еры ягонай харчова-пітной установы. Мо і сама тая кніга знайшла пачэснае месца паміж аўтэнтычнымі тамагаўкамі і, трэба спадзявацца, несапраўднымі скальпамі бледнатварых ворагаў. Цікава, які ў Вялікага Вуха спіс страваў? Ці знойдзецца штосьці з таго, чым кармілі нас маці ў маленстве? Напрыклад, класічны прыдзвінскі дэсерт — халодная вараная бульба з брусьнічным сочывам?

Урэшце думкі пра ежу скіравалі мяне на кухню, уваход у якую знаходзіўся цераз калідор і трохі наўскос ад кабінета. За вакном апусцілася на горад мяккае і ўтульнае ліпеньскае сутонне, і па двары, павольна запаўняючы сабою ўсе закуткі, плыла ціша. У абладзе ціхай радасці ад таго, што ведаю, як узяцца за тэкст заўтра, я меўся аздобіць вячэру параю келіхаў прывезенага з сабой чылійскага шыразу.

## 6

Там, на кухні, разглядваючы вінную этыкетку, я і адчуў, што *ў кватэры прысутны хтосьці яшчэ*. Раптоўнае адкрыццё змусіла перахапіць неадкаркаваную пляшку за рыльца. Пасля кароткага роздуму я перакінуў гэтую зброю ў левую руку, у правай сціснуў самы вялікі кухонны нож і асцярожна ступіў у калідор.

Першае павярхоўнае абследаванне кватэры не прынесла ніякіх вынікаў. Надзейныя дубальтовыя дзверы на лесвічную пляцоўку былі на моцнай металёвай засаўцы. Пластыкавыя вокны прачыненыя зверху, і ў іх, апрача мух і камароў, маглі заляцець хіба што матылёк і, пры моцнай ахвоце, верабей.

Але адчуванне чужой прысутнасці не пакідала, а рабілася мацнейшым. Яно прымусіла рассунуць у спальні дзверцы шафы-купэ і перабраць вешакі з сестрынымі сукенкамі, каб упэўніцца, што за імі або ў іх саміх ніхто не затаіўся. Зазірнуўшы дзеля прыліку пад ложак і напалохаўшы порсткага павучка, я з парога зноў уважліва абвёў позіркам гасцёўню. Упэўніўся, што нікога няма ні ў кабінеце, ні ў маленькім пакоі паміж спальняй і кухняй, які некалі служыў у бацькоў спальняю для гасцей. У вітальні я падміргнуў расхваляванаму чалавеку ў вялікім авальным люстры. Чалавек з люстра міргнуў у адказ, тым самым сведчачы, што з ягонай прасторы ў маю ніхто пакуль што не патрапіў. Праінспектаваўшы прыбіральню з лазенкай, я вярнуўся да круглага кухоннага стала і ўсё ж вырашыў — перадусім дзеля

супакаення — выпіць віна. *Перапрацаваўся*, паспрабаваў я ўголас растлумачыць свой стан, ды атрымалася зусім непераканаўча.

Корак з пляшкі выйшаў так звонка, нібы шніпар быў у руках у некага іншага. *Нервы... Яно, можа, і не дзіва, калі ўзяць пад увагу, ш т о ты пішаш*.

Мая аповесць, умоўна кажучы, прысвячалася самнамбулам. Спярша гэта былі трое дарослых — Настаўнік, Залацістаўвалосая і Кіяскёрка, а таксама двое падлеткаў — Гімнастка-васьмікласніца і крыху старэйшы за яе хлапчук, ад імя якога і распавядалася тая гісторыя. Ён быў адзіны, хто, прачнуўшыся, усё памятаў, таму што раней бачыў адбытае і на яве.

Самнамбулы збіраліся з розных канцоў горада на даху недабудаванага закінутага гатэля і танчылі пад зоркамі, каб пасталець, згубіцца ў вялікім свеце і зноў — каму пашанцуе — сустрэцца ў маўклівым паўночным танцы ў памяць пра тых, хто танчыць на дахах ужо ў тагасветных гарадах. Разам з людзьмі ад самага пачатку танчыла Котка — нібыта звычайная трохколерная бела-чорна-рудая рыска, аднак з дзівосна доўгім хвастом, які, перакінуты на спінку, даставаў да вушак. Потым у аповесці павінны былі з'явіцца яшчэ два нешараговыя персанажы — Паэт і карузлік.

Шыраз трапіўся сапраўдны — густы, цёмнафіялетавага колеру, букет, як і ўласціва гэтаму віну, бліжэйшы не да садавіны, а да спецыяў, з выразнымі смакавымі адценнямі шакаладу і чорнага перцу. Адмыслоўцы, згадалася мне,

нездарма называць шыраз віном пачуццёвым ці нават непрыстойным.

Ды падмануць сябе не ўдалося: думкі пра віно існавалі самі сабой, а ўся істота наструнена прыслухоўвалася да кватэры, прымушаючы ўнутраны зрок зноў, пачаўшы ад спальні, сканаваць пакой за пакоем.

Праз колькі імгненняў келіх з віном ледзь не выпаў з рукі. Цяпер я ўжо напэўна ведаў: *хтосьці ў кабінеце*. Прысутнасць гэтага *кагосьці* лакалізавалася на зялёнай велюравай канапе. Вольна адкінуўшыся на падушкі і паклаўшы нага на нагу, на канапе сядзеў... абсалютна чорны чалавек.

## 7

Каб авалодаць сабой, я зрабіў глыток, затым другі і трэці. Шыраз цалкам страціў нядаўнія ўласцівасці, перайначыўшыся ў шараговае пітво айчыннай фірмы *Ambassador*, якая з аднолькавай сыравіны паспяхова выраблялa амаль што ўсе на свеце віны. Я механічна дапіў келіх і падняўся. Сказаўшы, што дзейнічаў рашуча, я нахабна б схлусіў. Праўдзівым было іншае слова — зацкавана. Аднак я зрабіў некалькі крокаў, выйшаў у калідор і, таймуючы сэрца, асцярожна зірнуў у прачыненыя дзверы майго часовага кабінета. Як і чакалася, там нікога не было. І разам з тым *ён*, бясспрэчна, знаходзіўся ў гэты момант на канапе.

Зноў апынуўшыся на кухні, я зразумеў, што здолеў разгледзець *яго* лепей. Першы раз

здалося, быццам Чорны чалавек голы, але на ім выявілася нешта накшталт цёмнаатрамантавага, з лёгкім серабрыстым адлівам трыко. На нагах ён меў чорныя, нізкія і пляскатыя пантофлі з даўгімі, загнутымі ўгару мыскамі. Такі абутак можна ўбачыць на палотнах старых майстроў ва ўборах прыдворных блазнаў, хоць мой няпрошаны госць выдаваў на каго заўгодна, але не на блазна. З тае прычыны, што ён сядзеў, рост вусцішнага візітанта заставаўся нявызначаным, і пра яго мне наканавана было даведацца адно праз два тыдні.

Спадабаўшыся самому сабе, я даволі спакойна выпіў другі келіх шыразу. Рука не трымцела, віно вярнула сабе смакавыя якасці і прыемна паколвала язык.

Чорны чалавек, які рабіўся невідочным, калі я зазіраў у кабінет, і матэрыялізоўваўся, як толькі я адводзіў пагляд, ані не нагадваў абліччам мурына — ні класічнага жыхара экватарыяльнай Афрыкі, ні чарнаскурага амерыканца. Не выдаваў ён — тут, мяркую, са мною пагадзіўся б і Тэрэнцыян Маўр — і на жыхара Магрыбу, дзе мне калісьці пашчасціла тыдзень павандраваць і нават выключыць з гульні двух скарпіёнаў,

Еўрапейскія рысы твару, у меру высокі лоб, прамы, з няўлоўнаю гарбінкаю нос. Валасы кароткія, аднак не ў дробныя кудзеркі, як руно, а — густы падрослы вожык, і такая самая кароткая кучаравая бародка. Вызначыць колер вачэй у прыцемку не ўдалося, але яны падаліся агатавымі, не, лепей сказаць — чорнасліվовымі.

Выратавальную, як выглядала спачатку, думку — затэлефанаваць некаму з сяброў і, вымысліўшы праўдападобную прычыну, папрасіцца нанач — я цвёрда пастанавіў не разглядаць. Па-першае, час набліжаўся да поўначы. Па-другое, хатні тэлефон стаяў на паліцы ў кабінеце, і тамсама, на стале побач з рукапісам, я пакінуў мабілку. Па-трэцяе, госць, хоць і ствараў у кватэры напружанне, відавочна не ўяўляў сабой непасрэднай пагрозы.

Апрача таго, кожны з нас знойдзе ў памяці прынамсі адно здарэнне, якое аніяк немагчыма вытлумачыць у звыклай сістэме матэрыялістычных каардынат.

Карацей, ад намеру сысці да сяброў, або на недалёкі адчынены ўначы аўтавакзал, або проста на лавачку ў парку каля ракі, бо ноч была аксамітава цёплай, я адмовіўся. І не без палёгкі. Едучы да сястры, я пастанавіў унікаць сустрэч са знаёмымі, каб не парушыць неабходнай адзіноты. Дый адваротны варыянт — сыход з дому — стаўся б маладушнымі ўцёкамі. Хто ведае, што атрымалася б у выніку. Напрыклад, ці не была б кватэра, калі я вярнуся, зачыненая на засаўку з сярэдзіны?

Дзеля смеласці я выцадзіў новы келіх віна, пасля чаго досыць бадзёра накіраваўся ў спальню, дзе, зачыніўшы дзверы, прылёг на неразасланы ложак і вымкнуў святло. Адчуванне *ягонай* прысутнасці не пакідала. Круцячыся на ложку, што зрабіўся страшэнна

мулкім, не раўнуючы, як у матрац нехта падступна насыпаў жвіру, а падушку наладаваў пілавіннем, я ўспомніў *маміны вяртанні*.

Пасля пахавання мамы сястра штоночы прачыналася роўна ў дваццаць хвілін на трэцюю ад таго, што адчувала несумнеўнае маміна з'яўленне. Яна тады спала ў маім цяперашнім кабінеце, бо мама прамовіла апошнія словы якраз там, дзе я зараз варочаўся з боку на бок, страціўшы ўсякі спадзеў знайсці зручнае месца. У сваю сённяшнюю спальню сястра перасялілася толькі пасля ўгодкаў мамінай смерці.

Мама заўсёды вярталася сюды, у пакой, дзе развіталася з намі, затым, паводле слоў сястры, выходзіла ў гасцёўню і доўга стаяла там каля вакна, гледзячы ў яго праз свае акуляры з чарапахавай аправай, ды ніколі не пераступала парогу вітальні.

Першыя дні сястра баялася, а потым прывыкла, аднак да трэцяе гадзіны ночы — пакуль мама не развітвалася з роднымі сценамі — ляжала без сну. Але ў адну з начэй не прачнулася, і мама з яе паслясмерця больш ніколі не завітвала.

З візітамі мамы было збольшага зразумела. Яна, пакуль канчаткова не знайшла сабе месца ў новых, таемных для нас сферах, прыходзіла дамоў. Адкуль жа і чаму акурат у нашай кватэры з'явіўся Чорны чалавек? Што ў яго за мэты? З якой такой прычыны ён абраў менавіта кабінет? З сумам падумалася, што мара вярнуцца дахаты з новай аповесцю мае высокія шанцы пайсці дымам.

## 9

Трэба было неяк датрываць да раніцы. Мой лёгкі хмельны кураж тым часам стаўся ўспамінам, але задача выглядала цалкам рэальнай, паколькі Чорны чалавек не дэманстраваў варожых намераў.

Я падняўся і выйшаў у калідор. Зачыніў дзверы ў гасцёўню, зрабіў тое самае з усімі астатнімі, акрамя дзвярэй кабінета і кухні, да якіх не рызыкнуў набліжацца. Пасля, зачыніўшыся ў спальні, разаслаў ложак, разнасцежыў вакно, што выходзіла на паркоўку пры гатэлі, і лёг. Позняй парою паркоўка, на жаль, азвалася не ўтульнымі зямнымі гукамі, якіх прагла знерваваная душа, а густой глыбокай цішынёю.

Каб заснуць, я паспрабаваў вынайдзены ў гады студэнцтва досыць дзейсны спосаб: у адваротным парадку, ад апошняга да першага, згадваць імёны нашых вялікіх князёў і каралёў. Звычайна ўжо недзе на сярэдзіне, прыкладна на Жыгімонце Аўгусце або на ягоным бацьку Жыгімонце Старым, жанатым з італійкаю Бонай Сфорца, думкі пачыналі блытацца ў прадчуванні блізкай дрымоты, і астатнія манархі маглі адно прысніца. Гэтым разам мае намаганні скончыліся тунна. Аўгусцейшыя асобы, пакінуўшы старадаўнія партрэты і няроўна пашыхтаваўшыся, кпліва зіркалі на бяссонніка, а Бона з нялюбай нявесткаю Барбарай Радзівіл нечакана аб'ядналіся ў непрыхавана здзеклівым смеху.

Дапамога з’явілася, адкуль я яе не чакаў. У начной вусцішы натхнёна зазвінеў і спікіраваў на мяне камар. Ён падаўся стварэннем бясконца зямным, блізкім і родным. Беспаспяховае, але шчаслівае змаганне з камаром і дазволіла заснуць.

Я не назваў бы сон спакойным і ціхамірным. У ім мроілася, што я ўскокваю ад рыпення дзвярэй і вачам адкрываецца іхні пусты прахон, які, між тым, зусім не пусты. Пасапраўднаму глыбока заснуць удалося тады, калі ў вакно разам з радасным званком самага ранняга трамвая нарэшце зазірнуў світанак.

## 10

Раніца падаравала развітанне з тэатрам сціхотных ценяў. Дапамог і кароткі начны дождж, што пакінуў мокрыя газоны ды лужынкі на падсохлым асфальце, якія павінны былі вось-вось дазвання знікнуць разам з рэшткамі трывогі. Яшчэ лежачы ў ложку, я мог бы прысягнуць, што больш у кватэры нікога няма.

Паснедаўшы аўсянкай, я з кубкам гарбаты і слоўкай у шакаладзе за шчакой смела зайшоў у кабінет. На сонечнай стальніцы, як і на зялёнай канапе, нічога — калі не лічыць, што разрадзіўся сотавы тэлефон, — не перайначылася. Акурат затэлефанавала з санаторыя сястра. Мы паразмаўлялі на звычайныя ў такіх выпадках тэмы, і я лёгка развітаўся з прамільгнулым жаданнем запытацца штось-

ці накшталт: *Ці не заўважала ты калі-небудзь у пакоі з кнігамі нечага дзіўнаватага?*

Словы-ключыкі пачалі пераўвасабляцца ў сказы і абзацы раней, чым я сеў за стол. Начныя прыгоды надзіва не заміналі, а — прынамсі, хацелася так думаць — абвастрыўшы пачуцці, спрыялі руцэ з асадкай. Нечаканы візітант цяпер успрымаўся чымсьці сугучным маім таксама начным героям, маленькая сябрына якіх удзень распадалася на незнаёмых між сабою чужых людзей.

Нядаўняя прысутнасць Чорнага чалавека ніяк не адчувалася ці, можа, выявілася адно ў тым, што я зноў, ды ўжо асэнсавана, не пайшоў купацца. Урупіўшыся ў тэкст, проста забыўся на начнога госця, але, калі за вакном зашарэла, у душы зварухнуўся неспакой. Чорны чалавек зараз не выглядаў плёнам гульні ўяўлення, якое ўчора на знак падзякі ці пакарання за нешта намалявала тую невераемна жывую карціну — ажно да адметна загнутых мыскоў блазенскіх пантофляў.

І надышоў момант, калі ўва мне прагучаў выразны загад ставіць на сёння кропку, іначай у кабінеце можа зрабіцца зацесна. Без панікі адступаючы на кухню, я не забыў прыхапіць мабілку, халаднаватая пластыкавая рыбінка якой прыкметна дадавала ўпэўненасці.

## 11

Чорны чалавек з’явіўся той самай парою. Праўда, цяпер ён сядзеў на канапе не закінуўшы

нага на нагу, а роўна, з пакладзенымі на калені рукамі. Яго сур'ёзная і ўадначас мірная пастава спадабалася мне значна болей, хоць, зрэшты, што тут магло асабліва падабацца?

Удзень я з дому не выходзіў, таму вячэра была падобнай да ўчорашняй як дзве кроплі вады. Праўдзівей — не вады, а віна, бо разам з рэшткамі халоднага языка чакаў недапіты шыраз. Зрабілася ясна як божы дзень, што Чорны чалавек — наведнік невыпадковы і датычна яго трэба выбудаваць адпаведную лінію паводзін. Няхай, вырашыў я, гэта будзе палітыка асцярожнага нейтралітэту з магчымымі дыпламатычнымі кантактамі.

Калі б Чорны чалавек паседжваў на канапе раней, сястра неадменна б папярэдзіла мяне і без лішніх роспытаў. Адсюль вынікала, што ягонае з'яўленне звязанае якраз з маім прыездам і, відаць, з тым, чым я займаюся.

Перад сном я зачыніўся ў спальні і паспрабаваў чытаць захопленага з дому Марка Аўрэлія. Утульны томік разгарнуўся на кнізе сёмай: *Усё матэрыяльнае вельмі хутка знікае ў сусветнай сутнасці… І памяць пра ўсё не менш хутка знаходзіць сваю магілу ў вечнасці*. Не сказаць, каб сентэнцыя надта спрыяла добрым снам. Я перагарнуў некалькі старонак. *Уяві, што ты памёр, што жыў толькі да гэтага моманту…* Дачытаўшы да канца, я быў узнагароджаны: *…а час, што табе застаўся, успрымай як дадзены звыш адмеранага і жыві ў ім згодна з прыродай*.

Я нечакана супакоіўся: *жыві ў ім, жыві ў ім…* і на мяжы явы і сну працягнуў: *жыві ў ім… пры*

*ім... за ім... над ім... ім...* Думкі блыталіся, ды, адплываючы ў сон, я паспеў згадаць дасціпна заўважанае калісьці, што *імператар* Марк Аўрэлій стаўся адно выпадковасцю, якая напаткала *філосафа* з тым самым імем. *Прысніцца можаце абодва*, запрасіў я, але з Маркам Аўрэліем у тую ноч спаткаўся хтосьці больш шанцоўны.

12

Штораніцы з кубкам першай, наймацнейшай за цэлы дзень гарбаты я перачытваў напісанае напярэдадні і вяртаўся да сваіх танцораў. А мо гэта яны вярталіся да мяне, і я па чарзе нейкай часткаю істоты ператвараўся ў аднаго ці ў адну з іх, не мінаючы і Коткі. Каб перанесціся ў іхні свет, часам я нават пачынаў танчыць, робячы зусім маленькія, адпаведныя памерам кабінета колы. Нарэшце хтосьці з маіх нябачных, ды ўсё больш адчувальных партнёраў дакранаўся мне да рукі або да пляча. Гэта і служыла знакам таго, што вяртанне здзейснілася. На колькі гадзін я забываў і пра Чорнага чалавека, і, калі выпадала шчаслівая карта, пра ўсё астатняе.

13

Травеньская ноч была цёплая і чуйная. Шчыльныя аблокі захінулі месяц і зоркі, аднак, ратуючы

наваколле ад цямрэчы, злёгку свяціліся самі. Як звычайна, мы збіраліся па адным, але Залацістая з Коткай заўсёды чакалі астатніх каля квадратнага люка, усё роўна як і не пакідалі даха з мінулага разу.

Тонка праспявала нябачная страла, і ўслед за ёю недзе ўзляцела рука таямнічага дырыжора. Узляцела і застыла ў найвышэйшай кропцы, каб праз няўлоўнае імгненне даць сігнал музыкам...

Мы паспелі прайсці некалькі колаў, мяняючы хуткасць ды кірунак і пакрысе напаўняючы танец усё большай энергетыкай, як раптам нас зрабілася не шасцёра, а сямёра.

У паветры ціха прашамацелі крылы, і на плячук Гімнасткі апусцілася дзіўная начная птушка, падобная да грака, але з двума ярка-зялёнымі пералівістымі пёрамі на баках і такой самай аблямоўкаю чорнай шыі. Трэцяе пяро — доўгае і вузкае, спакойнага салатавага колеру — птушка трымала ў дзюбе. Прыгледзеўшыся, я зразумеў, што гэта не пяро, а стрэлка аеру.

Як выглядала, ні Гімнастка, ні хто-небудзь яшчэ з танцораў, апроч мяне, не заўважыў нябеснай госці. Адно Котка наструнілася і наставіла поўсць так, што стала добра відаць ейная абсалютна круглая ружовая плямка-пячатка, выпаленая некім ці нечым на падчарэўцы справа. Але праз хвілю наша пільная чатырохногая танцорка ўжо ўсім сваім выглядам паказвала, што ніякае небяспекі яна не адчула.

Птушка не замінала танцу, і ён ні на момант не перапыняўся — ні тады, калі мы мяняліся месцамі, ні тады, калі, працятыя сціхотнай самотаю, браліся за рукі. Толькі перад тым як — быццам на нечы

загад — мы павінны былі абняць адно аднаго за плечы, зрабіўшы нашае кола зусім вузкім, птушка паднялася ў паветра. Трымаючыся кірунку агульнага руху і не выпускаючы аеравай сцяблінкі, яна пачала лётаць над намі нізкімі коламі — нібы таксама брала ўдзел у танцы.

Калі невідочныя музыкі, папярэджваючы нас пра небяспеку, зайгралі зусім ціха і мы яшчэ раз узяліся за рукі, каб далей танчыць, заплюшчыўшы вочы, птушка зноў апусцілася на плячо Гімнасткі. Няўжо наша зялёнапёрая госця наперад ведала, што цяпер яна найбольш патрэбная менавіта дзяўчынцы, што на сваіх цёплых спружыністых ступачках найчасцей датанцоўвала да самага краю?

Птушка заставалася з намі да той хвіліны, калі напрыканцы мы ўскінулі рукі да зорак...

## 14

У наступны, спякотны, як і папярэднія, дзень нарэшце ўдалося надвячоркам сустрэцца з возерам.

Заўсёдна адплыўшы падалей ад невялікага пляжу і базываднальжнікаў, я перавярнуўся на спіну, раскінуў рукі ды, унармаваўшы дыханне, пакінуў вачам толькі неба. Па ім плыла ўсяго адна круглявая белая аблачынка. *Манада*, падумаў я. Маё небездакорнае параўнанне, магчыма, упадабаў бы знаёмы філосаф, які аднойчы, седзячы ў позе лотаса, паведаміў: *Людзі ўжо не цікавяць. Выключна аблокі*. Мяне,

адрозна ад філосафа, пакуль што займалі і людзі, а таксама падобныя да іх істоты, прынамсі адна, сустрэча з якой чакала ўвечары.

Небу, цікавасць да якога пакуль не зрабілася непадзельнай — нібыта яно прачытала мае думкі, — заманулася трохі пазабаўляцца. Чародка аблокаў, што з'явілася з-за зубчатага краю лесу, неўзабаве пачала пераўтварацца ў невялікі бестыярый: першая аблачына набыла абрысы грыфона, другая выдавала на кентаўра, за ім даволі шпарка рухаўся велізарны вусень, які ўвачавідкі дзяліўся на мудрагелістыя часткі, якія мелі нешта агульнае з маімі танцорамі на даху і нават з начным госцем…

Ідучы лясной дарогаю, я быў гатовы да першых эксперыментаў. З часам разлічыў дакладна і на нашым трэцім паверсе быў, маючы ў запасе прыкладна гадзіну.

Пад правую руку Чорнаму чалавеку, калі ён зойме заўсёднае месца, я паклаў томік Марка Аўрэлія. З супервокладкі ў скептычным здумленні пазіраў сам барадаты мысляр, які нібы падказваў разгарнуць кнігу на сотай старонцы.

Вока прабеглася пачаткамі абзацаў: *Не аддавайся цалкам палёту свайго ўяўлення… Куды б ні патрапіў, можаш быць шчаслівы…* Гучала надзіва жыццесцвярджальна.

Другі эксперымент здаваўся больш складаным. На іншым краі канапы я, запрашаючы Чорнага чалавека ацаніць плён маіх трохдзённых намаганняў, пакінуў акуратны стосік спярэшчаных дробнымі радкамі аркушаў,

спачатку падступна ператасаваўшы іх, як калоду карт.

Трэці тэст можна назваць хуліганістым: на стальніцу насупроць звыклага госцевага месца быў пастаўлены келіх віна.

У той вечар я не зачыніў перад сном ніводных дзвярэй. Прычынаю паслужыла не дапітая новая пляшка шыразу, пасля якой планавалася весці цвярозы — ажно да апошняга сказу — лад жыцця. І, пагатоў, не сюжэт з вечаровага выпуску тэленавінаў, дзе светласкуры кат ісламістаў, відавочны еўрапеец, рыхтаваўся адсекчы галовы тром палонным лівійцам, такім чынам закрываючы ім шлях у мусульманскі рай з гурыямі ў вечназялёных садах. Рэч у іншым: я ўжо ўспрымаў Чорнага чалавека часткаю майго свету, непазбежнасцю, з якой наканавана суіснаваць, не губляючы годнасці, а нават гумару і самаіроніі.

## 15

Марк Аўрэлій сустрэў уранні разгорнутым на той самай старонцы. Аркушы ў стосіку не былі раскладзеныя па парадку, а віна ў келіху паменела роўна на столькі, колькі паспелі выпіць дробныя мушкі, што прыляцелі ад кухоннай вазы з садавінай і прывіталі мяне, шчасліва боўтаючыся ў шыразавай нірване.

Зрабілася, далібог, смешна з таго, што яшчэ ўчора мае, далікатна кажучы, навылёт сумнеўныя эксперыменты ўспрымаліся

сур’ёзна і важка. Можна ўявіць, што начны візітант, пашамацеўшы кнігай, не даўмеецца пакінуць яе на тым самым разгорце... Зрэшты, метафізічным стварэнням, да якіх ён, бясспрэчна, належаў, зусім неабавязкова перагортваць старонкі, каб даведацца іхні змест, гэтаксама як і няма ніякай рахубы раскладаць паводле нумарацыі пераблытаныя старонкі, каб прачытаць першыя раздзелы аповесці.

Тым не менш я ўцягнуўся ў гульню і штодня прыдумляў нешта новае. Напрыклад, у стосе старонак чарнавіка кожную цотную клаў дагары нагамі або хаваў кожную няцотную паміж тамамі Эдгара По. Трэба, дарэчы, зацеміць, што пакінутая на пісьмовым стале мабілка, адрозна ад першае ночы, ніколі не разраджалася, сведчачы, што тады тое здарылася выпадкова.

Неяк па дарозе з возера памяць падсунула задаўненую гісторыю пра знаёмага мастака, з якім калега вёў зацятую вайну за майстэрню. Стратэгічнай зброяй быў абраны блакітны парашок, якім пасыпалася падлога ў калідоры. На парашку адбіваліся сляды жаночых туфлікаў, што давала падставы абвінавачваць канкурэнта ў амаральных паводзінах. Ідэю з парашком — хоць і звабліва было б убачыць сляды шырокіх пантофляў з загнутымі мыскамі — я адкінуў, злавіўшы сябе на думцы, што калі б Чорны чалавек сёння, вядома, па-свойму, метафізічна, не матэрыялізаваўся, мне б яго не хапала.

## 16

Безумоўна, вашае права не даваць мне веры, не чытаць далей або дачытаць і лічыць аўтара ціхім вар'ятам з літаратурнымі схільнасцямі. Але, на шчасце, тая гісторыя ў спякотным ліпені мінулага года напраўду здарылася, што нейкім чынам пацвярджае і сам гэты тэкст.

## 17

Аповесць, між тым, напоўнілася героямі ды падзеямі і жыла сваімі барвамі, пахамі і гукамі. Апошніх атрымлівалася меней, чым зазвычай, бо самнамбулы танчылі ў поўнай, калі не лічыць посвісту ластаўчыных крылаў, маўкліні.

Не сказаў бы, што пяро лётала па паперы, аднак яно не буксавала, не захрасала ў небяспечнай субстанцыі тэксту, не прыводзіла нявызнанымі сцежкамі да тупіковага завулка з крапівой і дзядоўнікам, куды прагнецца закінуць ненавісны рукапіс, каб назаўсёды забыць пра яго.

Чорны чалавек наўрад ці, як уявілася напачатку, дапамагаў. Ён, мо таму, што з'яўляўся ўвечары, не падказваў нечаканых сюжэтных хадоў, але і не пярэчыў напісанаму. Аднаго разу ён не сядзеў на канапе, як раней, а прылёг на яе нагамі да дзвярэй, закінуўшы рукі за галаў. Колькі разоў, трохі лякаючы мяне, ён стаяў у сутонні насупроць кніжных паліцаў. Але ніколі не пакідаў кабінета, дзе на начныя

гадзіны рабіўся паўнаўладным гаспадаром. Ён не ўмешваўся, а толькі прысутнічаў. Тут хавалася свая таямніца, і я думаў, што без Чорнага чалавека жыццё плыло б сумнавата. Больш за тое: я пачаў адчуваць да пунктуальнага госця нешта кшталту ўдзячнасці, што, зрэшты, не замінала працягваць гуляцца ў свае дзіцячыя, па сутнасці, эксперыменты.

Дайшло да таго, што — у апошні момант, калі Чорны чалавек ужо быў у дарозе, — я паставіў на пісьмовы стол знойдзеную ў сястры недапітую бутэльку каньяку з двума кілішкамі і хуценька напісаў цыдулку: *Дабранач! Калі захочацца, наліце і гаспадару.*

Бліжэйшыя падзеі паказалі, як легкадумна я паводзіўся.

## 18

Таго дня падчас выправы на возера мне заманулася замест традыцыйнага заплыву ўсцяж берагавой лініі здзейсніць невялікае падарожжа на другі бок, дзе, паводле маіх разлікаў, зацвілі белыя лілеі.

Я неблагі плывец і, здаралася, перамерваў не надта шырокае ў тым месцы возера па тры разы туды і назад без адпачынку. Прычым добра ведаў, што на процілеглым баку з ягоным бузяна-багністым дном выходзіць на бераг не проста непрыемна, але і вельмі небяспечна. У вечна каламутнай вадзе там таілася мноства карчоў, таплякоў і цэлых дрэваў, абрынутых з падмытага краю.

Зрэшты, я дакладна ведаў, адкуль паварочваць назад, што, праўда, аднойчы не ўратавала. Два гады таму, плывучы на спіне, я безразважна захапіўся і моцна параніў сябе аб схаваны пад вадой слізкі і востры, бы корд, сук, на якім пры іншым збегу абставін мог бы павіснуць, як рыбіна на кручку. Назад, пакідаючы рудаваты ад крыві след, я з астатніх сіл плыў кролем, а на беразе напалохаў афіцыянтак летняй кавярні, куды прыбег перавязаць рану.

Цяпер ні на хвілю нельга было выпускаць з-пад увагі надзейную для такой пары дня прыкмету: доўгі густы цень, што адкідала ў возера нечакана высокая і стромкая для дрыгвяністага берага яліна. Калі ўявіць сябе караблём, цень мог служыць бакенам, за якім ляжала небяспечная частка акваторыі.

На сярэдзіне возера я лёг на спіну і доўга гайдаўся на хвалях ад катараўваднальжнікаў, што наразалі вакол мяне далёкія кругі. Выдатна памятаю: сумоўе з небам у той дзень дарыла невераемна моцнае, як ніколі раней, адчуванне, што наперадзе сапраўды цэлая вечнасць.

Далей я, поўнячыся шчасцем ад суладнасці душы з целам, лёгка паплыў таксама на спіне, а адчуўшы набліжэнне берага, перайшоў на павольны брас.

Наперадзе паказалася спачатку цёмназялёнае, з ружаватым сподам круглае лісце, а затым і самі лілеі, што яшчэ радаваліся нізкаму сонцу. Я наважыўся даплысці да першых кветак, балазе сіні цень ад яліны ляжаў далекавата. Хацелася выбраць буйную, шчодра расцвілую лілею, асцярожна ўзяць яе

ў руку і, заплюшчыўшы вочы, удыхнуць тонкі непаўторны водар, што з дзяцінства хваляваў душу, нараджаючы несканчоныя ланцужкі ўспамінаў і асацыяцый.

Да найбліжэйшай лілеі заставаліся два-тры спакойныя грабкі, як мой рамантычны настрой каменем пайшоў на дно. Я з жахам, неверагодным чынам часткова тэлепартаваўшыся ў сястрыну кватэру, убачыў Чорнага чалавека. Ён не сядзеў на канапе, а стаяў у дзвярах кабінета. У дзвюх чарнаслівінах ягоных вачэй зырка гарэлі агеньчыкі маленькіх свечак. Ад нечаканасці я ніштавата хлебтануў вады. Насланнё не знікала. Каб абагнацца ад яго, я даў нырца, але там, пад вадой, чамусьці не паплыў наперад да лілеяў, а рэзка ўзяў убок. Вынырнуўшы, я па-ранейшаму бачыў Чорнага чалавека, які яўна збіраўся выйсці з кабінета. Зноў глынуўшы цёплай і ўжо не надта празрыстай тут азёрнай вады і дазвання забыўшыся пра намер павітацца з лілеямі, я — колькі змогі — паплыў назад. Чорны чалавек стаяў у дзвярах, пакуль мае ногі не намацалі тугі пясок роднага берага.

Адпачываючы пад маладым ясенем, з якім некалі мы былі роўныя ростам і з якім я цяпер кожнага разу вітаўся, тройчы прыкладаючы далонь правай рукі да вялікай круглай шышачкі на стаўбуры, і пазней, дарогаю дахаты, я мучыўся над тым, што можа азначаць з'яўленне начнога госця сярод белага дня і з відавочна іншаю мэтай.

Вярнуўшы памяць назад, я разгледзеў дэталі. Чорны чалавек меў высокі рост і не вельмі

шырокія, але адпаведныя яму плечы. Па ягонай шчыгульнай чорнай апранасе хутка і трывожна бегалі серабрыстыя бліскаўкі. Ногі… ногі былі босыя, як быццам ён спяшаўся і не паспеў абуцца. Бліснула згадка пра мастацкі прыём з блакітным парашком перад дзвярыма майстэрні. Цікава, чым усё ж скончыўся б такі эксперымент у маім выпадку? Якія б сляды ён пакінуў і ці засталіся б яны ўвогуле? Наўздагон недарэчна падумалася, што для парашку добра было б абраць зялёны колер.

## 19

Паварочваючы ключ у замку, я ведаў: кватэра пустая, аднак трывога не пакідала і старонка перад вячэрай засталася мараю.

Ноч выдалася неспакойнай. Калі за вокнамі сцямнела, Чорны чалавек — цяпер не басаногі, а ў сваім незвычайным абутку — заняў звыклае месца на канапе, як у першы прыход, адкінуўшыся на падушкі . Міралюбная пастава мусіла б супакоіць, ды гэта быў другі ягоны візіт за дзень, і я абсалютна не ўяўляў, чаго чакаць уначы.

Перад сном я пазачыняў дзверы і ў спадзеве на новы ратавальны прылёт камара адчыніў вакно. Я гатовы быў з радасцю здаць кроў, ды камары, на жаль, недзе прапалі. Мой унутраны краявід дыхаў неспакоем і цьмяным прадчуваннем нядобрага. Бясконца пракручваючы перад вачыма дзённую прыгоду, я нават адчуў у роце выразны прысмак азёр-

най вады. Хацелася прагнаць яго мінералкай, але я трываў і не ішоў на кухню, баючыся, што Чорны чалавек зноў выйдзе на парог кабінета, а мо і рушыць далей. Урэшце, ён мог, жудліва бліскаючы свечкамі ў вачах-чарнаслівінах, паўстаць і ў дзвярах спальні.

Мяне наведала непамыснае адкрыццё: людзі, якія нібыта спакойна і ціхамірна паміраюць у сне, насамрэч могуць разлучыцца з жыццём зусім іначай, а менавіта ў выніку сустрэчы з гасцямі кшталту Чорнага чалавека.

Канец ночы і праўда выпаў такі, што можна было і не перажыць. Нехта стукаўся ў вакно. У сне я ведаў, што жыву на трэцім паверсе, ды гэта не давала палёгкі, бо высветлілася, што той нехта стукаецца ўжо і з люстэрка ў цёмнай вітальні. Я шукаў рукой уключальнік і намацваў яшчэ нечую руку. Тамсама, у снетрызненні, галаву бясконца свідравала думка-жахалка: *Я ніколі не кладуся спаць, але заўсёды прачынаюся.*

Прарвацца ў мой сон Чорны чалавек усё ж не патрапіў, хоць, найверагодней, ён і не меў такой мэты. Дый гэта быў і не сон, а нейкая прамежкавая паміж сном і яваю трэцяя прастора.

Між тым, прынесшы невыказную палёгку, ленавата прачнулася гатэльная паркоўка.

## 20

Назаўтра героі маёй аповесці пераважна адпачывалі. Ледзьве агораўшы адзіную няшчас-

ную, крэмзаную-перакрэмзаную старонку, я выправіўся на возера значна раней і ў лесе спахапіўся, што не ўзяў ручніка.

Але паплаваць усё роўна не выпала.

Бераг сустрэў нязвычнай мітуснёй, якая, тым не менш, мела сваю логіку і пакуль незразумелы сціхотны парадак.

Каля пляжа стаялі на прычале абодва катары воднолыжнай базы, на якія грузіліся аквалангісты. Воддаль, пад старым клёнам, наўзрыд плакалі дзве жанчыны — старэйшая, з сівізною ў валасах, і юная, з рыжаю стрыжкай.

Неўзабаве я ўсё ведаў.

Учора ўвечары пад самым тым берагам патануў юнак, што прыехаў да бацькоў на студэнцкія вакацыі. Магчыма, выцяўся галавой аб тапляк, калі даваў нырца, або напароўся на падводны корч, або — трэцяя версія — заблытаўся ў багавінні і галлі паваленых вольхаў і бярэзін. З размоў воднолыжнікаў і аквалангістаў вынікала, што сёлета вада апусцілася значна ніжэй штогадовага роўню і на той бок возера нельга было плаваць інакш, як на лодцы.

Кроў ударыла ў скроні, і я бяссільна апусціўся на траву. Выходзіла, што ўчора Чорны чалавек ратаваў мяне ад смерці. Я ўявіў слізкі дотык затопленага дрэва, што даўно жыве сваім мёртвым жыццём, або вусцішны падводны козыт абседжаных ракавінкамі галінаў і, скалануўшыся ад агіды і жаху, з цяжкасцю ўтаймаваў ваніты.

## 21

Аквалангістам не давялося доўга шукаць.

Тапельца ў сініх плаўках з залатой кітвагай, перадаючы з рук у рук, перанеслі з катара на цёплыя серабрыстыя дошкі прычала. Малады, пасінелы твар у аблямоўцы светла-каштанавых валасоў складана было назваць спакойным і прыгожым: у скрыўленых бяскроўных вуснах застыла разуменне загубы. Рукі з развітымі цягліцамі склалі на грудзях, і стала відаць, што на целе няма ранаў. Значыць, возера — не, не яно, а той бераг, што заўжды трымаўся сваіх апрычоных законаў, проста злавіў юнака ў свае смяротныя мярэжы.

У левым вуху тапелец меў завушніцу з перлінкай, якая зараз дзіўным чынам выглядала жывейшаю за яе ўладальніка. Сярод аквалангістаў была адна дзяўчына. Яна паклала на грудзі тапельцу прывезеную з таго боку лілею, і кветка імгненна пачала сумовіцца з перлінкай, прывёўшы на памяць шырокавядомы цяпер панятак «эстэтыка жаху».

Утнула жудліва-недарэчная думка, што ўчора я так і не ўдыхнуў лілейнага паху, а *ён*, пэўна, паспеў. І наўздагон новая: *ён ляжыць тут замест мяне*. Тым часам ружавата-зялёнае колца, у якое дзяўчына-аквалангістка закруціла доўгую сцябліну лілеі, раптам раскруцілася, і кветка, найбольш напалохаўшы саму аквалангістку, з'ехала тапельцу на жывот.

Нічога больш убачыць я не паспеў: пад галашэнне старэйшай жанчыны і жалобнае маў-

чанне маладой, якая выплакала ўсе слёзы, тапельца паклалі ў доўгі чорны мех і, зашпіліўшы яго на маланку, павезлі ў трупярню.

## 22

Карузлік зайшоў у пусты трамвай за тры начныя прыпынкі да майго канцавога. Калі ён наблізіўся, я заўважыў, што ягоная галава акурат мне пад паху. Карузлік, нібы шукаючы спагады, узяў мяне за рукаво. Ён горка плакаў буйнымі, як у чалавека нармальнага росту, слязьмі.

Я не ведаў, што рабіць. Каб гэта было дзіця, я, пэўна, прытуліў бы яго да сябе і пагладзіў па ўскудлачаных валасах, ды побач стаяў дарослы мужчына, які пабачыў у жыцці прынамсі не менш, калі не больш, чым я.

Паміж усхліпамі карузлік мармытаў штосьці няўцямнае на нейкай, як здалося, тарабарскай мове. Знячэўку сярод гэтага мармытання выразна прагучала: *Я ведаю.*

Нібыта ўзрадаваўшыся, што ў яго атрымалася вымавіць зразумелыя словы, карузлік узяўся паўтараць іх з зацятасцю дзіцяці, якое хоча ў нечым прызнацца або штосьці паведаміць, аднак яшчэ не ўяўляе як. *Я ведаю, я ведаю, я ведаю...*

Каб вывесці карузліка з гэтага трансу, я гладзіў яго па плячы. *Што ведаеце? Што вы ведаеце?*

Ён заплакаў яшчэ больш горка. Я ўсё ж не вытрымаў і пагладзіў яго па даўно нястрыжанай галаве. *Я ведаю... Котка... Котка... Котка... Я не магу... Чаму там не было мяне?.. Котка...*

Я страсянуў яго за вузкія плечы. *Якая, якая котка*?

І тут ён раптам выцер кулакамі слёзы, паказаў пальцам, каб я нахіліўся, і хуткім гарачым шэптам, нібы пароль, прамовіў мне ў вуха: *Гатэль*.

Пакуль я асэнсоўваў пачутае, карузлік неверагодна хутка высушыў слёзы. Крутануўшыся на абцасах, ён змяніў тон на амаль вясёлы і, разпораз падскокваючы ледзьве не на вышыню свайго росту, пачаў выгукваць: *Ёрыкі-морыкі! Пікапутрыкапу! Ахалай-махалай! Налівай-вылівай! А нас, шаноўная публіка, між іншым, вязе трамвай без вагонаважатага!*

Паколькі з публікі ў трамваі прысутнічаў толькі я, карузлік імпэтна ўчапіўся ў маю руку і пацягнуў у галаву вагона. *Прррашу пераканацца! Прад'яўляю пустую кабіну*! Я зірнуў праз шкло: месца вагонаважатага сапраўды было пустое.

*Наступны прыпынак — канцавы*! — абвясціў адсутны вагонаважаты жаночым голасам.

*Гіпноз*, падумаў я. *Ён жа, здаецца, працаваў у цырку*!

Але адкуль карузлік ведаў пра Гатэль і Котку?..

## 23

Калі верыць таму, што лінія жыцця на чалавечай руцэ перад нечаканай смерцю мяняецца, на далоні хлопца з завушніцай — учора ці раней, калі лёс зрабіў фатальны паварот і пачаўся новы адлік ягонага часу, — узнікла новая рыска. Але які ў тым сэнс, калі яна не

пякла агнём, не змагла засцерагчы, утрымаць, і ён, дакладна, як я ўчора, разагнаўшыся, кінуўся са спякотнага дня ў чыстую халаднаватую ваду. Магчыма, пасля спаткання з рыжавалосай…

Я міжволі паглядзеў на свае далоні і адразу ўспомніў, што правая рука адлюстроўвае жыццёвы шлях, левая ж — прыроджаныя здольнасці і таленты, у прыватнасці, тое, наколькі моцна развітае ў вас уяўленне. Адказная за яго лінія была на месцы і сведчыла: недахопу фантазіі пакуль можна не баяцца. Усё памяталася надзіва выразна, хоць апошні раз я даследаваў малюнак гэтых ліній шмат гадоў таму, калі сустракаўся з жанчынай, захопленай хірамантыяй ды рознымі іншымі эзатэрычнымі рэчамі. Яна, дарэчы, як і заплаканая дзяўчына на пляжы, была рыжавалосай, а яшчэ, здавалася, і ўначы, хаваючы яго пад падушку, не разлучалася са сваім запаветным сшыткам. Ягоныя табліцы дазвалялі вылічыць, у абліччы каго ты выконваў прызначаную табе ролю ў папярэднім жыцці. Дзякуючы таму сшытку — і мне чамусьці падабаецца гэта раз-пораз узгадваць — я даведаўся, што ў ранейшым з’яўленні на свет, дакладней у перадапошняй рэінкарнацыі, я быў, праўдзівей, была мексіканскаю танцоркай, якая выходзіла на сцэну пры канцы васямнаццатага стагоддзя.

Пра тое, кім у глыбінях часу, за смуглявымі плечыкамі мексіканкі, я быў далей, эзатэрычны сшытак колішняй сяброўкі загадкава ці мо прадбачліва маўчаў. Значыць, дагэтуль

я заставаўся адно на пару з танцоркай, якая, прызнаюся, няраз блукала па анфіладах маіх эратычных фантазій.

Ува мне загаварыў чорны гумарыст: *Учора ты страціў найрэальнейшы шанец патрапіць у тыя табліцы, каб нарэшце сустрэцца — прынамсі, там — з мексіканскаю прыгажуняй, а некалі засмуціць або парадаваць наступніка*.

Смерць не трэба шукаць, ужо больш сур'ёзна думаў я. Яна, твая апошняя жанчына, сама знойдзе цябе, і да той сустрэчы лепей падрыхтавацца загадзя, дзеля чаго ўвогуле чалавеку і дадзена жыццё. Але ці значыла гэта, што хлопец з перлінкай, якая цяпер успрымалася змрочным знакам воднай стыхіі, быў падрыхтаваны і таму выканаў сваю ролю да фінальных слёз на вачах гледачоў, а ты знаходзішся на паўдарозе...

## 24

Бывае, у рэдкія хвіліны задаволенасці сабой, хоць значна часцей якраз дзеля ўтаймавання прыступаў укволенасці і роспачы, я кажу сабе, што ў маім жыцці ўсё, што павінна прычыніцца на шляху мужчыны, на гэты момант ужо адбылося, ды сонца пакуль высока, а таму... Тут я абрываю даволі камфортную, але небяспечную ў развіцці думку, а тады, на беразе, адолеўшы шматкроп'е, давёў яе да канца. Насамрэч усё, што магчыма, здзейснілася ў яго, хлопца ў сініх плаўках. Далей я блазнавата

працягнуў вершам: *Вы згодныя, што смерць таксама свята, яна ў жыцці бывае толькі раз*?..

А Чорны чалавек? Што паспела адбыцца ў ягоным — калі тут можна карыстацца гэтым словам — жыцці? Адно можна сказаць абсалютна дакладна: ён паспеў выратаваць мяне ад лілеі на мёртвых грудзях.

Але ж не выключана, што хлопец з завушніцай сам хацеў сысці адсюль. І ў маім жыцці калісьці быў перыяд, калі я перабіраў розныя віды самагубстваў і такі спосаб — патануць у возеры — не здаваўся найгоршым. Памяць паслужліва разгарнула старонку са здабытымі тады ведамі. Спачатку рэфлекторна перацінаецца дыханне, потым вада залівае лёгкія, дыхальная функцыя канчаткова паралізуецца і праз колькі хвілін замірае сэрца.

Ды версія самагубства не стасавалася з тым, што адбылося. Найперш — з паводзінамі Чорнага чалавека, які ўчора папярэдзіў пра рэальную небяспеку таго берага. Ці абавязкова было, каб утапіцца, плысці туды, да лілеяў? А мо ўладальнік перлінкі, наадварот, хацеў, каб усё выглядала натуральна? У такім разе цалкам дапушчальна, што ён ведаў пра тапляк ды іншую тамтэйшую вусціш і ў нейкім сэнсе вырашыў згуляць у «рулетку», маючы ў запасе, калі не спрацуе, іншы варыянт...

А можа, ён прадчуваў свой лёс, як той малады паэт, што ў дваццаць гадоў склаў геніяльную эпітафію самому сабе, якая прыдалася ўсяго праз некалькі месяцаў, калі яго на начной шашы збіла машына: *Мяне заўсёды*

*мучыла пытанне: у чым сэнс смерці? Цяпер я ведаю адказ, а вы, што засталіся, — не.*

## 25

Галава раскалвалася ад абсалютна процілеглых думак, і ў лясной засені я паспрабаваў хоць трохі навесці ў ёй парадак.

Па-першае, я зразумеў, што вельмі доўга не здолею купацца ў маім улюбёным возеры, не кажучы ўжо пра заплывы пад той бераг. Але галоўным было, вядома, іншае.

Як далёкае куванне зязюлі, як спраўная беганіна мурашак у прыдарожным мурашніку, як цёмныя кроплі ягад на чарнічніку, як тое, што я ўсё гэта бачу і чую, не падлягала сумневу, што Чорны чалавек выратаваў маё жыццё. Я не ўяўляў, як магу аддзячыць яму і ці можна тут наогул разважаць у падобных катэгорыях.

Дарогу пераходзіў вожык. Адчуўшы пагрозу, ён спыніўся, імгненна скруціўся ў клубок і цікаваў са сваіх калючак. Такі самы калючы клубок варушыўся ў душы. Не, слабое параўнанне. За пазухай, як некалі ў спартанскага хлопчыка, сядзела і грызла мяне бязлітаснае лісяня.

Раздумваючы пра няўхільнае вяртанне Чорнага чалавека ў мой часовы кабінет, я аніколі не запытаўся сябе, як ён сам, неспадзяваны і зусім нядаўна яшчэ нежаданы госць, пачуваецца на нашай зялёнай канапе. З чыёй волі ён тут, найверагодней, у абсалютна нязвыклай яму прасторы? Як сябе

паводзіць, калі ён, мой выратавальнік, чарговы раз матэрыялізуецца?..

## 26

Дома я, не знаходзячы сабе месца, усё ж сеў да стала. І тут аднекуль з-пад прытульных белых аблокаў, што як быццам прыпыніліся на выцвілым ад спёкі небе, на маю знерваваную істоту знячэўку зляцеў гаючы супакой.

Неспадзявана я напісаў цэлыя дзве старонкі. Непрыкметна наблізіўся момант саступіць кабінет Чорнаму чалавеку. *Дзякуй*, прамовіў я падымаючыся і з вітальні паўтарыў: *Дзякуй табе, хто б ты ні быў.* Другі раз голас прагучаў інакш: словы не спяшаліся растаць у паветры, а ціхім водгуллем блукалі з пакоя ў пакой. Перад вачыма ўзнікла возера, па-над чуйнай вечаровай паверхняю якога яны, мае ўдзячныя словы, цяпер нібыта звернутыя да кагосьці іншага, канчаткова заціхлі дзесьці воддаль — ці то ў зарасніках трыснягу за кладкаю з прычаленай адзінокай зялёнаю лодкай, ці то за белым трамплінам вадналыжнікаў, што, люструючыся ў незварушнай вадзе, ператварыўся ў наканечнік гіганцкай стралы, скіраванай у самае сэрца ночы.

Чорны чалавек вярнуўся. У яго паводзінах я не знайшоў нічога новага: нага, перакінутая цераз нагу, зухавата падкручаныя мыскі пантофляў… Ці з’явіўся б ён тут, каб гэта мяне зашпілілі сёння на маланку ў доўгім чорным мяху?

Гатуючы на вячэру яечню з памідорамі, я знячэўку сутыкнуўся з ідэяй новага, прычым не легкадумна-гуллівага, а паважнага і, бясспрэчна, небяспечнага эксперыменту, у параўнанні з якім былыя доследы выглядалі дзіцячымі забаўкамі. Выпіўшы некалькі кілішкаў каньяку і тым самым парушыўшы датрыманы да сёння зарок цвярозасці, я гатовы быў распачаць эксперымент неадкладна, пагатоў, калісьці любіў начныя купанні. Мой імпэт здолеў астудзіць толькі свежы ўспамін пра лілею, што знікла разам з тапельцам у чорным мяху.

Добра памятаю: каляндар паказваў сераду. Калісьці я чытаў раман, які пачынаўся словамі: *Тут заўсёды серада*. У сераду забілі галоўнага героя, і дзеянне адбывалася *пасля*.

27

У мяне пасля серады надышоў чацвер.

Але перад ім была ноч, калі я кахаўся з рыжавалосай юнай жанчынаю, што ўчора аплаквала азёрнага тапельца. Там, у сне, я ведаў: гэта — ягоная жанчына і ён зусім нядаўна пакінуў яе, аднак я не адчуваў аніякага сораму, таму што… таму што я таксама… таксама быў жанчынаю.

Мы лашчылі адна адну на шырокім нізкім ложку ў зацягнутым духмянай смугою пакоі, дзе замест шкла ў ваконныя рамы былі ўштукаваныя вялікія люстэркі. Люстэркі аздаблялі і сцены без вокнаў, і столь, што няз-

мерна пашырала прастору пакоя, ды пры гэтым не пазбаўляла яго ўтульнасці. Ані не бянтэжыла і тое, што гульня люстэркаў мела дзіўную асаблівасць: у іх адбіваліся сцены з іншымі люстэркамі, але адсутнічалі аблічча нас саміх. Праўда, пераканацца ў маім пераўвасабленні ў жанчыну было нескладана і без люстраных адбіткаў, адно што кароткая фрызура не дазваляла даведацца, якога колеру мае валасы.

Дзівосныя перамены адбыліся і з рыжавалосай. Не, яна не набыла анічога мужчынскага, ды ўсё яе суладнае маладое цела, за выняткам твару, цяпер пакрывала тонкая, густая і цёплая марэлевая поўстка, што надавала маёй партнёрцы падабенства са зграбнай гнуткаю малпачкай.

Тое, чым мы так утрапёна займаліся, дарыла неймаверную шматсэнсавую асалоду. Яна пачыналася з лёгкіх прагулянак пальцаў, што ўзаемна вывучалі сусветы нашых целаў, і зусім не заканчвалася апантанасцю вуснаў і языкоў, якія цалавалі, прысмоктвалі, пяшчотна, а то і з салодкім болем кусалі, імкнуліся пранікнуць, праслізнуць у патаемныя глыбіні... І ўвесь час мне мроіліся касачы, жоўтыя і ліловыя касачы, бо форма гэтых кветак непаўторна эратычная.

Целы спляталіся ў самых мудрагелістых фантастычных паставах, якія, тым не менш, заўсёды дазвалялі нам беспамылкова дацягвацца да патрэбных куточкаў і кропачак. Часам, з заплюшчанымі або проста прымружанымі вачыма, нашая пара ўяўлялася

мне любоўным альянсам дзвюх дасканалых чалавекамалпаў.

Мы кахаліся бясконца доўга, і, хоць стомы тут, напэўна, увогуле не існавала, целы ўсё больш нагадвалі дзве напятыя цецівы, гатовыя да срэбнай успышкі адначасовага стрэлу...

Той бязгучна-аглушальны стрэл здолеў перамагчы абыякавасць пустых вакольных люстэркаў, дзе ўрэшце з'явіліся нашыя шматкроць паўтораныя аблічча, ды ў іхнім калейдаскопе колер сваіх валасоў пабачыць ужо не выпала, бо срэбная віхура падхапіла мяне і, прабіўшы люстраныя сцены, асцярожна апусціла на знаёмы ложак, адкуль пачалося маё падарожжа.

Колькі хвілін я ляжаў шчаслівы і лёгкі, як галубінае пяро. У розных кутках цела жыла, пульсавала аксамітная памяць пра цёплую марэлевую поўстку жанчыны-малпачкі. Але ў вакно далікатна прасіўся дзень, і я гэтаксама асцярожна, таймуючы лёгкае хваляванне, пераканаўся, што я — па-ранейшаму мужчына.

## 28

Апрача ўсяго астатняга, у трактаце Тэрэнцыяна Маўра «Пра літары, склады і метры Гарацыя» даследваўся містычны сэнс літар. Містыка прысутная і ў гісторыі самога твора. У 1493 годзе манускрыпт знайшлі ў бібліятэцы аднаго з італійскіх манастыроў. Праз чатыры гады яго надрукавалі ў Мілане, пасля чаго рукапіс знік. Адзін з выдаўцоў, чалавек так-

сама схільны да містыкі, выказаў здагадку, што манускрыпт вярнуўся на дванаццаць стагоддзяў назад да аўтара, бо застаўся ў свой час незавершаным. Маўляў, як шчаслівае адшуканне, так і таямнічае знікненне трактата былі абумоўленыя зашыфраванымі Маўрам у ягоных радках формуламі-заклёнамі. Мела сваіх прыхільнікаў і версія, паводле якой, зноў апынуўшыся ў мінулым, вершаваная праца рымскага граматыка патрапіла не ў рукі яе стваральніка, а — непасрэдна да самога Гарацыя.

29

Як я ўжо казаў, на змену серадзе прыйшоў чацвер. Заварваючы ранішнюю гарбату, я ўспомніў улюбёнае выслоўе мастака, перад дзвярыма якога канкурэнт і зайздроснік рассыпаў блакітны парашок. *Секс*, любіць паўтараць ён, *дае адчуванне, што ты — жывы*. Думаць пра нядаўні сон як выключна пра — няхай сабе і фантасмагарычны — секс не хацелася, але на тым свеце такіх сноў, пэўна, сапраўды не прысніш. Выціскаючы ў кубак з гарбатай палову цытрыны, я ўявіў, што гэты сон бачыла ў сённяшнюю ноч і сама рыжавалосая. А мо — у сваім васямнаццатым стагоддзі — і мексіканская танцорка?

Хоць і праглася, я не мяняў працоўнага графіка. Жыццё паспела раскідаць маіх самнамбулаў па свеце, і галоўны герой часам

сумняваўся, ці не прымроіліся яму тыя танцы ў прывідным месяцовым святле.

Парою маёй адвячоркавай выправы да ракі ў горадзе шалела не меншая, чым апоўдні, спёка. Калі глабальнае пацяпленне не спыніцца, у нашых шыротах трэба будзе ўводзіць сіесту. Такая хада разважанняў перад тым, *што* я меўся зрабіць, прыйшлася мне даспадобы.

У некалі чыстай, а цяпер памутнелай Дзвіне ў межах горада купаліся даволі рэдка. Большасць верыла рэкамендацыям санітарных службаў і аддавала перавагу недалёкаму возеру, дзе ўчора здарылася трагедыя, ці іншым навакольным азёрам, куды нескладана было зганяць нават на ровары.

Каб не купацца ў Дзвіне, існавала і больш важкая прычына. Пасля пабудовы новага моста характар ракі ў наваколлі колішняга пляжа прыкметна змяніўся. Відаць, будаўнікі неабачліва закранулі патаемныя нізавыя плыні, зрушылі донныя камяні, засыпалі або, наадварот, пакінулі пасля сябе глыбокія яміны-бохаты. Карацей, Дзвіну нечым уразілі, і яна адказала: насупраць занядбаных, некалі жоўтых кабінак-раздзявальняў ранней задуменна-спакойная рака за які дзясятак метраў ад берага раптам пачынала цячы хутчэй і наравіста вірыцца. Гэта не было бяскрыўдным капрызам. Тут некалі патанула схопленая вірам дзяўчынка, а летась сястрын сусед апавядаў, як яго пачало круціць, бы шрубку механічным зашрубнікам, але ён, дзякаваць богу, ведаў, што рабіць у такіх вы-

падках: даў нырца ды, чапляючыся за камяні на дне, выбраўся са смяротнага вадакруту перад самым мостам з ягонымі небяспечнымі «быкамі».

Я разаслаў на пяску ручнік і скінуў тэніску і шорты. Страху не было, яго замяняла ўваскрэслае ва ўсёй істоце хваляванне, што апаноўвала, калі мы, падлеткамі, лазілі пад пралётамі старога моста па хадах, пакінутых, як лічылася, для мініравання ў ваенны час, і, здаралася, некалькі метраў ішлі над безданню па хісткай дошцы без усякай страхоўкі.

Вынырнуўшы, я хутка паплыў наперарэз плыні ў процілеглы ад моста бок. Вада была свяжэйшая за азёрную і здавалася пасля ўчорашняга трагічнага здарэння *жывой*.

На сярэдзіне ракі я аддаўся на волю плыні, што ўсцешана панесла безразважнага плыўца насустрач мосту і небяспечнаму месцу, да якога заставалася метраў дзвесце.

Калі гэтая адлегласць скарацілася ўдвая, хтосьці нібы штурхнуў у грудзі. Я ўбачыў, што... што Чорны чалавек стаіць пасярод кабінета, неяк трошкі па-дзіцячаму падняўшы руку ўгору. Нягледзячы на ранейшы досвед, вады давялося напіцца зноў. Адчайна працуючы рукамі і нагамі, я, наколькі мог, рэзка ўзяў супроць плыні і рвануўся да берага. Чорны чалавек не набліжаўся да дзвярэй, як пазаўчора, а стаяў побач з канапай, павярнуўшыся да дзвярэй. Я зразумеў, што ён падымае правую руку, а левай, быццам прыспешваючы мяне, злёгку паляпвае сябе па сцягне, рассыпаючы на чорным трыко серабрыстыя іскры.

## 30

У суботу адна з маіх гераінь вырашыла назаўсёды скончыць свой танец і пакінула прастакутнік даху, абраўшы дзеля развітання з ім палёт. Аповесць набліжалася да фіналу з крыху здзіўленымі ластаўкамі, што некалі мусілі зноў зрабіцца паўнапраўнымі валадаркамі пляскатай прасторы з вентыляцыйнымі калодзежамі.

Штодня я хадзіў на Дзвіну, выплываў у бяспечным месцы на строму і падоўгу дужаўся з ёю, нібыта з трэнажорам, праўда — каб не пакрыўдзіць раку — у думках старанна адпрэчваў гэткае параўнанне.

## 31

Таго вечара, калі я напісаў апошні сказ і паставіў пасля яго клічнік, Чорны чалавек не з’явіўся.

Добра памятаю, як тады, разважыўшы, што клічнікам нявартa завяршаць не толькі вершы і паэмы, але і аповесці, я замяніў сумнеўны знак прыпынку на кропку і ўзяўся гатаваць святочную вячэру. Да традыцыйнай яечні дадалося купленае ў кулінарыі свіное вуха і ўласнаручна зробленая грэцкая салатка. Адкаркаваўшы бутэльку мукузані, я паставіў на стол два келіхі і нейкі час чакаў.

Першы келіх я павольна выпіў на зялёнай канапе, дакладна на тым месцы, дзе раней сядзеў мой штовячэрні наведнік.

Спаў я неспакойна, раз-пораз прачынаўся і прыслухоўваўся да кватэры. У адзін з такіх бяссонных прамежкаў упершыню ўспомніўся ўбачаны днямі і адразу там, у сне, і забыты сон. Чорны чалавек сядзеў не на канапе, а ў гасцёўні ў маім фатэлі. На каленях у яго ляжала кніга, аднак я не разгледзеў, быў гэта томік Марка Аўрэлія або нешта іншае. Згаданы сон падзейнічаў як заспакаяльная пігулка. Паспяхова пазмагаўшыся з трыма камарамі і ўспомніўшы, што, *як на погляд камара, чалавек не паміра*... я ціхамірна заснуў.

32

У сераду, роўна праз тыдзень пасля майго астатняга паходу на возера, вярнулася сястра. Ці варта казаць, што ўсе дні пасля клічніка, змененага на кропку, кватэра належала аднаму мне?

Назаўтра я на развітанне амаль да знямогі спрачаўся з дзвінскай плынню, а ўвечары з'ехаў да сябе ў сталіцу.

Папярэднюю ноч сястра спала на зялёнай канапе. Я не стрымаўся і асцярожна, каб усё ўспрымалася як імправізаваны лёгкі жарт, пацікавіўся, ці не адчула яна ўначы *нечага такога*? Ці не прысаджваліся на край пісьмовага стала ці на канапу мае героі? Ці не зазіралі выпадкова ў яе сны? Не, яна спала як немаўля. Відаць, карагод літаратурных персанажаў чакае наперадзе. Лепей не трэба, падумаў я.

## 33

Пасля скварнага ліпеня сплыў у невараць жнівень, а за ім восень, зіма і вясна, але я часта вяртаўся ў тыя дні і спрабаваў знайсці адказ: што гэта было? Як вы разумееце, раіцца з сябрамі або калегамі ў падобных пытаннях даволі складана, калі не сказаць — небяспечна, і даводзіцца спадзявацца на сябе.

Ці не быў мой госць анёлам-ахоўнікам? Шчыра кажучы, такі варыянт з некалькіх прычын сур'ёзна не разглядаўся. Нават з увагі на дасціпнае назіранне аднаго калегі, што анёлаў мы, маўляў, пакуль не бачылі, Чорны чалавек меў надта ж некананічнае аблічча. Ублытваць яго ў адну кампанію з нябеснымі сіламі выглядала б учынкам наіўным і неабачлівым.

Версію, што ў сястрыну кватэру наведваўся прывід, я разглядаў больш паважна, аднак мусіў адмовіцца і ад яе. Адмовіцца, нягледзячы на тое, што аднаго разу ў старадаўнім лонданскім доме ў Фінчлі, дзе я, так сталася, начаваў у велікодную ноч сам-адзін, хтосьці пасля поўначы прайшоў праз зачынены знутры на засаўку парадны ўваход, падняўся па рыплівых драўляных сходах на мой другі паверх, а потым, перарывіста дыхаючы і разпораз надрыўна кашляючы, доўга стаяў з другога боку дзвярэй.

Гэта лішні раз сведчыць, што здані паказваюцца не толькі ў замках і старадаўніх палацах, але і ў больш сціплых, часам населеных, а бывае, і пакінутых, але абавязкова старасвецкіх будынках. З дзіцячых гадоў і дасюль мяне пры

пэўных абставінах хвалюе эпіграф з дарэшты забытай кніжкі: *Апусцелы дом ператварыўся ў лагво лісіц і барсукоў, а таму ў ім часта могуць з'яўляцца дзіўныя пярэваратні і прывіды*.

Дому, дзе жыве сястра, не споўнілася і пяцідзесяці гадоў. Бацькі сышлі ў іншасвет заўчасна, але ад хваробаў. Ніякіх звычайна звязаных са зданямі і прывідамі падзей — загадкавага забойства, самагубства давядзенага да роспачы чалавека, пакрыёмых заганных або злачынных дзеянняў гаспадара — мегаламана ці мізантропа — у нашай кватэры ніколі не адбывалася.

Важкіх падставаў сцвярджаць, што Чорны чалавек — маё *alter ego*, я зноў жа не маю. Смешна ж, пагадзіцеся, лічыць важкім аргументам нязначнае падабенства нашых насоў.

Версія чорнага чалавека, вядомага з творчасці літаратараў, што, як правіла, сустракаліся з ім у цяжкіх запоях або прадчуваючы смерць, блізкі прыход якой і вешчаваў госць, у гэтым выпадку таксама не спрацоўвае.

Урэшце аднойчы я зрабіў выснову, што так ніколі і не даведаюся, хто дзяліў са мной цёплыя ночы леташняга ліпеня. Але Чорны чалавек бясспрэчна быў датычны да маёй аповесці. Ён немаведама адкуль, з якой прасторы і якога часу прыйшоў і закінуў нага на нагу ў дзень, калі я акуратна вывеў асадкаю першае слова, і незваротна знік у тых самых неспасцігальных сферах, калі я закрэсліў фінальны пафасны клічнік і паставіў стрыманую кропку.

Магчыма, нічога метафізічнага і не здарылася б, каб аповесць не мела… як бы тое больш

абачліва сфармуляваць... не мела б *вокнаў*, або, калі хочаце, *выйсцяў*, куды часам сыходзілі і адкуль вярталіся мае танцоры-самнамбулы. Мо якраз адтуль, не з раўналежнай, але з іншай, хоць і судакранальнай з нашай, рэальнасці, яны і выклікалі ці прывялі з сабою Чорнага чалавека — непадобнага ні да іх саміх, ні да каго-небудзь з асяроддзя знаёмых літаратурных герояў або жывых і мёртвых людзей. Прывялі, каб ён у пэўным сэнсе стаўся суаўтарам вельмі важнай для мяне аповесці, па якой я назаву будучую кнігу. Назаву, спадзеючыся, што рукапіс, дакладней, камп'ютарны набор, калі і знікне, дык толькі пасля публікацыі — гэтаксама, як некалі сталася з трактатам Тэрэнцыяна Маўра.

Ці прачытае аповесць сам Чорны чалавек? Ці, можа, ён ведаў яе змест задоўга да напісання? Мо і раней за тыя восеньскія падзеі ў сталіцы?

## 34

Забітых падчас расстрэлу паслявыбарнай дэманстрацыі хавалі праз тры тыдні, калі адмянілі надзвычайнае становішча з каменданцкай гадзінай і спакутаваным горадам завалодала нечакана ранняя зіма. Толькі тады сваякам вярнулі целы застрэленых снайперамі з даху прэзідэнцкага палаца. Адразу вынесці палеглых там было немагчыма, бо гэта азначала загінуць самім.

Не ўважаючы на забарону масавых акцый, хаваць Настаўніка сабралося на могілках больш

за сотню чалавек. Я разумеў, што, відаць, кожны трэці з іх — на службе. Некаторыя не таіліся. Два відэаапаратары вялі здымкі, а зводдаль назіраў за тым, што адбываецца, мацак у чорным скарбовым паўкажушку і з жуком-тэлефонам у вуху.

Труну не адчынілі. Выступы былі забароненыя, але двое немаладых сяброў Настаўніка сказалі кароткія прамовы. Мацак даў праз тэлефон каманду, і за плячыма ў абодвух выступоўцаў сталі па двое мужчын з такімі самымі, як у іхняга верхавода, чорнымі жукамі ў вушах.

Калі да пакуль што пустой магільнай ямы падцягнуліся далакопы, адбылося агульнае замяшанне. На труну нечакана апусцілася вялікая чорная птушка з двума зялёнымі пёрамі на крылах. У дзюбе яна трымала немаведама як здабытую такой парою стрэлку аеру.

Жанчыны ў натоўпе жагналіся. Чалавек у паўкажушку подбегам рушыў наперад: *Хто выпусціў папугая? Убраць нахуй*! Адзін з далакопаў замахнуўся на дзіўную птушку рыдлёўкай. Яна ўзмахнула крыламі і паднялася ў паветра, але не паляцела прэч, а пачала на невялікай вышыні кружляць над свежай магілай. Мацак выцягнуў пісталет, навёў яго ў неба, аднак скамандаваў сам сабе: *Адставіць*! — і апусціў зброю разам з рукой у кішэню.

Па труне з Настаўнікам ударылі першыя жменькі марознай зямлі. Я канчаткова зразумеў, што марна шукаў вачыма Залацістую з Коткай або Кіяскёрку. За справу ўзяліся людзі з рыдлёўкамі. Падначаленыя мацака ў аднолькавых скуранках вялі да аўтобуса з зацемненымі вокнамі двух мужчын, што прамаўлялі над труной. Сівая жан-

чына з вялікай чырвонай ружай гучна прамовіла: *А можа, там пуста, толькі цэглы наклалі*... Да яе адразу кінуўся яшчэ адзін у скуранцы.

Мацак аддаў новы тэлефонны загад, і ягоныя падручныя ўзяліся адціскаць людзей ад магілы. Сёй-той з задніх шэрагаў не паспеў пакласці кветкі, таму іх перадавалі пярэднім. Пра незвычайную птушку ўсе забыліся, адзін я, адступаючы пад націскам чорных вязаных шапак, зноў і зноў азіраўся на яе. Кругі рабіліся ніжэйшымі, і нарэшце птушка праляцела над самым магільным грудком, але здалёк я ўжо не здолеў убачыць, ці паклала яна Настаўніку аеравую галінку.

35

Трэба дадаць, што ўвесну я зноў выкарыстаў сястрын ад'езд для самотніцкай працы, ды ні на яве — на зялёнай канапе, ні ў сне — у скураным фатэлі або дзе-небудзь у іншым кутку кватэры — Чорны чалавек або хтосьці суадносны з ім не з'явіўся.

Тады адлічваў свае апошнія дні красавік. На лясных узгорках-санцагрэях па дарозе на возера сінелі званцы дрымотніку, але ў лагчынах пасля доўгай марознай зімы яшчэ бялелі сям-там лапікі снегу.

Возера, што здараецца такой парою нячаста, пакуль стаяла пад зеленаватым лёдам. Пра ягоную трываласць сведчылі тузіны два ўседлівых рыбакоў, якія не збаяліся пракруціць палонкі на самай сярэдзіне,

разасяродзіўшыся па ледзяной роўнядзі доўгім няроўным ланцужком. Зрэшты, там лёд, відавочна, быў мацнейшы, бо пры беразе яго падтачылі шматлікія раўчукі-ручаінкі, што ўліваліся ў вузкую паласу серабрыстачыстай вады.

Вы, відаць, заўважылі асаблівасць маёй памяці, якая ў пэўны момант неспадзявана пасылае са сваіх сховаў мой уласны, або нечы радок, маю не маю, здавалася б, даўно забытую і згубленую недзе думку, і менавіта такі раптоўны падарунак найлепей кажа пра перажываную цяпер хвіліну, змяняючы оптыку і перайначваючы навакольныя фарбы...

Так адбылося і ў той момант. *Плыве вясновымі ручаямі радасць тапельцаў...* — прагучала ўва мне, і я, пераступіўшы прыбярэжную ваду, выйшаў на лёд. З кожным крокам прыходзіла адчуванне ягонай усё большай надзейнасці. Абыходзячы першых рыбакоў, засамотненых на бляшчастых скрынках-седалах, я рушыў да таго берага. Упэўненасці надавалі стуленыя постаці далёка наперадзе. Ва ўсякім выпадку я наважыўся дайсці да доўгага ценю ад знаёмай яліны, бо ішоў тым самым шляхам, якім пераплываў возера ўлетку, і нізкае сонца кратала лоб нясляпучымі ласкавымі промнямі.

Сіні цень ад яліны ўжо быў відаць наперадзе. Па два бакі ад майго арыенціра і, калі лічыць ад ценю, на сотню крокаў бліжэй да мяне паводдаль адзін ад аднаго ўладкаваліся двое самых далёкіх вудалёў. Я правёў паміж імі нябачную лінію і праз пару хвілін апынуўся якраз на ёй.

Знячэўку адзін з рыбакоў, які сядзеў спінай да мяне, падхапіўся і, павярнуўшыся, узняў над галавой скрыжаваныя рукі. Ён знаходзіўся не так блізка, каб я мог разгледзець твар або пачуць голас, аднак пасланы знак меў адзіна магчымы сэнс. Я ўдзячна памахаў рукой і спыніўся. *Плыве вясновымі ручаямі радасць тапельцаў…*

Апусціўшы павекі, я досыць працяглы час стаяў, уяўляючы падлёднае жыццё: вялікіх сонных рыбін; нейкіх іншых істотаў, надзеленых варухлівымі шчэлепамі на затуленых у багавінні галовах; карані і доўгія сцябліны лілеяў, якія — адрозна ад мёртвага тапляку — павінны былі захаваць у сваёй памяці апошнія жывыя рухі юнака з завушніцай і залатой кітвагаю на сініх плаўках.

Калі я расплюшчыў вочы, сонца якраз кранулася спічастых вершалін таго берага і ў паглыбелым небе запалілася першая зорка. Невідочнымі хвалямі з-за лесу наплывала сціхота. І ў гэтай чуйнай, акварэльна тонка афарбаванай вясновымі колерамі і пахамі сціхоце нарадзілася і ўскалыхнула маю свядомасць поўнае вусцішнай светлыні адкрыццё:

*Вечнасць роўная чалавечаму жыццю.*

Некалькі хвілін я, апанаваны гэтым адкрыццём, не адрываў позірку ад небакраю, а апусціўшы вочы ніжэй, здрыгануўся. Рыбак, што нядаўна падаў мне знак трывогі, паранейшаму стаяў з паднятымі скрыжаванымі рукамі, як быццам і не апускаў іх. Я хутка супакоіў сэрца, зноў памахаў у адказ і пайшоў у свой бок. Праз колькі крокаў азірнуўся.

Дзіўна, але двух вудалёў, якіх я нядаўна злучыў невідочнай лініяй, ужо не было. Праўда, гэта нічога не азначала: там, за прыбярэжнымі ялінамі, ішла дарога, а рыбакі, безумоўна, ведалі бяспечную сцежку на той бераг.

У лесе сутоньвалася. На прыкмечанай па шляху на возера выжарыне я ўгледзеў шаравата-блакітныя мазкі дрымотніку і сарваў кветку на кашлатай ножцы. Дома, не адшукаўшы адпаведнага збанка, паставіў кветку ў высокі вінны келіх і занёс яе на пісьмовы стол.

*Вечнасць роўная чалавечаму жыццю.*

## 36

Даверыўшы гэтую гісторыю паперы, я сядзеў над свежаскончаным чарнавіком, чуючы ў сабе звычайную ў такія хвіліны гулкую пустэчу нейкіх аддаленых лёхаў, дзе сціхалі далёкія крокі і заміралі ў прыцемных нішах ды кутах нядаўнія, поўныя зямных гукаў і пахаў скавышы і праймы.

У вакне з-за даху гістарычнага музея, насупроць якога я жыву, выглянуў край зыркага месяца. Цікава — я кінуў вока на гадзіннік, — колькі яму спатрэбіцца, каб выплысці цалкам? Я зусім не чакаў, што за лічаныя хвіліны месяц, а дакладней, налітая святлом поўня, не проста адарвецца ад даху, але і паспее адплысці на адлегласць, большую за свой дыяметр. Здавалася, я нават заўважаю ейны рух па нябесным

атраманце, аздобленым вуалева-празрыстымі начнымі аблачынкамі. Дамаляваўшы да поўні святлявы «хвост», яе можна было прыняць за велізарную няспешную камету.

Уяўленне прачнулася і не збіралася супакойвацца. Ажно да халадку па хрыбетніку прымроілася: гэта не поўня, а тая вандроўная планета, што, шчасліва размінуўшыся з нашай, неспадзявана павярнула назад і імкліва набліжаецца да Зямлі, каб неўзабаве засціць сваёй зялёнай куляй палову небасхілу. Калі ўзняўся, ператвараючыся ва ўраган, апошні зямны вецер, галоўная гераіня таго фільма закрыла маленькаму хлопчыку вочы. Фантазія разгулялася да таго, што сэрца азвалася чутным у вусцішы рытмам.

*Гэта толькі кіно*, сказаў я сабе і прамовіў падуманае ўголас, дакладна, як у дзяцінстве мама, калі на кінасеансе я пачынаў плакаць і туліцца да яе: *Гэта толькі кіно, сынка, толькі кіно*.

Маміных слоў хапіла і цяпер.

Ды поўня не адпускала. Вымкнуўшы святло, я ўгледзеўся ў зыркі дыск з шырокім туманным галом. Кажуць, на месяцы можна ўбачыць, як Каін забівае Авеля. Я напружыў зрок, аднак убачыў іншае: у верхняй частцы поўні, распасцёршы крылы, ляцела над замглёным долам вялізная птушка. Месяц праплыў праз яшчэ адну аблачынку, і дол ператварыўся ў другую птушку. Цяпер дзве птушкі з урачыстай павольнасцю рухаліся адна за адной. Праз хвіліну яны пераўвасобіліся ў дзве чалавечыя постаці з раскрыленымі рукамі, якія плылі па

магічным коле, не выклікаючы ніякіх асацыяцый з біблійнымі героямі.

Раптам дзесьці ў бязмежжы паміж мной і поўняй нарадзілася вар'яцкая здагадка, адкуль наведваўся да мяне Чорны чалавек. Яна, здагадка, здаецца, спадабалася і самой поўні, якая скінула хуткасць і наогул — адносна мігатлівай зоркі злева ад яе — застыла ў адной кропцы, нібы нарэшце знайшла сваё месца.

І тады мне неверагодна выразна і пранізліва ўявілася, што ў гэтую хвілю з самых розных светаў і сусветаў на поўню скіравалі позіркі мае танцоры-самнамбулы, і хтосьці з іх неадменна трымае на руках ці на плячы іх верную сяброўку — чатырохногую танцорку-Котку, якая, магчыма, зусім і не была коткай. Разам з імі ўзіраўся ў поўню тапелец з перлінкай у вуху, што так і не з'явіўся ў маўклівым танцы пад зоркамі, ды дзіўным чынам назаўсёды застаўся ў ім прысутны. Прастору да зіхоткага дыска праціналі і позіркі юнай рыжавалосай жанчыны з азёрнага пляжа і яе другога ўвасаблення — жанчыны-малпачкі з марэлевай поўсткаю. І — праз два з паловаю стагоддзі — падымала вочы да залатой зрэнкі нашага паўночнага неба мексіканка ў срэбнай сукенцы з адкрытымі плячыма. А мама сачыла за поўняю, стоячы пры цёмным вакне ў гасцёўні, і ў месяцавым святле паблісквалі шкельцы яе акуляраў у чарапахавай аправе.

І — у гэтыя самыя імгненні — з зялёнай канапы глядзеў на поўню Чорны чалавек.

Але вечнасць усё адно заставалася роўнай чалавечаму жыццю.

Я запаліў настольную лямпу і ўверсе першай старонкі напісаў: *Чорны чалавек на зялёнай канапе.*

37

Граматык Тэрэнцыян Маўр меў рацыю: *Habent sua fata libelli...*

*2016*

# ДОМ З ДАМАВІКАМІ

*Хачу вам паведаміць, шаноўныя сеньёры,*
*што памянёны ідальга прыбыў да нас*
*з намерамі сумнеўнымі і надзвычай падазронымі.*

## 1

У аэрапорце за паўгадзіны да пасадкі Марцін выняў з наплечнай кайстры кармінавы штодзённік, каб спраўдзіць, ці не забыўся чаго істотнага. Ён перагарнуў старонкі на бліжэйшыя дні і зрабіў маленькае адкрыццё: абведзеная колцам дата — 23 красавіка — прыпадала акурат на канец яго кароткага падарожжа. Гэта адразу перайначыла Марцінаў настрой, дадаўшы да лёгкага перадвандроўнага хвалявання новыя эмоцыі.

Марцін міжволі ўсміхнуўся: дзяцінства праз столькі гадоў па-ранейшаму заставалася з ім. Ён абвёў вачыма пачакальню. Наўрад ці хто-небудзь мог хоць прыблізна ўявіць, чым занятыя цяпер ягоныя думкі.

А імі завалодалі Шэкспір і Сервантэс.

## 2

Больш за прыгоды і фантастыку ў дзіцячыя гады Марцін любіў чытаць розныя даведнікі, а таксама кніжкі і часопісы з цікавосткамі ды

таямніцамі, што друкаваліся пад рубрыкамі накшталт *Загадкі мінулых стагоддзяў* або *Вучоныя дагэтуль шукаюць адказ*. Там ён знаходзіў займальныя для юнага розуму звесткі пра жорсткую помсту егіпецкіх фараонаў археолагам ці пра высокаразвітую цывілізацыю інкаў, якая, тым не меней, не ведала кола. Яго захапляла загадка шумераў, што не толькі вынайшлі кола, аднак за тысячы гадоў да Каперніка былі ўпэўненыя, што Зямля рухаецца вакол Сонца. Ну а пошукі ў Гімалаях снежнага чалавека хвалявалі тады і шмат якіх дарослых, у прыватнасці ягонага старэйшага стрыечнага брата-студэнта. Той ставіўся да Марцінавага захаплення з разуменнем і забяспечваў аматара тайніц адпаведнай літаратурай.

3

Сталася так, што Марціна наймацней узяла ў палон загадка смерці Шэкспіра і Сервантэса. У сёмым класе ён вычытаў у часопісе «Вакол свету», што знакамітыя пісьменнікі памерлі ў адзін і той самы дзень, 23 красавіка, аднаго і таго ж 1616 года. Яны не загінулі ў адной бітве, не патанулі, плывучы на адным караблі, не былі атручаныя на нечы загад, калі сядзелі за адным сталом на каралеўскім балі. Яны, як выглядала, наогул ніколі не сустракаліся. Між тым энцыклапедыі неабвержна сведчылі, што аўтар «Рамэа і Джульеты» пакінуў гэты свет у родным Стратфардзе-на-Эйване, а ствараль-

нік «Дон Кіхота» ўбачыў цётухну з касой — пра яе Марцін у тыя гады думаў легкаважна і амаль весела, адно як пра метафару — у неверагодна далёкай, як на тадышні час, ад Стратфарда іспанскай сталіцы.

Гэтая таямніца настолькі захапіла хлопчыка, што, каб занатоўваць развагі пра яе, Марцін завёў адмысловы вялікі нататнік з жоўтай вокладкай, на якой ён напісаў і абвёў колцам загадкавую дату. Ад лічбы 23 разыходзіліся стрэлкі, што сімвалізавалі яго пошукі і гіпотэзы. Атрымалася нешта падобнае да сонейка з вострымі промнямі, якіх пакрысе рабілася ўсё больш.

## 4

Нататнік даўно згубіўся, ды Марціну і сёння добра памятаўся ягоны змест.

Побач са здагадкаю, што ў 1616 годзе ўсю Еўропу ахапіў жудасны чумны паморак, які і забраў жыцці двух геніяў, пад жоўтай вокладкай хавалася версія ўтручвання ў гэтую справу цёмных магічных сілаў. Магчыма, даваў волю фантазіі начытаны падлетак, Шэкспір і Сервантэс адмовіліся прадаваць душу ў абмен на вечнае жыццё і былі за тое пакараныя.

Дэталёва Марцін распрацаваў і гіпотэзу, звязаную з іншапланетнікамі. Але не з тымі, што, безумоўна, дапамаглі некалі шумерам, а — з варожымі зямлянам прыхаднямі з касмічных глыбіняў, якія разлічвалі ў будучыні захапіць Зямлю і ператварыць яе

ў калонію. Пакуль жа іхнія выведнікі пасылалі на самых выдатных жыхароў нашай планеты нябачнае смяротнае апраменьванне.

Памятаецца, цэлую школьную чвэрць Марцін, знаходзячы сабе ўсё новыя, самыя фантастычныя доказы і малюючы ў сваім нататніку касмічных прыхадняў з пяццю вачыма на круглых безвалосых галовах і хабаткамі замест насоў, трымаўся менавіта такога адказу на загадкавае пытанне. Але аднойчы ён прачнуўся з думкаю, што вінаватыя ўсё ж не хобатаносыя, а больш блізкія, зямныя цёмныя сілы, калі іх увогуле можна назваць зямнымі, бо не выключана, што яны валадараць ці, прынамсі, ставяць свае бесчалавечныя эксперыменты ва ўсім Сусвеце.

Падставаю для такога меркавання стала невытлумачальная смерць аднакласніцы Лілі, якая яшчэ ў панядзелак спісвала ў яго на матэматычнай кантрольнай, а ў пятніцу ляжала абкладзеная кветкамі ў невялікай падлеткавай труне. Хадзіла пагудка, што на просьбу мачахі Лілю *зачаравалі і за два дні звялі са свету*. Пасля таго як Ліліна сям'я выехала з горада невядома куды, гэтыя размовы набылі новы кірунак. Марцінава бабуля казала, што цяпер праклён будзе ляжаць на ўсім родзе і нават на тых, хто паселіцца ў іхняй апусцелай кватэры ў суседнім доме. Аднак у колішняй Лільчынай кватэры неўзабаве атабарылася маладая сямейка з зарэчнай вёскі, у якой, здаецца, штогод нараджаліся белагаловыя здаровыя дзеці, і бабуліна вера ў праклён урэшце адышла ў мінулае.

## 5

Сярод запісаў у нататніку мелася ўжо і не надта дзіцячае вытлумачэнне, згодна з якім Шэкспір ды Сервантэс ліставаліся між сабой і, стаміўшыся ад жыцця і славы, змовіліся сысці ў вечнасць у адзін дзень, пакінуўшы сваю загадку нашчадкам. Марцін марна намагаўся шукаць пацверджанне ў самім «Дон Кіхоце», прычым не ў сваім, з маленькага хатняга кнігазбору, дзе на тытульнай старонцы было пазначана, што кніга пераказаная для дзяцей, а папрасіў маці прынесці раман з дарослай бібліятэкі і напачатку чытаў яго з трымценнем, нібы кабалістычны трактат. Але нават вывучэнне раздзела пра незвычайную прыгоду Дон Кіхота з калёсамі Суда Смерці скончылася безвынікова.

Марцін спрабаваў звяртацца па дапамогу не адно да кніг, але і да дарослых. Маці яго засмуціла, бо лічыла таямніцу смерці геніяльных пісьменнікаў простым супадзеннем. Вясёлы чырвананосы настаўнік гісторыі параіў пакінуць праблему вучоным-шэкспіразнаўцам. Бабуля, паводле ейнай завядзёнкі, меркавала, што паўсюль трэба шукаць сляды нязводных д’ябальскіх сілаў. Брат-стрыечнік, які ведаў пра Марцінаў жоўты нататнік, дакляраваў у вольны час разабрацца з пісьменнікамі, ды хутка пра тое забыўся.

Але, што б там ні было, Марцін пераканаў сябе: 23-ці красавіцкі дзень — не шараговы, у гэты дзень мацней праяўляюцца неспасцігальныя чалавечым розумам сілы

і перад верагоднай сустрэчаю з імі трэба трымацца напагатове.

Якраз тады, няхай і не 23 красавіка, а напярэдадні, ён знайшоў на беразе ракі пасля паводкі срэбную манету з партрэтам яшчэ невядомага яму манарха на аверсе і конным рыцарам на рэверсе. Тое здарэнне сведчыла, што і ў наш час у дваццатых днях другога вясновага месяца могуць адбывацца рэчы непрадказальныя і, апрача таго, неабавязкова сумныя.

Так у Марціна з'явілася асабістая таямніца — *магічны дзень.*

## 6

Загадка Шэкспіра і Сервантэса не давала Марціну спакою да дзявятага класа. Але аднойчы брат-студэнт, які прыехаў да іх на Каляды, паблажліва паляпаў Марціна па плечуку і даў параду супакоіцца і пашукаць сабе іншую таямніцу.

Стрыечнік не забыў на абяцанку і, нарэшце заглыбіўшыся ў тэму, высветліў, што насамрэч сэрцы класікаў спыніліся не ў адзін і той жа дзень. Сервантэс адышоў на дзесяць дзён раней, бо ў каталіцкай Іспаніі дзейнічаў грыгарыянскі каляндар, а пратэстанцкая Англія ўпарта трымалася юліянскага. Брат патлумачыў, што такія аддаленыя ад нас даты не пераводзяцца ў новы стыль, праз што і ўзнікла міфічная таямніца, якой дураць наіўныя галовы.

7

Марцін перажыў глыбокае расчараванне. Ягоны свет страціў адну з непаўторных барваў. Сітуацыю не ратавалі і адкапаныя звесткі, паводле якіх Шэкспір памёр у той самы дзень, калі і нарадзіўся, што таксама выглядала дзіўнавата. Марцін з сумам закінуў жоўты нататнік з пабляклым сонейкам на антрэсолі ды ўзяўся шукаць новыя загадкі.

Аднак яго даўняя таямніца не канула ў Лету і па часе вярнулася. Па-першае, разважаў Марцін, і Іспанія, і Англія, а значыць, і Шэкспір з Сервантэсам, пражывалі той далёкі дзень менавіта як 23 красавіка. Такім чынам, версія з ліставаннем і пакрыёмай дамоваю класікаў канчаткова не губляла імавернасці. А па-другое, Марціну проста расхацелася развітвацца з *магічным днём.*

8

Да гэтай падлеткавай тайніцы Марцін у розныя перыяды жыцця ставіўся неаднолькава, часта іранізаваў над сабой, але не забываў намаляваць у штодзённіку на адпаведнай старонцы сонца са стрэлкамі-промнямі. Цяпер яны азначалі чаканне чагосьці такога, што магло аздобіць сваім водсветам будзённае жыццё. А магло і азмрочыць, таму трэба быць гатовым да неспадзяванак. Калі ты наструньваешся і ловіш адпаведную хвалю, верагоднасць такога здарэння павялічваецца.

Урэшце і нязначная, на першы погляд, падзея, убачаная пад іншым ракурсам, можа набыць новае нечаканае гучанне, стацца лёгкім намёкам, знакам, папярэджаннем або абяцаннем. Карацей, Марцін не здраджваў даўняй гульні і ў дваццатыя красавіцкія дні імкнуўся хоць на хвіліну ператварыцца ў падлетка з жоўтым нататнікам.

Калі-нікалі гульня дзячыла яму за вернасць. Ён не вёў дакладнага ўліку таго, што адбывалася 23 красавіка ці ў суседнія дні, але якраз тады, пры канцы красавіка, некалі перажыў бурнае развітанне з жонкай-актрысаю Жаннай, якую ў сапраўднасці звалі Ганнай. Праз колькі гадоў гэтай парою завязалася знаёмства з мастачкаю Вітай. Яно перарасло ў працяглую, збольшага шчаслівую гісторыю, што, на жаль, пяць гадоў таму — праўда, не ў красавіку, а ў траўні — завяршылася ад'ездам Віты на міжнародны пленэр у Краіну баскаў, які, даходзілі чуткі, скончыўся для яе шлюбам з неўзабаве асуджаным на працяглы тэрмін байцом ЭТА.

Летась і залетась у красавіку не здарылася нічога прыкметнага, а вось тры гады таму Марцін адзіны раз у жыцці выйграў у латарэю. Грошы прыйшлі не богведама якія, аднак хапіла на велікодную выправу ў Вільню з прыстойным зацішным гатэлем у Старым горадзе і трохвечаровай вандроўкаю па знаёмых кавярнях. Ён піў за Шэкспіра з Сервантэсам моцныя літоўскія настойкі, часам, палохаючы афіцыянтаў, дэкламаваў самому сабе ўлюбёныя санеты славутага грамадзяніна го-

рада Стратфарда, а ў адной пітной установе паблізу Базыльянскіх муроў пасля шматлікіх кілішкаў *Suktinis'у* пакінуў шчодры гасцінец, падпісаўшыся як *Д.К. з Ламанчы*, за што назаўтра адчуваў пякучы сорам.

## 9

Марцін не стаў літаратуразнаўцам. Ён меў дыплом географа і навуковую ступень, але пасля сарака гадоў у пэўным сэнсе вярнуўся да падлеткавага захаплення разнастайнымі цікавосткамі — узяўся пісаць турыстычныя даведнікі. Яму падабалася тлумачыць замежнікам, а заадно і неабазнаным суайчыннікам, што ягоная краіна не проста знаходзіцца ў геаграфічным цэнтры Еўропы, а мае і еўрапейскую гісторыю — з замкамі, магдэбургскім правам, рыцарскімі турнірамі...

У Марціна было лёгкае пяро. Справы ішлі няблага, і ў яго з'явіўся свой выдавец. Пасля кніжкі пра вядомых асобаў, што калісьці адзначыліся ў гэтых шыротах — ад заваёўнікаў розных эпох да Лі Харві Освальда, на прыз якога іхні школьны настаўнік вайсковай падрыхтоўкі ў гады халоднай вайны з Захадам праводзіў штогадовыя стралковыя спаборніцтвы, — Марцін пачаў задумвацца пра тое, каб пакінуць выкладчыцкую працу. Студэнты прыносілі на экзамены турыстычныя даведнікі і, падлабуньваючыся, прасілі ў Марціна аўтографы, а яму ўжо мроілася, як

ён будзе ставіць мудрагелістыя подпісы на тытуле свайго гістарычнага рамана, героі якога наведваліся ў сны.

## 10

У самалёце Марцін, узяўшы маленькую пляшачку чырвонага віна, працягваў думаць пра Шэкспіра і Сервантэса. Ён — гэта сталася важным элементам гульні — выдатна ведаў іх жыццяпісы разам з легендамі, дыскусіямі і здагадкамі і сачыў за ўсімі новымі знаходкамі ды версіямі. Нядаўна, да прыкладу, знайшоў у сеціве сцверджанне, што, прынамсі, за частку славы Шэкспір мусіў быць удзячны яго багатай сучасніцы-габрэйцы, надзеленай бліскучым літаратурным талентам. Вядома, не абмінуў Марцін увагаю і свежае паведамленне пра адшуканне магілы Сервантэса ў мадрыдскім кляштары ордэна босых трынітарыяў, якія заплацілі выкуп за пісьменніка, калі той быў захоплены піратамі і пяць гадоў пакутваў у алжырскім палоне.

Апрача таго, Марцін сябраваў з Мнемазінай і калісьці вывучыў усе шэкспіраўскія санеты, прычым расставіў іх у памяці па нумараваных палічках, адкуль санеты вельмі зручна было здымаць у патрэбныя моманты. Зрэшты, парою яны і самі прасіліся на волю.

Вось і цяпер, не паспеў Марцін чарговы раз пагадзіцца з тымі, хто лічыць 126 першых санетаў адрасаванымі маладому мужчыну, да якога аўтар меў зусім не платанічныя

пачуцці, як гэтыя вершы загучалі ў ім на вышыні дзесяці тысяч кіламетраў над роўнем мора:

*Любоў мая не ідалапаклонства,*
*А мой каханы ідалам не ёсць.*
*Хоць пра яго яму пяю бясконца,*
*Ягоную ўслаўляю прыгажосць*[*].

Ён замовіў яшчэ адну паднябесную пляшачку чырвонага.

Дваццаць шэсць наступных санетаў відавочна звернутыя да жанчыны. То-бок Шэкспір, адрозна, напрыклад, ад калегі Уайлда, здолеў пазбыцца даволі небяспечнага ў тыя часы захаплення або, прынамсі, дадаць да яго іншае, да якога грамадства ставілася з большым разуменнем.

*На радасць мне і на пакуту мне*
*Ўва мне жывуць адразу два каханні.*
*Адно — кабета, што за ноч цямней,*
*Другое — сябар у анёльскім ўбранні...*

Разам з тым цікава, што ў тастаманце драматург пазначыў перадачу жонцы свайго *другога па якасці ложка*. Адны шэкспіразнаўцы расцэньваюць тое як падкрэсленую абразу, іншыя, аднак, перакананыя, што гаворка ідзе пра сужэнскі ложак і што нічога зневажальнага ў тастаманце і не начавала.

* Тут і далей пераклады Уладзіміра Дубоўкі

## 11

Марцін папрасіў у халаднавата-прыгожай сцюардэсы-скандынаўкі чорнай кавы ды іхнюю цацачную пляшачку віскі.

Яго думкі набылі новы кірунак. Сервантэс у той дзень, калі іспанскі каляндар паказваў фатальную дату, меў шэсцьдзесят сем пражытых гадоў. За колькі дзён да сыходу ён, цяжка хворы жабрак, пастрыгся ў манахі, але і на Божай пасцелі не разлучаўся з пяром і паперай. Шэкспір жа назаўсёды заплюшчыў вочы, маючы ўсяго пяцьдзясят два, крыху больш, чым ён, Марцін. Тры астатнія гады мэтр, мяркуючы па ўсім, біў лынды, а пры канцы зямнога шляху, бывала, добра выпіваў з жаніхом малодшай дачкі, які зарабляў на жыццё вінаробствам.

Перад пасадкаю ў Стакгольме Марцін не надта цвяроза падумаў, што, калі б Шэкспір карыстаўся інтэрнэтам, ён мог бы своечасова даведацца пра вечны вырай іспанскага брата па духу і таленце і памянуць яго добрым келіхам, а натхніўшыся, напісаць прачулае развітальнае слова пад рубрыку *In memoriam*.

Марцін ляцеў на кніжны кірмаш, дзе мела адбыцца прэзентацыя перакладу яго шыкоўна ілюстраванага турыстычнага даведніка.

## 12

Кірмаш не належаў да самых прэстыжных, але карыстаўся статусам міжнароднага і, акрамя

таго, праходзіў у старажытным горадзе, што, сцвярджала Вікіпедыя, ганарыўся непадступным замкам на азёрнай выспе і ў мінулым пабыў неафіцыйнай шведскай сталіцай. Вечар і ноч Марцін павінен быў прабавіцца ў сталіцы сучаснай і афіцыйнай, а назаўтра сесці на цягнік.

Гатэль яму — дзеля зручнасці некалькіх прыездаў і ад'ездаў — замовілі насупраць чыгуначнага вакзала, што ані не ўплывала на цішыню і ўтульнасць.

Марцін трымаўся на хвалі чакання нязвыклых уражанняў і падзей, але нічым асаблівым, калі не лічыць вялікіх ампірных люстраў у пазалочаных асадах перад шырокімі маршамі парадных сходаў, гатэль не ўразіў. Вечаровае вакно выходзіла на зялёны ўнутраны двор з вячыстымі дрэвамі, адно з якіх падступала зусім блізка. Пупышкі на галінках пакуль не пырснулі лістотай, аднак Марцін чамусьці вырашыў, што гэта вяз. Відаць, таму, што магутным галамнём і галінамі, падобнымі да рук казачных асілкаў, дрэва за вакном нагадала яму стары вяз над ракой на іхняй ціхай гарадской ускраіне. Вяз, пад якім ён-хлапчук, збягаючы з дому, любіў летнімі вечарамі дапазна чытаць і заседжваўся там — ужо з ліхтарыкам — да поўначы, забываючы, што мама з бабуляй не лягуць спаць, пакуль ён не вернецца. Як і на тым даўнім вязе з яго дзяцінства, так і на дрэве за гэтым падвойным шклом мудрагелістыя расколінкі, шнары і раўчукі на галамні ў прыцемку пачыналі складвацца ў больш вычварныя ўзоры, нагадваючы малюнкі з аптычным

падманам і нараджаючы ў душы лёгкае хваляванне.

Марцін апусціў шторы, паглядзеў на канале *National Geographic* пачатак фільма пра некранутых цывілізацыяй індзейцаў Амазоніі, а затым, уключыўшы ў сотавым тэлефоне будзільнік, з асалодай выцягнуўся на духмянай хрумсткай прасціне.

## 13

Каб аздобіць адыход да сну, ён зазірнуў у сховы памяці, дзе побач з палічкамі, занятымі шэкспіраўскімі санетамі, знаходзілася і мясцінка з улюбёнымі цытатамі з «Дон Кіхота». Ён вырашыў, што зараз добра надаецца эпізод з астурыйкаю-прыслужніцай, якая ў раздзеле XVI першай кнігі рамана змаўляецца на заезным двары з паганятым мулаў адарыць яго сваімі вабнотамі і жарсцю, але па дарозе трапляе ўначы ў рукі хітрамудрага ідальга.

*Дон Кіхот, пачуўшы яе крокі, сеў на ложку і, не зважаючы на пластыры і боль у баках, раскрыў прыўкраснай дзеве абдымкі. Дакрануўшыся да ейнай пашытай з радна начной кашулі, ён уявіў, што гэта дзівосны найтанчэйшы ядваб. На руках у яе быў шкляны ружанец, але яму прымроілася, што ён мае справу з каштоўнымі ўсходнімі перламі. Яе валасы, што збольшага нагадвалі конскую грыву, ён прыпадобніў да нітак найчысцейшага арабскага золата…*

Ужо ў абладзе дрымоты Марцін своечасова спыніўся, бо наступны рызыкоўны пасаж пра

пахі, што густа разыходзіліся ад астурыйкі, мог дазвання сцерці водар канвалій, якім струменіла тонкая пуховая коўдра.

14

Яму сніўся вяз, які падступіў да самага ваконнага шкла і шкробся ў яго галінамі, не раўнуючы як просячыся, каб пусцілі ў пакой. Марцін разумеў, што рабіць гэтага нельга, і, праверыўшы, ці надзейна зачыненае вакно, стаяў пры ім, як зачараваны. Кара на галамні ажыла і зрабілася рухомай. На ёй спачатку прарэзалася адна пара вачэй, затым з розных бакоў ад іх расплюшчылася яшчэ колькі. Усе вочы глядзелі проста на Марціна, і вакол іх пакрысе ўзнікалі абрысы незнаёмых і як быццам знаёмых мужчынскіх і жаночых твараў. Адчуваючы, як з кожным новым ударам яго сэрца пачынае калаціцца ўсё больш шалёна, Марцін намагаўся распазнаць заваконныя аблічча, але часу на тое ўжо не заставалася...

15

Спярша Марціну здалося, што звініць будзільнік. Ён намацаў на століку пры ложку тэлефон і зрабіў спробу вымкнуць званок, аднак нічога не атрымалася. Канчаткова прачнуўшыся, ён даўмеўся, што тэлефон невінаваты. Вусцішны прарэзлівы гук вырастаў і запаўняў усю прастору. *Такім*

*і нябожчыкаў з магіл падымеш*, змрочна падумаў Марцін і запаліў настольную лямпу, бо за вакном яшчэ раскашавала ноч.

У наступнае імгненне першы раз пашведску, а затым па-англійску грамавым голасам загаварылі сцены: *Fire! Fire! Please, leave your rooms at onse*![*]

У нявыспанай свядомасці мільганула: *Вось табе і прыгоды. Дачакаўся*!

Марцін ведаў за сабой каштоўную асаблівасць: пры небяспецы галава на хвілю рабілася пустой і звонкай, а затым нейроны ўключалі поўную хуткасць.

Дымам не пахла, затое яшчэ чуўся вечаровы водар канвалій. Нумар на другім паверсе. Вакно адчынілася без праблем: унізе ў начной падсветцы зелянеў газон. У калідоры чуліся галасы, ляпанне дзвярэй і тупат шматлікіх ног. Марцін пастанавіў, што, калі спатрэбіцца, выкіне валізку ў вакно, а сам у горшым разе саскочыць на траву.

Ён апрануўся і склаў рэчы, не забыўшы пра гарнітур, што адвешваўся ў шафе. Забраў з лазенкі зубную шчотку і пасту. Там паветра таксама захоўвала чысціню. Чуйка, як Марцін называў інтуіцыю, падказвала, што трывога нейкая несапраўдная, хоць сірэна працягвала нястомна выць, а заклікі пакінуць нумары гучалі на мяжы прыймальных для чалавечага вуха дэцыбелаў. Набраўшы поўныя лёгкія паветра, Марцін асцярожна прачыніў дзверы ў калідор. Дыму не было і там.

---

[*] Пажар! Пажар! Тэрмінова пакіньце нумары! (*англ.*)

Стоячы на парозе нумара, ён назіраў даволі забаўнае відовішча. У прасторны калідор павыходзілі, мусіць, ужо ўсе госці. Большасць апранулася і стрымана чакала развіцця падзей. Многія павыносілі і рэчы, астатнія займаліся гэтым цяпер. Між тым у калідоры мітусілася і некалькі не надта апранутых пастаяльцаў, сярод якіх вылучалася амаль голая маладая парачка: яна — у цынамонавай кашульцы і ён — у адных паласатых чорна-белых майтках, але з пачатай пляшкаю віскі ў руцэ.

Выглядала на тое, што парачка ў паніцы запамятавала, з якога яна нумара, бо разпораз рабіла роспачныя высілкі пратачыцца то ў Марцінавы, то ў суседнія дзверы злева і справа. Гэтыя высілкі скончыліся тым, што прысадзісты і барадаты, падобны да шкіпера чалавек у клятчастай начной піжаме элегантным рухам выхапіў у зебрастых майткоў пляшку і схаваў яе ў сваю шырокую кішэню.

16

Марцін супакоіўся і ціха радаваўся прыгодзе. Чуйка не здрадзіла: аглушальныя абвесткі, а ўслед за імі і завыванне сірэны, сціхлі. У калідоры з’явілася задыханая супрацоўніца гатэля, якая папрасіла прабачэння: пажарная сігналізацыя спрацавала, бо двое гасцей курылі ў нумары на чацвёртым паверсе. Чалавек з абліччам шкіпера па-англійску, але з нейкім моцным акцэнтам, выказаў здагадку, што гэта расейскія турысты, і прапанаваў не-

адкладна выселіць парушальнікаў на вуліцу. Сарваныя з ложкаў пастаяльцы ўхвальна зашумелі, аднак кабета ў гатэльнай уніформе зрабіла выгляд, што не пачула.

Публіка паціху вярталася да сваіх дзвярэй. У выніку выявілася: паўголая парачка, што выскачыла ў калідор, зачыніўшы ў ліхаманцы дзверы, за якімі застаўся і ключ, паходзіць з нумара, сумежнага з Марцінавым.

Пакуль адміністратарка хадзіла па запасны электронны ключ-картку, пастаяльцы не спяшаліся разыходзіцца: дзяліліся ўражаннямі і, як падалося Марціну, досыць некарэктна — што, відаць, тлумачылася агульным узбуджэннем — разглядвалі ягоных гаротных суседзяў.

Худы і даўгалыгі маладзён у майтках мог ганарыцца шыкоўнымі рудымі бакенбардамі. Яго спадарожніца, наадварот, мела пышныя формы і сарамліва ўсміхалася з-пад кароткай светлай грыўкі. Сярэдзіну ейнага ілба аздабляла ці то акуратная радзімка, ці то чырвоная плямка-кропка накшталт тых, што ўпрыгожваюць твары індыйскіх жанчын. Марцін успомніў: такая кропелька называецца *біндзі*, што на адной з індыйскіх моваў, здаецца, на хіндзі, азначае поўню і сімвалізуе трэцяе вока.

Наогул парачка глядзелася імпазантна, і, калі нарэшце перад ёю адчыніліся дзверы, у калідоры прагучалі воплескі. Найбольш заўзята апладзіраваў шкіпер. Натхнёны гэтым, маладзён у паласатых майтках наблізіўся да шкіпера і запатрабаваў вярнуць рэквізаваную бутэльку, на што той пахітаў галавой і ляпнуў даланёй па пустой кішэні.

17

Гадзіннік паказваў тры з чвэрцю, але заснуць Марціну не пашчасціла. Суседзі за сцяной без валаводжання заняліся тым, што ягоны знаёмы літаратар з ірoніяй называе *святым і вечным таемствам кахання*. У спадзеве, што маладзён з напарніцай неўзабаве нацешацца і заснуць, як кацяняты, Марцін пайшоў у душ.

Ён падставіў даўгое, трохі нехлямяжае цела пад цёплыя колкія струменьчыкі і зірнуў у вузкае вертыкальнае люстэрка. Тое падказвала запісацца ў басейн і зноў пачаць гуляць у настольны тэніс. Марцін пагладзіў сябе па прыкметным жыватку. На сняданак будзе адна аўсянка. Але…

*Не давядзе мне люстра, што стары я,*
*Пакуль тваё юнацтва не міне…*

Пасля душу Марцін пераканаўся, што сітуацыя не змянілася. Ён паторгаў сябе за вусы, як заўсёды рабіў, калі хацеў утаймаваць нервы, і ўголас сказаў, што рады за суседзяў, але гукаізаляцыя ў чатырохзоркавым гатэлі магла б быць і лепшай.

18

Вяртаючыся са сняданку, Марцін убачыў на кансолі каля ампірнага люстра вялікі пле-

цены з лазы кошык, поўны жаўтабокіх груш і вінаграду. Густоўная картка паведамляла, што пачастунак — прабачэнне за начны пярэпалах. Марцін выбраў дзве грушкі і цяжкую чорную гронку з буйнымі ягадамі.

Да вінаграду ён ставіўся асабліва. У дзяцінстве іх невялікая сям'я з яго, мамы і бабулі жыла беднавата, і вінаград ён еў раз на год — у дзень нараджэння. У той жнівеньскі, ужо з подыхам блізкай восені ранак Марцін прачынаўся, ведаючы, што побач з ложкам стаіць на зэдліку талерка з вінаградам, і гэта — ягоны святочны сняданак, пасля якога дазволена паваляцца ў пасцелі, а калі захочацца, то і зноў заснуць.

Мама зазвычай купляла яму на рынку якраз такую, цёмна-фіялетавую, неверагодна сакаўную ды салодкую і, пэўна, самую дарагую гронку. Калі Марцін ласаваўся падарункам, здаралася, што адна-дзве вінаградзіны адрываліся і закочваліся пад ложак. Ён абавязкова знаходзіў іх, абціраў ад пылу і парушынак і таксама з'ядаў. Гадоў да дванаццаці Марцін думаў, што дні нараджэння — найшчаслівейшыя ў жыцці.

Мамы даўно не было на свеце, але ён і цяпер не ўяўляў дня, калі прыйшоў на свет, без вінаграду. Буйная ягадзіна не ўтрымалася на гронцы і, упаўшы на падлогу, закацілася за лядоўню. Марцін знайшоў яе, выцер і кінуў за шчаку.

Знізу патэлефанавалі. Стакгольмскі выдавец Нільс чакаў яго ў кавярні, каб разам выправіцца на кніжны кірмаш.

## 19

Нільс, з якім яны дагэтуль звязваліся адно праз электронную пошту, выявіўся чалавекам надзвычай камфортным ва ўсім, пачынаючы з аблічча. Гэта быў падхорцісты бландын, чые нечакана карыя, як у самога Марціна, вочы не дазвалялі назваць яго тыповым скандынавам. Нільса вылучала няспешлівасць і, як уявілася Марціну, упэўненасць у кожным слове і руху — пачынаючы ад прывітальнага поціску сухой цёплай рукі. Адчутай да выдаўца сімпатыі спрыяў і іхні прыкладна аднолькавы век.

Велізарнай палёгкай было тое, што Марцін мог гаварыць на сваёй мове. З ліставання, якое распачыналася па-англійску, ён даведаўся, што Нільс тры гады працаваў у Львове і вывучыў украінскую. Пазней — калі швед стварыў сваё выдавецтва — тая акалічнасць прывяла яго да ідэі спецыялізавацца на кнігах усходнееўрапейскіх аўтараў. На Марцінаву просьбу Нільс у лістах перайшоў на ўкраінскую і сам прапанаваў адказваць па-беларуску. У выпадку неразумення яны паслугоўваліся англійскай, але такое здаралася нячаста.

Калі яны селі ў цягнік, Марцін зрабіў усцешлівае адкрыццё, што Нільс па-ўкраінску не толькі ўпэўнена піша, але і гаворыць. Зрэшты, у дарозе яны размаўлялі няшмат. Нільс выбачыўся і, папіваючы каву, узяўся рэдагаваць тэрміновы тэкст: ягонае выдавецтва мела ўсяго трох супрацоўнікаў. Аднак заўтра, сказаў швед, ён будзе дзеля госця самым гаваркім чалавекам у Швецыі.

Цягнік мякка бег на поўнач. Марцін глядзеў на бясконцыя лясы, азёры ды скалы і спадзяваўся ўбачыць статак дзікіх аленяў, аднак Нільс патлумачыў, што для гэтага трэба праехаць сотні кіламетраў.

Узгадваючы сённяшнюю начную прыгоду, Марцін думаў, што *магічны дзень* яшчэ наперадзе, але ўсё незвычайнае, відаць, ужо адбылося. Праўда, Сервантэс і Шэкспір не пакінулі яго. За вакном праплывалі серабрыстыя ветракі электрагенератараў, і памяць адразу адгукнулася:

*Тут вачам іхнім адкрылася ці то трыццаць, ці то сорак ветракоў, якія стаялі пасярод поля, і Дон Кіхот звярнуўся да пахолка з наступнымі словамі: «Лёс кіруе намі найлепшым чынам»...*

Пасля маленькага, лялечнага гарадка яны праміналі доўгае возера з парослымі хвоямі скалістымі выспамі. Марціну ўзгадалася, як у юнацтве, аддаючыся сваёй гульні, ён у адпаведныя красавіцкія дні сам па-хлапчукоўску шукаў прыгодаў і аднойчы прыехаў у родныя мясціны на вялікае лясное возера.

## 20

На лодцы, узятай у дзеда-рыбака, што жыў у доме на высокім беразе, Марцін адплыў далёка на сярэдзіну. Возера ўражвала спакоем і бязлюднасцю. Яму не сустрэлася ніводнай лодкі, адно чародка вужоў, якая кіравалася некуды па сваіх вужыных справах. Вясновы

дзень быў па-летняму цёплы. Марцін склаў вёслы, паслаў на карме вятроўку, прылёг на ласкавым сонцы і няўзнак заснуў.

Ён прачнуўся ад моцнай гайданкі. Усё навокал перайначылася. Замест нядаўняга сонечнага зацішку панавала змрочнае сутонне, што дыхала волкім холадам. Палову неба займала чорная, з жудлівым арабінавым падбоем хмара, якую нястомна разрывалі звілістыя маланкі. Вецер сарваў з кармы і панёс кудысьці ў невараць ягоную вятроўку. Возера разгулялася гэткімі хвалямі, што — каб не важкая, а таму ўстойлівая лодка — ён, відаць, мусіў бы дабірацца да берага наўплаў.

Марцін колькі змогі працаваў вёсламі, ды навальніца няўхільна насоўвалася і заспела на паўдарозе, наводліў ударыўшы цяжкімі пасамі залевы. З няўцямным вясёлым адчаем ён працягваў веславаць. У змаганні са стыхіяй нават заспяваў 90-ты санет, кідаючы словы проста ў твар разварʼяванаму вятрыску:

*Калі знялюбіш — знелюбі хутчэй,*
*Пакуль мне свет рыхтуе ўкрыжаванне.*
*Ліеш мне горыч — налівай паўней.*
*Страшней за ўсё чаканне пакарання…*

Хвалі і шчыльная заслона пралiўня збівалі з курсу, аднак Марцін, да крыві сцершы мокрыя далоні, зноў і зноў раўняў лодку і паволі набліжаўся да выратавальнага берага. Яму ўжо свяціў маяк — вакно ў рыбаковым доме на пагорку. Хмару перагнала, маланкі білі радзей і недзе ўбаку.

І раптам, калі да прыбярэжнага трыснягу заставалася мо якіх пару сотняў метраў, сляпучая серабрыста-блакітная страла ўдарыла паміж лодкай і берагам проста ў возера. Не, гэта была не страла: у навальнічнай прасторы між небам і хвалямі вырас жывы зіхоткапульсоўны слуп, па якім імкліва прабягалі чорныя змеі. Слуп як быццам спрабаваў падтрымаць гатовы абрынуцца на зямлю небасхіл. На момант чорныя змеі зніклі, і на слупе як быццам праявіліся невыразныя абрысы жаночай постаці. Але ў наступнае імгненне, успыхнуўшы наастачу сінім агнём, слуп абрынуўся ў возера.

Марціна скаланула і, каб не страціць зрок, ён закрыў твар рукамі. На хвіліну аглух і не пачуў грукатання перуна, а як вушы адклала і ён адняў далоні ад вачэй, то адчуў, што і слых, і ягоная оптыка змяніліся. Вакол запала зусім інакшая ціша. Дождж суняўся, хвалі ўвачавідкі паменшалі. Наваколле ўспрымалася нібы праз акуляры, якія не перайначвалі памераў і колераў, але надавалі ўсяму няўлоўнае дадатковае вымярэнне з прыхаванымі сэнсамі.

Ён узяўся за вёслы і неўзабаве прамінуў месца, дзе, паводле яго разлікаў, неба і вада былі паяднаныя вусцішным зіхатлівым слупом. На пацішэлай азёрнай паверхні мёртва пагойдваліся, паблісквaючы белымі, з блакітным адлівам чэраўцамі, пэўна, тыя самыя, сустрэтыя ім вужы.

З блізкага берага махаў вялікім ліхтаром дзед-рыбак. Марціну больш за ўсё іншае ха-

целася зараз пераапрануцца ў сухое, выпіць шклянку славутай тамтэйшай самагонкі і заснуць да раніцы.

## 21

Швецыя — немалая краіна, і ў горад, дзе адбываўся кніжны кірмаш, яны прыехалі надвечар. Вікіпедыя не падманула: з таксоўкі Марцін угледзеў і возера, што замяняла гораду галоўную плошчу, і напраўду велічны змрочны замак на выспе. Пасля вячэры ў гатэльным рэстаранчыку яны з Нільсам прайшліся старадаўнімі вулачкамі, што кружлялі вакол возера, зліваліся адна з адной і зноў разыходзіліся, выклікаючы рэмінісцэнцыі з Борхеса. Нільс паказаў госцю чумны слуп, да якога хтосьці ўсклаў букецік нарцысаў, і месца, дзе кароль некалі пакараў дэпутатаўздраднікаў, літасціва дазволіўшы не аддаваць іх на тартуры, а проста адсекчы неразумныя галовы. Выдавец падвёў Марціна да самай старажытнай царквы, быццам высечанай з цэлай скалы, а потым да сучаснага будынка, падобнага на павялічаную ў тысячы разоў слімачыную хатку. Якраз тут учора завірыўся іх кірмаш.

Дарогаю назад Нільс запрапанаваў выпіць па кілішку за мір у карчомцы, што прымала наведнікаў з часоў вайны паміж іхнімі, Нільсавымі ды Марцінавымі, продкамі ў сярэдзіне сямнаццатага стагоддзя.

Уладкаваліся пад куродымнымі скляпеннямі за драўляным сталом, спярэшчаным выразанымі ў розныя эпохі надпісамі, сярод якіх вылучалася свежае расейскае слова з трох вялікіх літар. Нільс паставіў на іх скрыначку з сурвэткамі і прызнаўся, што якраз тут у школьныя гады ўпершыню пакаштаваў з сябрамі віскі.

Працяг прагучаў нечакана: *Ты памятаеш*, — яны перайшлі на «ты» яшчэ ў Стакгольме, — *што для цябе ў дзяцінстве было галоўнай праблемай*? Марцін не стаў перабіраць варыянты адказу: цэлыя два гады яго найбольш займала загадка адначасовай смерці Сервантэса і Шэкспіра. *Чаго толькі я не напрыдумляў. І іншапланетнікі, і магічныя сілы*... Нільс з павагаю ўзняў брыво: *І ты знайшоў адказ? — Не я, а мой брат. Іспанія з Англіяй мелі розныя календары. — Шкада*... — Нільс ненадоўга задумаўся. *А ў мяне, уяві сабе, галоўная праблема ў малодшых класах палягала ў тым, чаму ў нашым горадзе не растуць бананы. Я іх вельмі любіў і марыў, зрабіўшыся дарослым, вывесці бананавыя дрэвы, якія будуць расці ў Швецыі да самага Палярнага круга*. Ён засмяяўся.

Марцін прызнаўся, што першы раз пакаштаваў бананы, як быў студэнтам. У ягонага аднакурсніка бацька быў намеснікам міністра і прывозіў экзатычныя фрукты з Масквы. У мясцовых крамах іх ніколі не бачылі. Нільс з лёгкім недаверам паківаў. Яны выпілі па другім кілішку, і выдавец папрасіў рахунак. *Скажы, а калі Шэкспір з Сервантэсам*... — ён пашукаў слова — *пакінулі жыццё*?

*Дык гэта ў пятніцу*! — выслухаўшы Марцінаў адказ, падлічыў Нільс.

Марцін у прыліве даверу прызнаўся, што з дзяцінства наіўна называе той дзень *магічным* і чакае ад яго чагосьці *такога*, бо якімсьці акрайцам душы, як і раней, верыць у таемныя сілы. Нільс адгукнуўся працяглым сур'ёзным позіркам. *Не ўздумай браць з класікаў прыклад. У нас наперадзе дзве прэзентацыі. — Дзве?! — А гэта сюрпрыз. Пабачыш горад, дзе не растуць бананы.*

## 22

Гатэль, што складаўся ўсяго з сямі нумароў, пераглядаўся з ратушай. Адно цяпер Марцін змог як след раззнаёміцца са сваім жытлом на вечар, ноч і раніцу. Яно спадабалася нязмерна больш за сталічнае стакгольмскае — ад цяжкага жалезнага ключа замест пластыкавай карткі да велізарнага трох- ці чатырохспальнага ложка з тканаю шпалерай у галавах, што прапаноўвала сюжэт купання Артэміды з німфамі. Даспадобы прыйшлася Марціну і мэбля з пацінаю старасвеччыны.

Пасля званка Нільса, які прабачаўся за няўдалы жарт наконт Марціна і памерлых класікаў, ён вярнуўся да вывучэння нумара.

Найбольшае ўражанне пакідала зробленая нібыта наадварот планіроўка. Адразу са стромай лесвіцы вы траплялі ў сам вялікі, з густам абстаўлены пакой, а ўжо ў канцы яго, за камодаю з тузінам шуфляд і шуфлядак ды за высо-

кай шафай, што прыводзіла на памяць раманы Дыкенса, пачынаўся вузкі калідор. Якраз там знаходзіліся дзверы ў прасторную лазенку. На іх пазірала вакно з гэткімі ж, як у пакоі, важкімі залацціста-вохрыстымі шторамі, якія хацелася расхінуць, каб пераканацца, што за імі ніхто не затаіўся.

Але на тым асаблівасці нумара не заканчваліся. У канцы калідора госця чакалі другія, дакладна такія ж, як уваходныя, дзверы. Ключ ад нумара бездапаможна патанаў у шырокай замочнай адтуліне. Куды вялі дзверы, заставалася незразумелым, таксама як і тое, дзе і якія свяцільні запальваліся ад белага квадраціка з уключальнікам пры вушаку.

І гэта не ўсё. На пачатку калідора на выступе сцяны насупраць дыкенсаўскай шафы вісела вытрыманая ў колеравай гаме штораў карціна з трыма размешчанымі адны за аднымі дзвярыма. З-за іх выглядвалі тры аголеныя, бачныя напалову маладыя жанчыны: тры кулі поўных грудзей, тры ножкі, тры крутыя палавінкі клубоў. Але кожная са спакусніц воляю мастака ці кагосьці іншага дзівосным чынам зрабіла такі няўлоўны рух клубамі, што вабны чорны трохкутнічак ва ўсіх маладзёнак быў навідавоку. Разам з чацвёртымі дзвярыма ў канцы калідора карціна стварала ўражанне цэлай анфілады пакояў, у якой шырозны пусты ложак успрымаўся абсалютнай недарэчнасцю і трохі палохаў.

Марцін патануў у мяккай пасцелі і міжволі адляцеў ва ўспамінах у свой колішні гатэль у Браціславе.

## 23

Калегі, што запрасілі Марціна з лекцыямі, зрабілі яму своеасаблівы падарунак, пасяліўшы ў пустым гатэльчыку пры зачыненым на летнія вакацыі тэатры. Гаспода, дзе без лішняй раскошы магла спыніцца вялікая гастрольная трупа, уяўляла сабой прастору з парobленымі ўсцяж сценаў кабінкамі-келлямі: кожная з ложкам, крэслам і столікам, але без дзвярэй. Драўляныя сходы вялі на галерэю з працягам келляў, аднак ужо з двухпавярховымі ложкамі, відаць, для артыстаў, занятых пакуль што на другарадных ролях і ў масоўках.

Гатэльчык, у якім Марцін апынуўся адзіным начлежнікам, адначасна служыў і сховішчам рэквізіту. У інтэр'еры з разматымі дэкарацыямі знайшлі прытулак манекены ў тэатральных уборах: манархі і прыдворныя, персанажы антычных драм і сучасных трагедый, пейзане, верагодныя кілеры з адпаведнай экіпіроўкай, тройца відавочных вампіраў з ярка нафарбаванымі вуснамі... Пасля выпітай на вячэры слівовіцы Марцін дазволіў сабе павітацца за руку з каралевай і легкадумна пстрыкнуць па дзюбах шаломаў двух рыцараў у парадных панцырах, што вартавалі дзверы прыбіральні.

Гэтая досыць вясёлая і забаўная атмасфера ўмірг вока запаветрыла, калі Марцін патушыў электрычнасць. У прывідным святле, што лілося ў круглыя вокны пад столлю, усе ягоныя мілыя суседзі ажылі і распачалі

павольны, але прыкметны рух, мэтаю якога служыла Марцінава келля. Апрача таго, выразна чулася, як хтосьці цяжка спускаецца па сходах з галерэі. Рэшта кароткай ліпеньскай ночы аздобілася адчайнай экспедыцыяй у прыбіральню, на парозе якой абражаныя нядаўнімі пстрычкамі рыцары ніяк не хацелі разводзіць скрыжаваныя алебарды.

## 24

Марцін вярнуўся з летняй Браціславы ў вясновую Швецыю. Незвычайнае магло прычыніцца з ім не толькі ў красавіку. Але акурат у гэтыя дні ён прайшоў калісьці мужчынскую ініцыяцыю.

Як на цяперашні час, тое здарылася даволі позна — у дзясятым класе. Яго правадніцай у свет новых дзівосных адчуванняў стала ўдвая старэйшая настаўніца англійскай мовы — высокая, станістая, заўсёды модна апранутая жанчына, якая не давяла клас да выпускных экзаменаў: звольнілі за сувязь з іншаземцамі, што мантавалі новае абсталяванне на нафтахімічным заводзе. Марцін яе ніколі потым не бачыў, але ніколі і не забываў, успамінаючы з нязменнай пяшчотай. Левая смочка ў Тамары была ўдвая большая за правую. Калі ён браў яе ў вусны, ўзнікала адчуванне, што гэта спелая вішня.

## 25

Адрозна ад мінулае ночы, Марцін ціхамірна праспаў да раніцы. Ніхто не зайшоў у зачыненыя дзверы ў канцы калідора. Аголеныя прыгажуні, выявіўшы неспадзяваную стрыманасць, засталіся на карціне.

На сняданку ён упершыню пакаштаваў аляніны і адмысловага шведскага печыва з імберцам. Калі яны з Нільсам чакалі ля барнае стойкі каву, у зале з'явіўся Марцінаў брацiслаўскі знаёмы, уладальнік буйной кнігарні Любамір. У размове з гэтым вясёлым курдупелем Марцін згадаў векапомны тэатральны гатэльчык. Брацiславец зарагатаў. Летась туды пасялілі іншага замежнага госця, якога ўранні знайшлі на канапцы ў фае. *Гатэлі, я вам скажу, гэта такая тэрыторыя…* — шматзначна пракаментаваў Любамір.

Высветлілася, што з Любамірам знаёмы і Нільс, у чым, зрэшты, Марцін не знайшоў нічога нязвычнага. Здзівіла хіба тое, што выдавец таксама аднекуль чуў пра гатэльчык з каралямі ды вампірамі.

## 26

Блукаючы пасля сваёй прэзентацыі па кірмашы, Марцін знячэўку сутыкнуўся са стакгольмскімі суседзямі, што не давалі яму заснуць пасля «пажару». Бакенбардзісты маладзён і яго спадарожніца з індыйскай кропелькай або радзімкай трымаліся за рукі

і праплылі паўз Марціна з цалкам адсутнымі позіркамі. Дзіўна, але жанчына здалася істотна старэйшай, чым пазаўчора.

Па абедзе Марцін з Нільсам выправіліся ў прыморскі горад, дзе дагэтуль недзе жыла мара выдаўца пра бананавыя дрэвы да Паўночнага круга.

## 27

У чацвер раніцой, пасля спакойнай ціхай ночы ў Нільсавых сваякоў, Марцін з выдаўцом паехалі паглядзець ягоны летні дом на моры. Дзень радаваў цеплынёю і сонцам. Каля дома зелянелі пяшчотнай маладой іглiцай лістоўніцы. На кветніку цвілі крокусы, а на смарагдавым лужку цешыў вока ружовы россып стакротак.

Марскі бераг прывітаў велізарным статкам чорных пляскатых камянёў. Пераскокваючы з аднаго на другі, Марцін і Нільс дасягнулі той мяжы, дзе на камяні раз-пораз накочваліся невысокія хвалі з белымі баранчыкамі.

*Дваццаць гадоў таму мой дзед не вярнуўся з мора. Дакладней, вярнуўся без лодкі. Хвалі вынеслі яго вунь каля таго мыса з хвоямі.* Мора не ўпадабала Нільсаў успамін: яны не патрапілі ўцячы ад пенлівага языка, што са зламысным задаволеным шыпеннем намачыў ім чаравікі.

Калі, зноў паскакаўшы па камянях, яны вярнуліся на бераг, Нільс працягнуў аповед. *Суседзі расказвалі, што бабуля ў той дзень на каленях маліла дзеда не выходзіць на рыбалку.*

*Ужо з берага крычала наўздагон, каб вярнуўся, бо ў яе благое прадчуванне. Потым пусцілі чутку, што бабуля… як сказаць, калі нехта знаецца з трансцэндэнтальнымі сіламі? …ну так, ведзьма. Рыбакі прыходзілі да яе пытацца, ці выходзіць ім сёння ў мора. Згадзіся, што гісторыя вартая літаратурнага твора. Хачу падараваць табе сюжэт. У мяне прадчуванне, што на турыстычных даведніках ты не спынішся.*

Але напачатку Нільс прапанаваў заехаць на могілкі.

## 28

Могілкі разлегліся вакол бажніцы, што стаяла на ўзвышшы і да Рэфармацыі паспела пабыць каталіцкім храмам. Марцін з Нільсам зайшлі ў прыцемны халадок, у якім гучна абазваўся бразгат кінутых у царкоўную скарбонку металёвых кронаў.

Марцін прайшоўся ўздоўж сценаў з умураванымі пахавальнымі плітамі. Некаторыя захавалі яшчэ лацінскія надпісы. Некалькі плітаў былі не пахавальныя, а мемарыяльныя — памяткі пра патанулых маракоў. Адна — чорны мармур з залатымі літарамі імёнаў і аднолькавай ва ўсіх датай смерці — выглядала зусім новай. Марцін змеціў, што паводле гадоў нараджэння тут ёсць і дзеці. *Нашы, што загінулі ў тым страшным цунамі ў Тайландзе*, патлумачыў Нільс.

*Шведы любяць падарожнічаць…* — дадаў ён, памаўчаўшы, і Марцін міжволі згадаў Эману-

эля Сведэнборга з ягонымі вандраваннямі па духоўным свеце, дзе філосаф, зрэшты, бачыў не толькі анёлаў ды новыя ўвасабленні людзей, але і караблі пад featureразнакаляровымі ветразямі, што яго, Марціна, заўсёды асабліва натхняла.

Родныя Нільсавы магілы пад гарой аказаліся сціплымі прастакутнікамі з шэрага каменю. Імёны, гады жыцця і жывая блакітная аблямоўка з зацвілых «жабіных вочак». Бабуля, адзначыў чамусьці Марцін, перажыла мужа роўна на тры гады, тры месяцы і тры дні. Замест кветак, сказаў Марцін, ён хацеў бы прачытаць пятнаццаты санет Шэкспіра. Нільс ухвальна кіўнуў.

*Калі падумаю, што ўсё жывое*
*Красуе на зямлі кароткі міг,*
*Што свет — тэатр, а мы яго героі*
*Ад зор залежым на шляхах сваіх...*

29

Падараваны Нільсам сюжэт сапраўды мог надацца для рамана.

На досвітку мінулага стагоддзя ў дрымотнаціхі шведскі гарадок прыехаў вандроўны цырк са сланамі. Артыстам і звярам вызначылі пустку паміж апошнімі дамамі і лесам. Правесці цыркачоў да месца вызваўся на чыгуначнай станцыі падлетак-гімназіст Стэфан. На чале экзатычнай працэсіі ён засяроджана і самавіта ішоў праз увесь горад. Жыхары, што пакуль не ездзілі адпачываць у Тайланд і бачылі сланоў

адно ў школьных падручніках, тоўпіліся ўсцяж галоўнай вуліцы і высыпалі на гаўбцы. Сочачы за дзівоснай падзеяй, на бацькоўскім гаўбцы стаяла і гімназістка Оса — дзяўчынка з доўгімі, як у святой Інэсы, валасамі. Яна лічылася мясцовай каралевай прыгажосці, да якой марна заляцаліся не толькі вучні гімназіі, але і студэнты, што паехалі па навуку ў Стакгольмскі ўніверсітэт.

Надышоў момант, калі перадавы слон абвіў гімназіста Стэфана хобатам за пояс і ашчадна перанёс ў кошык на сваёй спіне. Такім чынам праваднік сланоў апынуўся дакладна на ўзроўні гаўбцоў, бо ўсе гарадзкія будынкі мелі тады не болей за два паверхі. Горад выбухнуў воплескамі, хтосьці кінуў адважнаму гімназісту букет кветак.

У душы незачэпы Осы павеяў нязнаны датуль ветрык. Гімназістка вырашыла пазнаёміцца з цыбатым падлеткам, што стаў героем усяго іхняга маленькага свету. Праз два дні яна знайшла Стэфана на нядаўняй пустцы, дзе цяпер вечарамі таўкліся гараджане рознага веку. За заслугі перад цыркам хлапчына меў права штодня наведваць паказы і праводзіць з сабой аднаго знаёмага. Ганаровага госця нязменна ўсаджвалі ў першым шэрагу, і пры канцы нумара са сланамі якісьці з іх асцярожна падхопліваў Стэфана ды рабіў з ім па пасыпанай пілавіннем арэне адвітальнае кола.

У той вечар, калі прыгажуня з ільнянымі косамі на зайздрасць зграі нешанцоўных кавалераў запыталася ў Стэфана, як яго клічуць, слон далікатна ўзяў за талію яе саму. Гэта і вы-

рашыла лёс: праз колькі гадоў Оса і Стэфан пабраліся, каб у будучыні стаць Нільсавымі дзедам і бабуляй.

На ўспамін пра экстравагантнае знаёмства ў іхняй гасцёўні на вакне заўсёды прысутнічалі сямёра пашыхтаваных па росце парцалянавых слонікаў: самы вялікі памерам з кацяня і найменшы — з дробную мышку. Нільс памятаў хатніх сланоў ад той пары, калі яны — прыцягваючы, паводле кітайскай мудрасці фэн-шуй, удачу — стаялі на вакне, павярнуўшы хоботы ў бок вуліцы. Раней, калі Стэфан з Осай былі маладыя, дом меў іншы набор сланоў, які Нільс знайшоў некалі на гарышчы. Атабарыўшыся ў спальні, тыя цягнуліся апушчанымі хобатамі да сужэнскага ложка, дапамагаючы ў зачацці дзяцей, і выдатна спраўляліся са сваёй роллю.

## 30

Слухаючы Нільса, Марцін убачыў перад сабой чародку слонікаў, што ў дзяцінстве ішла па этажэрцы ў іхняй з мамаю і бабуляй двухпакаёўцы. Праўда, мама моцна здзівілася б, пачуўшы пра сістэму фэн-шуй і пра тое, што гэтыя статуэткі здатныя на нешта іншае, апрача ўпрыгожвання сціплай абстаноўкі. Побач са слонікамі на этажэрцы сядзела, выцягнуўшы наперад белую ножку, парцалянавая балерына. Яна з’явілася раней за суседзяў з хобатамі, і малы Марцін калісьці скінуў яе на падлогу, адбіўшы балерыне галоўку.

Мама прымудрылася скласці балерыну, засунуўшы ў пустую ўсярэдзіне статуэтку доўгі цвік, на плешцы якога і трымаўся адляцелы кавалачак з чорнымі кудзеркамі і пунсовымі вуснамі. Калі Марціну хацелася пазлаваць маму, ён цягнуў балерыну за галаву, і тая ператваралася ў жанчыну-жырафу.

## 31

Нільс прапаноўваў усё новыя дэталі і адгалінаванні сюжэта.

Оса і Стэфан шмат гадоў жылі заможна і ў шчасці, пакуль Нільсаў дзед, які служыў на гандлёвым флоце, не прывёз адкульсьці з Індыі або з Інданезіі новых сланоў. Іх, зробленых гэтым разам са слановай косці, зноў жа было сем, але між дзвюма тройкамі цалкам белых адзін меў чорныя біўні.

Бабуля з першага дня знелюбіла мужаў набытак. Яна абвясціла, што здасць яго ў антыкварную краму свайго брата на ратушным пляцы, і рабіла некалькі спробаў запакаваць сланоў у скрынку, аднак Стэфан упарціўся і вяртаў іх на падвоканне. Гэта, маўляў, падарунак, але сказаць, ад каго, — рашуча адмаўляўся. У Нільсавых бацькоў узнікла моцнае падазрэнне — яны, зразумела, хавалі яго ад бабулі, — што тут тоіцца нейкая ўсходняя жанчына. Маці ў такіх размовах называла яе фатальнай.

А потым дзед у адпачынку між плаваннямі выйшаў у мора на апошнюю рыбалку.

Пасля хаўтураў сланы неадкладна пераехалі да антыквара, але не ў краму Осінага брата, а ў іншую, каля царквы. *Няхай Госпад іх ачысціць*, патлумачыла бабуля. Рэшту адмераных ёй гадоў яна амаль не выходзіла з дому і ўсяго раз наведала мужаву магілу, хоць і загадала пахаваць сябе поруч.

## 32

Марцін акурат думаў, што такіх гісторый можна пачуць адну-дзве за цэлае жыццё, як наперадзе з-за рога дома выплыла знаёмая пара са стакгольмскага гатэля. Занятыя размовай, яны і не заўважылі або ўдала прыкінуліся, што не заўважаюць нядаўняга суседа. Жанчына зноў падалася яму істотна старэйшай за сябе самую тры дні таму. Яна як быццам яшчэ больш пастарэла нават з таго моманту, як Марцін убачыў іх на кніжным кірмашы, аднак радзімка на лобе не пакідала сумневаў, што жанчына — тая самая сяброўка бакенбардыста, што лётаў па гатэльным калідоры ў паласатых майтках. *Змыла касметыку плюс натуральнае сонечнае асвятленне*, знайшоў тлумачэнне Марцін, хоць яго пачынала турбаваць, ці не зачаста яны сустракаюцца ў краіне, што прыкметна большая за Манака ці Сан-Марына.

Не паспеў ён развітацца з гэтай думкай, як напаткала новая неспадзяванка. Афіцыянтам, што падышоў да іхняга з Нільсам абедзеннага століка ў кавярні, аказаўся не хто іншы,

як стакгольмскі шкіпер або ягоны двайнік. Марцін неўпрыкмет паторгаў сябе за вусы. Карцела пацікавіцца ў шкіпера, ці даўно той наведваўся ў сталіцу, аднак, гледзячы на адстаронены ды непранікальны твар афіцыянта, які цяпер, адрозна ад Стакгольма, гаварыў па-англійску без усялякага акцэнту, ён перадумаў. Пытанне магло быць законна расцэненае як умяшанне ў прыватнае жыццё.

*Ці не зашмат супадзенняў*? Сёрбаючы духмяную юшку, Марцін вырашыў падзяліцца здзіўленнем з Нільсам, але ўрэшце замест гэтага аддаў належнае стэйку з аляніны. Пагатоў выдавец не бачыў раней ні парачкі каханкаў, ні шкіпера.

## 33

Другая ноч у доме Нільсавых сваякоў аказалася поўнай супрацьлегласцю першай.

У сне Марцін апынуўся ў круглым будынку-ратондзе са сценамі з суцэльнага шкла, але шкла не звычайнага, а празрыстага адно з унутранага боку. Такім чынам вачам Марціна адкрывалася ўсё, што чынілася знадворку, а яго — ён аднекуль ведаў — адтуль убачыць не маглі.

Не маглі, але вельмі імкнуліся: да шкла прыціскаліся, марна ўзіраючыся ў недасяжную для іхняга зроку прастору, знаёмыя і незнаёмыя твары.

Знаёмымі былі тыя, з кім Марцін не хацеў мець аніякіх дачыненняў, бо тыя людзі

адыгралі некалі ў ягоным жыцці адмоўную, а то і злавесную ролю. Да шкла ціснуўся, напрыклад, знаёмы паэцік — былы, а відаць, і цяперашні стукач, што, апрача даносаў, пісаў ў сеціве пад рознымі нікамі брыду пра яго, Марціна, і некалі здолеў разлучыць з мастачкай Вітай. Ён пазнаў і двух верагодных шэфаў паэціка — супрацоўнікаў органаў, якія ў гады студэнцтва пагражалі за самвыдат выкінуць Марціна з універсітэта і заслаць у войска кудынебудзь пад Магадан. Гэта мімаволі наводзіла на думкі, што і незнаёмых персанажаў за шклом наўрад ці можна далучыць да ягоных прыхільнікаў і сімпатызантаў.

Крыху ратавала агульную карціну купка з трох чалавек, якія трымаліся трохі воддаль. Марцін пазнаў былую жонку ў строях Афеліі, побач з якой быў, праўда, не Гамлет, а хтосьці са схаваным пад маскаю тварам, падобны да басконскага баевіка, якімі іх паказваюць у тэлерэпартажах пра заявы ЭТА. Найверагодней, ён быў усё ж спадарожнікам іншай жанчыны — мастачкі Віты, хоць яна і стаяла ў добра знаёмым Марціну заплямленым фарбамі балахоне, павярнуўшыся да басконца спінай. Яе тонкі нервовы профіль Марцін пазнаў бы з безлічы іншых, магчыма, яшчэ і таму, што Віта любіла дэманстраваць яго, паўтараючы, што анфас — маска, а сутнасць пазнаецца ў профілі.

Але гэтая купка выглядала не ўдзельнікамі, а староннімі назіральнікамі таго, што адбывалася. Тым часам сітуацыя вакол ратонды імкліва мянялася.

Марцін, бясспрэчна, стакроць згадзіўся б мець справу са сваімі зласліўцамі, чым з чалавекападобнымі істотамі, якія пачалі адціскаць людзей ад шкла і хутка цалкам запанавалі вакол ратонды. Ён дзесьці ўжо бачыў гэтых пачварных стварэнняў з немігатлівымі вачыма на безвалосых ілбах і шэрымі кашлатымі хабаткамі замест насоў.

Яны прысмоктваліся хабаткамі да шкла і рабілі яго ў тым месцы відавочна празрыстым і з другога, свайго боку. Бязбровыя вочы, якія прынікалі да пакінутых хабаткамі круглых плямак, сведчылі, што ён не памыляецца.

Неўзабаве чалавекападобныя з'адзіночыліся ў адным месцы, і хабаткі-мацуны заміж бязладных плямак на шкле ўтварылі малюнак, падобны да пчаліных сотаў. Тады Марцін убачыў, што яны цягнуць не падобны ні на што загадкавы апарат са шматлікімі стырчакамі-іголкамі. Апарат прыставілі да «сотаў», і ён пачаў роўна гусці. Праз хвілю Марцін зразумеў, што стырчакі-іголкі насамрэч — тонкія свярдзёлкі, якія пачалі прагна ўгрызацца ў шкло ягонай ужо ненадзейнай фартэцы. Хутка свярдзёлкі паказаліся ўжо з гэтага боку шкла.

Ён злякана адбегся да працілеглай сцяны і ўбачыў, як свярдёлкі ўцягнуліся назад, але затое там, знадворку, хобатаносыя ўтварылі жывы калідор, па якім хтосьці ў масцы ката́ ішоў з цяжкім молатам у руках-лапах. Марцін з апошняй надзеяй кінуў позірк на Віту з басконцам і Жанну-Ганну, ды іх ужо шчытна атачылі хобатаносыя.

Чалавек-кот размахнуўся молатам — і пад першым жа ўдарам зробленыя агіднымі хабаткамі «соты» разляцеліся на драбочкі, утварыўшы ў шкле вялікае вакно.

Марцін прачнуўся ў халодным поце і доўга ўтаймоўваў сэрца. Урэшце дапамагло тое, што чалавекападобныя істоты, якія кагадзе трымалі яго ў аблозе, былі створаныя ягоным жа ўяўленнем і калісьці жылі ў жоўтым нататніку з сонейкам на вокладцы, увасабляючы сабой падступных і жорсткіх іншапланетнікаў.

## 34

Пасля ранішняй кавы Марцін паставіўся да нядаўняга сну ўжо амаль весела і сустрэўся з думкаю, ці не завесці яму на прыклад Сведэнборга свой *Журнал сноў*.

Нільс папрасіў дазволу папрацаваць, і Марцін атрымаў магчымасць на самоце паблукаць па горадзе. Спачатку яму здавалася, што вось-вось насустрач з-за павароткі пакажуцца стакгольмскія каханкі, але тыя, мусіць, з'ехалі або, не даючы суседзям за сцяной спакою, утрапёна займаліся недзе каханнем.

Марцін з выдаўцом сустрэліся на абедзе ў той самай кавярні. Афіцыянта-шкіпера таксама не было відаць, і ўчорашнія сустрэчы ўжо здаваліся яму прыснёнымі ў добрым і камфортным, параўнаўча з сённяшнім, сне.

## 35

Народу ў гарадской бібліятэцы сабралася паболей, чым на кірмашовай прэзентацыі: гарадок, напэўна, не быў распешчаны культурнымі імпрэзамі. Разам з тым Нільс і дырэктар бібліятэкі пайшлі на невялікую хітрасць. Частка прысутных яўна засталася паслухаць замежнага госця пасля вернісажу ў холе.

Выстава складалася з фотапартрэтаў, аўтарам якіх быў сам дырэктар — невысокі, круглагаловы і наогул круглявы лысы чалавек, што няспынна выпраменьваў цеплыню і гасціннасць. Аказалася, ён усё свядомае жыццё здымае землякоў. Фатаграфіі не столькі чаплялі вока і розум майстэрствам або тэхнічнымі вынаходкамі, колькі, падумаў Марцін, своеасаблівым выбарам герояў. Ці не кожны другі з іх меў якуюсьці часам невідавочную, але часцей выразную загану.

Наліты дужасцю рыбак-велікан з мёртвым шкляным вокам. Стройная дзяўчына, знявечаная заечай губой. Сівы гожы стары з люлькай у зубах, але на драўлянай назе. Кучаравы, як анёлак, падлетак з пустымі вачыма і струмком асцы ў куточку вуснаў. Нармальны з выгляду хлопчык з мёртвай птушкай у руцэ.

З, відаць, даўняга чорна-белага здымка глядзела немаладая прывабная пара: яна ў народным строі і ён у форме марака. Трывожнай нотай тут гучала чорная кашуля, якая сушылася на вяроўцы побач. Марцін запытальна зірнуў на Нільса, ды той, зразумеўшы, адмоўна пакруціў галавой.

Урэшце, сярод персанажаў хапала, здаецца, і людзей без чарвяточынкі, проста яны менш кідаліся ў вочы.

Адну з фатаграфій Марцін атрымаў ад дырэктара ў падарунак. Здымак адно ўмоўна належаў да партрэтнага жанру: з глыбіні начнога саду вабіў асабняк з асветленым вакном, у якім відаць была жаночая постаць з раскінутымі, нібы для абдымкаў, рукамі.

Нільс падаваў знакі, што трэба распачынаць. Ён ужо запаліў на іхнім століку вялікую свечку, што, мабыць, павінна была служыць і нейкім кшталтам гадзінніка.

Праходзячы ўздоўж сцяны са здымкамі да свайго століка з сінімі касачамі і стосам кніг, Марцін наастачу схапіў вокам яшчэ адно фота: у небе над цёмным наваколлем цвіло жудлівае і адначасна магнетычнае дрэва разгалістай маланкі. Марцін нават пачуў далёкае водгулле грымотаў і, ужо ўладкаваўшыся з Нільсам за сталом, адчуў, што ягоная оптыка — як калісьці на тым далёкім навальнічным возеры — зноў перайначылася.

## 36

У зале матэрыялізаваліся некаторыя з герояў фотапартрэтаў — на шчасце, людзі без відавочных праблем са знешнасцю або псіхікай. Марцін не сумняваўся, што ў другім шэрагу ікееўскіх крэслаў заняла месца менавіта тая цёмнавалосая юная жанчы-

на з авальным тварам, што на здымку стаяла ў адкрытай светлай сукенцы з хлопчыкам гадоў пяці пад яблыняй у ружовай квецені. Зараз, у зялёным швэдры, з каўняром пад круглявы падбародак, яна мела выгляд пасталелай і крышачку распаўнелай, ды, безумоўна, была самай прыгожай сярод прысутных у зале жанчын.

*Дама была ва ўсім зялёным, і строі яе ўражвалі такім багаццем і вытанчанасцю, што здавалася, гэта сама зграбнасць. На левай руцэ ў яе сядзеў сокал...*

Марцін спыніў памяць у яе паслужлівым цытаванні трыццатага раздзела другой кнігі «Дон Кіхота» і зручней уладкаваўся за сталом. Даму ў зялёным ён абраў для вядомага прыёму выступоўцаў, калі звяртаюцца да ўсёй аўдыторыі і ў той жа час да аднаго чалавека.

Ён адчуваў, што выбар бездакорны: жанчына ў зялёным швэдры заахвочвальна ківала і пасылала яму прыязныя ўсмешкі. Марціну раптам прымроілася, што яна падобная і да жанчын з гатэльнай карціны з трыма дзвярыма, і да яго настаўніцы інглішу ды іншых навук Тамары, якой — мільганула непамысная думка — цяпер за семдзесят. Гэтыя два падабенствы пачалі чаргавацца, і ён, адганяючы насланнё, энергічна страсянуў галавой.

Калі Марціну бракавала яго англійскай, ён паварочваўся да Нільса, і той прамаўляў колькі фразаў па-шведску. У такіх выпадках Марцін атрымліваў з другога шэрагу крэслаў дадатковыя позіркі разумення і падтрымкі.

37

Два разы Марцін заслужыў воплескі. Першы — калі заўважыў, што іх краіны насамрэч блізкія суседкі, бо ад ягонай сталіцы да іхняй бліжэй, чым ад Стакгольма да самай паўночнай кропкі Швецыі. Другі — калі паведаміў, што ў яго родным горадзе знаходзіцца геаграфічны цэнтр Еўропы, што пацвярджалі здымкі ў кнізе і на экране праектара, але адразу агаварыўся, што яму, Марціну, даводзілася бываць у такіх цэнтрах яшчэ ў пяці краінах.

Некалькі разоў ён абмяняўся са сваёй абранніцай у зале хуткімі ўсмешкамі. Шкада, што сёння пасля прэзентацыі яны з Нільсам ад'язджалі ў Стакгольм.

Пакуль тое, прысутных нечакана паболела: упусціўшы халодны скавыш, з'явілася і, ступаючы на дыбачках, прайшла ў канец залы пара Марцінавых ужо, можна сказаць, даўніх стакгольмскіх знаёмых. Ён мог бы прысягнуць, што жанчына з радзімкай значна памаладзела, нібы час для яе ішоў па-свойму — пятляючы і вяртаючыся назад, каб збіць кагосьці са следу. Аднак сапраўднай прычынаю гэтых метамарфозаў служыла, вядома, штучнае асвятленне. Прыбышы ўладкаваліся ў прыцемным кутку поруч з чалавекам, на якога раней ён чамусьці не звярнуў увагі, што было дзіўна, бо чалавек той моцна выдаваў на брацiслаўца Любаміра.

Марціна наведала пачуццё лёгкай ірэальнасці таго, што адбываецца. Яму спадабалася, што на стале па-ранейшаму роўна гарыць

свечка, агеньчык якой толькі што затрымцеў пад скавышом, ды не згас. Але лішне разглядацца Марціну не выпадала, бо ягоны выступманалог скончыўся і распачыналіся пытанні. Цяпер ён мусіў весці дыялог найперш з іх аўтарамі, і таму зялёны швэдар на нейкі час выпаў з поля зроку.

38

Нільс вырашыў павесці ў пытаннях рэй і пацікавіўся, якой госць бачыць ролю класічнай літаратуры. *Мой сябар, літаратар і мысляр,* загаварыў Марцін, *называе класіку машынай часу і, паводле ягоных слоў, знаходзіцца цяпер недзе ў эпосе Плутарха. — А вы? — Мне здаецца, я ў адным часе з вамі, хоць, здараецца, трапляю ў стагоддзе Сервантэса і Шэкспіра*. Нільс тонка ўсміхнуўся. *Але для мяне*, працягваў Марцін, *класіка ўсё ж нешта іншае. Бывае, што яна нагадвае, перапрашаю, захапляльны паноптыкум, і тады я з пачуццём вінаватасці думаю, што гэта, вядома, не так. Класіка — перадусім сістэма каардынат. Прычым не толькі ў літаратуры, але таксама ў прасторы і часе. І тут я ў нечым згодны са сваім сябрам…*

Хтосьці нясмела паапладзіраваў. Марцін адчуў, што ўжо засумаваў па абмене паглядамі з жанчынай у зялёным швэдры.

Наступны запыт прагучаў якраз з другога шэрагу.

Пружыніста падняўшыся і паправіўшы пышныя каштанавыя валасы, красуня, што сышла з фатаграфіі, спыталася, ці вядуцца

ў Марцінавай краіне эльфы, гномы, ундзіны ды іншыя істоты падобнага кшталту. Напэўна, праз складанасць назваў гэтых суседзяў чалавека пытанне прагучала па-шведску, і, пакуль Нільс перакладаў, а Марцін смакаваў яе грудны голас з уніклівымі ласкавымі ноткамі, у зале — а мо яму адно мірсцілася — запала напятае, з адценнем трывогі маўчанне.

На тэму нацыянальнага пантэона добрых, злых ці абыякавых да чалавека стварэнняў Марцін здатны быў прачытаць грунтоўную лекцыю і пабуджаны пасярод ночы. Ён абмежаваўся тым, што коратка адзначыў: яго народ тут не абдзелены, згадаў колькі імёнаў паганскіх бажкоў і з усёй магчымай сур'ёзнасцю паведаміў, што найбольш жывучымі і трывушчымі выявіліся якраз найбліжэйшыя да людзей дамавікі, лазнікі, лесавікі ды вадзянікі з русалкамі-ўндзінамі. Свой лаканічны адказ Марцін расквеціў аповедам пра родную бабулю, у якой дамавік, па яе словах, пачасту прысаджваўся за стол на вячэру, лесавік жа, бывала, зладзеявата даіў казу, а ў калядныя халады без дазволу залазіў начаваць у падпечча. На такі адказ ягонай англійскай не хапіла, але, мяркуючы па смеху ў зале, Нільс справіўся з перакладам няблага.

І тут грымнула.

## 39

Прыгажуня ў швэдры зноў устала, абцягнула зялёныя рукавы на пальцы і хутка, глыта-

ючы словы, загаварыла па-англійску. З усімі дзівоснымі істотамі, пра якіх расказаў госць, яна цудоўна знаёмая. Чаму? Ды з тае прычыны, што яны або жывуць у яе, або часта наведваюцца ў ейны дом, куды яна, каб госць пераканаўся ў тым на ўласныя вочы, запрашае яго на гарбату ці на нешта мацнейшае ды цікавейшае.

Дырэктар бібліятэкі зрабіў спробу перавесці прапанову ў жарт, аднак расхваляваная красуня не падтрымала ягонага тону і настойвала. Усе будуць радыя, казала яна, маючы на ўвазе сваіх кватарантаў, а можа — хто ведае? — і паўнапраўных гаспадароў. Яны сыграюць прывітальны марш, бо маюць свой аркестрык. Госць можа спыніцца ў яе на гэтую ноч і на колькі заўгодна. Авал твару ў абладзе каштанавых валасоў залівала густая чырвань, у вачах успыхвалі неспакойныя агеньчыкі.

## 40

Публіка перашэптвалася. Дырэктар абвясціў прэзентацыю скончанай, і Нільс дзьмухнуў на свечку. Усіх чакаў пачастунак ад выдаўца і ўнікальная магчымасць узяць аўтограф у аўтара, які жыве крыху бліжэй за паўночныя шведскія фіёрды.

Прысутныя з гатовасцю адгукнуліся на абодва заклікі. Хвілінаў пятнаццаць Марцін падпісваў кнігі, гадаючы, ці падыдуць да яго стакгольмская парачка і ўдзельнік вечары-

ны, падобны да Любаміра. Аднак апошняй у невялікай чарзе апынулася гаспадыня дома з дамавікамі.

Марцін ужо рыхтаваўся дадаць да стандартнага *With best wishes from the author** штосьці адмысловае, але заміж кнігі на столік перад ім лёг ліст — пульхная ружовая капэрта з напісаным буйнымі літарамі словам *Urgent*** і драбнейшым подпісам — *Emma*.

Ён узняў галаву, іхнія позіркі сустрэліся. У Эміных зялёных вачах пульсавала няпростая гама эмоцый, з якіх Марцін здолеў вылучыць роспач і надзею. Ён убачыў у яе валасах нітачкі ранняй сівізны. Кропелька восені чулася і ў празрыстым водары парфумы.

Марціну хацелася супакоіць Эму ціхімі словамі, пацалаваць ёй руку, ды жанчына імпэтна адышла да вакна, паспеўшы ўсёй сваёй істотай — ад секунднага дотыку цёплай рукі да перарывістага гарачага дыхання — пакінуць мужчынскую існасць Марціна разгублена-расхваляванай.

Ён узяў у рукі капэрту, дзе штосьці інтрыгоўна зашамацела, але мусіў схаваць яе ў кішэню: акурат падкаціўся, ззяючы нязводнай усмешкай, круглявы дырэктар. Перад стакгольмскім цягнікам госцю абавязкова трэба павячэраць. Падымаючыся з-за століка, Марцін незразумела чаму паклаў у кішэню з Эміным лістом і запалкі, што ляжалі побач са свечкай. Яму хацелася прыхапіць і саму не-

* З найлепшымі пажаданнямі ад аўтара (*англ.*)

** Неадкладна (*англ.*)

дагарэлую свечку, ды тое выглядала б надта дзіўна і недарэчна.

Нільс не паскупіўся на пачостку. Марцін налічыў сем відаў паважаных ім сыроў з цвіллю, аднак, выпіўшы келіх пяцігадовага к'янці, аддаў перавагу падсушанай на сонцы і ветры аляніне. Тым часам публіка няўзнакі разышлася, адна Эма па-ранейшаму стаяла, пазіраючы ў цёмнае вакно, дзе люстравалася бібліятэчная зала.

*She's crazy**, перахапіўшы Марцінаў пагляд, прабачліва прамовіў дырэктар. З далейшага стала вядома, што Эма ўвогуле ціхая і не ўяўляе небяспекі. Жыве насупраць, вось і прыходзіць заўсёды, калі ў бібліятэцы штосьці адбываецца.

З келіхам у адной руцэ і лусцікам у другой да іх наблізіўся выдавец. Да Нільса данёсся канец дырэктаравай фразы, і ён працягнуў тэму. *Памятаеш мемарыяльную дошку ў царкве? У тым цунамі загінулі яе муж і сын. Я чуў, яна да апошняга дня адгаворвала мужа ад паездкі. Потым год прабыла ў лякарні... Целы, канешне, паглынуў акіян, але яна зрабіла дзве сімвалічныя магілы ў садзе...*

З Нільсавых словаў вынікала, што Эма не проста з'яўляецца на ўсе бібліятэчныя імпрэзы, але і запрашае да сябе кожнага прыезджага госця-мужчыну. *Кажуць, хваробаператварыла яе ў німфаманку...*

Марцінава мужчынскае самалюбства было ўражанае.

---

* Яна вар'ятка (*англ.*)

Нібы пачуўшы размову і не пагаджаючыся з ёю, Эма адарвалася ад вакна і рашуча скіравала да іх. На яе шляху вырас дырэктар. Эма, умольна ўсміхаючыся, намаглася абысці яго, але дырэктар уладна ўзяў жанчыну пад локаць і, пераконваючы ў нечым, павёў да выхаду. Марцін ірвануўся быў перашкодзіць яму, але замест гэтага вярнуўся да стала, наліў поўны келіх і адным глытком выпіў.

41

Неўзабаве Нільс выклікаў таксі, каб ехаць на станцыю. Выдавец з дырэктарам яшчэ размаўлялі, і Марцін выйшаў раней. Неба было неверагодна шчодра засеянае зоркамі. Ад захаплення яму на хвілю амаль перахапіла дыханне. Марцін знайшоў улюбёнае сузор'е Касцоў-Касіяпеі і ўспомніў радкі адкрытага ім сёлета паэта.

*А я хацеў бы так:*
*маральны закон нада мной*
*і зорнае неба ўва мне.*

Выразна, нібы ціхі меладычны гук, ён пачуў нечы позірк і, перавёўшы вочы ўніз, знерухомеў. У зырка асветленым і вялікім, на палову сцяны, вакне дома насупроць, раскрыліўшы рукі для абдымкаў, стаяла Эма. Яна была абсалютна голая і нават праз вулічную прастору свяцілася і апякала жаданнем. Марцін адчуў, як жаданне ахоплівае

і напаўняе гарачынёй яго самога, і, быццам загіпнатызаваны, рушыў насустрач вакну.

Ужо на тым баку вуліцы, прамінуўшы зазелянелую яблыню і амаль усутыч наблізіўшыся да вакна, ён убачыў Эму ва ўсёй суладнасці яе налітага спеласцю цела. Марцін разгледзеў, што яна не зусім аголеная: на ёй былі празрыстыя, цялеснага колеру майточкі. Крыху ніжэй за іх доўгія і стройныя, у меру поўныя ногі сціскалі чырвоную ружу, ад якой па параненым спічаком сцягне бег, сціхотна перагукаючыся з ярка падведзенымі вуснамі, пунсовы струмок.

Паводле шведскай завядзёнкі, вакно жылога дома не мела ні штор, ні фіранак. Эма стаяла на нізкім шырокім падвоканні на адлегласці далоні. Праз Марціна пракацілася новая гарачая хваля: левая Эміна смочка ўдвая пераўзыходзіла памерам правую і — падфарбаваная нечым бардовым — больш за ўсё іншае нагадвала спелую вішню.

Эма прытулілася да шкла. Марцін павольна падняў руку, дакрануўся да шкляной паверхні ў тым месцы, дзе пачынаўся струменчык крыві, і здзівіўся, сустрэўшы холад.

На другім баку вуліцы, відаць, ужо даўно сігналіў таксіст. Марцін імкнуўся зазірнуць Эме ў вочы, але яна стаяла з апушчанымі павекамі. Нешта прымусіла ягоны пагляд слізгануць долу і на імгненне затрымацца на падваконні.

Нільс двойчы нецярпліва паклікаў яго, і Марцін, рэзка павярнуўшыся і ўцісьнуўшы голаў у плечы, пабег да таксоўкі. Ужо калі

ён нырцануў на задняе сядзенне, на экране ўнутранага зроку ўспыхнула ўбачанае на драўляным падваконні. Каля Эміных ног ішла чарада белых сланоў. Белых, ды адзін… адзін з іх нечым нібыта вылучаўся сярод іншых. Марцін не адразу, але зразумеў: чорнымі біўнямі.

42

У вагон яны ўскочылі перад самым адыходам. Нільс збянтэжана або проста ад стомы маўчаў. Марцін пачуваўся дарэшты выснажаным і спустошаным. Апрача ўсяго, ён дакараў сябе, што зашмат выпіў.

*Забіце мяне, закрычаў гаспадар заезнага двара, калі гэты чортаў ідальга не прапароў адзін з бурдзюкоў з чырвоным віном, якія вісяць у яго над ложкам…*

Марцін цыкнуў на занадта дагодлівую памяць і, каб адолець ніякаватасць, прымружыў вочы ды зрабіў выгляд, што спіць.

Зусім нядаўна яшчэ такое чыстае зорнае неба зацягнула хмарамі. Праз колькі хвілінаў за вокнамі цягніка ўжо шалела навальніца. Пад яе акампанемент Марціну сапраўды ўдалося заснуць неспакойным і, як яму ўяўлялася, неглыбокім чуйным сном, хоць насамрэч яго аднесла надзвычай далёка.

43

Марціну сніліся чорныя хвалі, за якімі знікаў бераг, і незлічоныя белыя чэраўцы мёрт-

вых вужоў. Праз гэтыя хвалі, цяжка зыбаючыся і раз-пораз чэрпаючы ваду, ішла вялізная лайба, на якой ён прэзентаваў сваю кнігу. Усе месцы займалі маўклівыя жыхары браціслаўскага тэатральнага гатэльчыка, якія выправілі наперад курдупеля Любаміра. Той знячэўку падскочыў да Марціна, выхапіў у яго з рук кнігу і пад ухвальнымі позіркамі астатніх шпурнуў яе далёка ў хвалі, увачавідкі збіраючыся скінуць з лайбы і яго самога.

Марцін прахапіўся і прагна выпіў цэлую пляшачку вады. Мусіць, ён крычаў ува сне, бо Нільс кідаў на яго дзіўнаватыя позіркі. Марцін сабраўся выбачыцца, але не сказаў і двух словаў, як выдавец бесцырымонна абарваў: *I don't understand you**. У Нільсавых вачах жыло штосьці чужое, халоднае і жорсткае.

Выдаўца нібы кімсьці падмянілі. На вакзале ён кіўком галавы паказаў Марціну цераз пляц на гатэль і моўчкі сеў у таксі, за стырном якога сядзеў чалавек, які выдаваў у профіль на шкіпера. Марцін злавіў сябе на тым, што не хоча ў гатэль і з радасцю пераначаваў бы на вакзале, але ўрэшце ўзяў сябе ў рукі.

## 44

Дзяжурная, зірнуўшы ў камп'ютар, перапрасіла за нядаўнюю пажарную трывогу і дала яму ключ-картку ў той самы нумар. На стале чакала яшчэ адно прабачэнне — зялёная ваза з чорным вінаградам — такім, які пасля

* Не разумею (*англ.*)

«пажару» стаяў пад гатэльнымі люстэркамі. Сёння Марцін ужо дзесьці бачыў дакладна такія ж гронкі. Але дзе? Думка не пакідала ў спакоі і пакуль ён, канчаткова цверазеючы, пераступаў з нагі на нагу пад халодным душам, і потым, калі ўключыў і выключыў, натрапіўшы на фільм жахаў, тэлевізар.

Марцін адшчыкнуў ад гронкі некалькі сакаўных, падалося, што ўжо п'янкіх ягад, і тады ўспомніў: *Эма*! У глыбіні Эмінага пакоя на стале цямнела ваза з вінаградам. Але гэта было не адзінае, што стрэліла ў памяці. *Ліст! Як я мог забыць пра ліст*?!

Ён выцягнуў з кішэні пінжака і няроўна разарваў па краі вялікую пакамечаную капэрту. Там ляжалі акуратна складзеныя карункавыя майточкі цёплага цялеснага колеру. З іх выглядваў ліст, напісаны па-англійску знарочыста буйным і чытэльным дзіцячым почыркам — відавочна, каб чужаземец усё зразумеў. Ён пачуў грудны ўніклівы голас, як быццам чытаў не ён, а сама Эма:

*Я пакахала цябе раней за твой прыезд. Ты пазвоніш у дзверы і будзеш жыць у мяне, колькі захочаш. Я лягу з табой у першую ж ноч. Мой муж у плаванні, з якога вяртаюцца праз стагоддзі, і я не дачакаюся яго. Ён называў мяне геніяльнай жанчынай. Я хачу жыць з табой. Я адчуваю, што тваё сэрца свабоднае. Калі захочаш, выганіш прэч усіх маіх эльфаў. Але я папрашу пакінуць Сільвестра. Ён цёпленькі і столькі ўсяго ўмее. Увечары ты будзеш распальваць камін. Мы будзем піць віно, а потым любіць адно аднаго да самай поўначы, але не пазней, бо тады здараецца*

*ўсякае... Я нараджу табе сына, і з саду прыйдзе мой сын, народжаны ад мужа. Ён палюбіць цябе і свайго брата, і ў нядзелю я спяку вам булачак з цынамонам. Эма.*

Марцін, з дзяцінства прывучаны мамай і бабуляй да ашчаднасці, ніколі не карыстаўся дарагімі міні-барамі ў гатэльных нумарах, аднак зараз адчуў, што яму ўкрай трэба выпіць.

У бары знайшлася маленькая пляшачка віскі *Jameson*. Марцін зняў закрутку і, перачытваючы ліст, дзе з вар'яцтвам суседзіла непахісная логіка, прагна пацягнуў з рыльца. Двума глыткамі ён дапіў віскі і зноўку палез у міні-бар.

Самалёт заўтра ўвечары. Да горада, дзе жыве Эма, блізу ста кіламетраў і гадзіна на цягніку. *Вар'яцтва*! — уголас прамовіў Марцін.

Памяць жыла сваім жыццём:

*Якім прымусам ты ўтлуміла мне*
*Дабром лічыць зло ўсёй тваёй істоты,*
*І так, што грэх цяпер мне прыямней,*
*Чым самая прываблівая цнота?..*

Па шырокім драўляным падвоканні ішлі сланы, і сярэдні з іх меў чорныя біўні. Антыкварная крама месцілася каля царквы з могілкамі. На фатаграфіі ў глыбіні саду свяцілася вакно з жаночым сілуэтам. У гатэльным калідоры шкіпер элегантна рэквізоўваў пляшку ў маладзёна з бакенбардамі. У Эмы была смочка настаўніцы Тамары. У глыбіні калідора, калі ён паўгадзіны таму адчыняў нумар, мільганулася пара, падазрона падобная да

ягоных навязлівых знаёмых. Усё гэта пагражала скласціся ў сістэму ці, праўдзівей, у сціхотную мазаіку, дзе яшчэ не хапала некалькіх кавалачкаў смальты.

Марціну карцела распакаваць падарунак дырэктара бібліятэкі, але гэтае жаданне і палохала. Яму мроілася, што вакно асабняка на здымку будзе пустым.

У дзверы асцярожліва пастукалі. Марцін глянуў на гадзіннік, стрэлкі якога перапаўзлі за поўнач, паказваючы, што пачынаецца пятніца. *Памыліліся*. Марцін з астатніх сілаў намагаўся навесці ў бязладдзі думак хоць які парадак.

Стук паўтарыўся і зрабіўся настойлівым. Марціну здалося, што ён чуе ў калідоры прыцішаныя галасы.

З таго боку торгалі за ручку. Марцін ліхаманкава спрабаваў нешта вырашыць. *Запалкі*! Ён знайшоў у кішэні пінжака прыхопленыя з прэзентацыі запалкі і скруціў у жмуток колькі вырваных са штодзённіка аркушаў. Зараз ён чыркне запалкай, і праз хвілю, несучы палёгку, зараве сірэна. Нібыта даведаўшыся пра ягоны намер, за дзвярыма супакоіліся. На ўсялякі выпадак, як і ў ноч пажарнай трывогі, Марцін падышоў да вакна і паглядзеў на блізкі газон.

Якраз тут у дзвярах і спрацаваў электронны замок. Марцін схапіў запалкі з паперай, ды нешта спыніла яго.

Дзверы пачалі павольна, вельмі павольна адчыняцца. У іх яшчэ нікога не было, але на прысценак лёг зялёны водсвет. Марцін

памкнуўся схаваць у шуфлядку капэрту з майткамі, аднак замест гэтага адкінуўся ў фатэль ды істэрычна засмяяўся.

*2016*

# ЗМЕСТ

*Літаратурна-мастацкае выданне*

**Уладзімір Арлоў**
Танцы над горадам

Рэдактар Валянцін Акудовіч
Мастачка Кацярына Пікірэня
Карэктарка Ліда Наліўка

Выдавец "Logvino literatūros namai"
J. Savickio g. 4, LT-01108 Vilnius

Надрукавана ў ПВУП «Логвінаў»
пр-т Незалежнасці, 37а, 220030 Мінск